

Scientific Research Priorities – 2019: theoretical and practical value

Edited by

Dariusz Woźniak

Scientific Research Priorities – 2019: theoretical and practical value

***Proceedings of the
IV International Scientific and Practical Conference
26th-30th of November 2019***

***Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University
Nowy Sacz, Poland***

Volume 4

Edited by

Dariusz Woźniak

Nowy Sącz, Poland, 2019

Reviewers:

Dr Justyna-Sokołowska-Woźniak (Ph.D., Faculty of Social and Computer Sciences, Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University, Poland)

Dr Maria Sidor (Ph.D., Library Director, Faculty of Social and Computer Sciences, Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University, Poland)

**Proceedings of the IV International scientific and practical conference
“Scientific research priorities: theoretical and practical value”, 26th-30th
of November 2019, Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University,
Nowy Sącz, Poland**

Proceedings of the IV International scientific and practical conference “Scientific research priorities: theoretical and practical value” include theses of reports of the conference participants in the fields such as: actual problems of social sciences; perspective areas of research in the humanities; priorities of applied scientific researches.

The Proceedings of the conference are intended for scientists, entrepreneurs, professors, postgraduates and students.

© Copyright by Wyższa Szkoła Biznesu - National-Louis University in Nowy Sącz, 2019 (2019, Vol. 4)

eISBN 978-83-65926-01-2

Publisher:

Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University
ul. Zielona 27
33-300 Nowy Sącz
www.wsb-nlu.edu.pl

CONTENT

Section 1. Actual problems of social sciences	7
Ірина Гамова, Галина Брюханова, Олена Мельникович	
ДІДЖІТАЛ ТЕХНОЛОГІЇ В ПР.....	7
Ірина Грінько	
КОНСОЛІДАЦІЯ ЕКСПЕРТІВ – УСПІХ КОМАНДНОЇ РОБОТИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНИХ ПРОГРАМ ІНДУСТРІЇ 4.0.....	12
Oleksandr Kendiukhov	
TAX ON THE MOVEMENT OF MONEY.....	16
Anna Kozachenko	
NON-PRODUCTION EXPENSES: ITS NOTION AND ACCOUNTING AND ECONOMIC ESSENCE.....	18
Денис Лихопьок	
СУЧАСНІ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ЯК ОЗНАКА РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ«INDUSTRY 4.0».....	21
Олександр Осипенко	
ЕКОНОМІЧНІ ВТРАТИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЇХ АДМІНІСТРУВАННЯ РУМУНАМИ 1941-1944 РР.	25
Марина Скиба	
СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНИХ СТРУКТУР У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	29
Марина Танасієва	
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ.....	33
Lina Chudak	
COMPARATIVE STUDY OF TAX ADMINISTRATION IN UKRAINE AND EUROPE	36
Діана Файвішенко	
НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ БРЕНДУ	39
KaterynaYahelska	
CONCEPTUAL BASIS OF RESONANCE MANAGEMENT OF ECONOMIC SYSTEMS	41
Krzysztof Dyrek	
ROLA PERSWAZJI WE WSPÓŁCZESNYM MARKETINGU	43
Bartłomiej Jankowiak	
RYNEK TRANSPORTU I LOGISTYKI	
Justyna Sokołowska-Woźniak	
THE USE OF PROJECT MANAGEMENT TOOLS IN THE ORGANIZATION OF EVENTS.....	48
Section 2. Perspective areas of research in the humanities	51
Nadiia Herbut	
GENDER APPROACH TO HIGHER EDUCATION POLICY IN THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE.....	51

Катерина Какама	
ТРОПЕЇЧНІ ЗАСОБИ У ТВОРІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «ДІВА МЛИНИЦА»	54
Ірина Мицко_Світлана Наумкіна	
РЕВЕРСИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ЯК ПОКАЗНИК НЕСТАБІЛЬНОСТІ СОЦІУМУ	57
Nataliia Kalashnik	
INTEGRATION OF FOREIGN STUDENTS INTO UKRAINE’S CULTURE	60
Віра Дубініна	
ЛОГІКА ПРИКЛАДНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ФІЛОСОФСЬКОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ДОСЛІДУ	64
Ольга Боговін	
КОДИФІКАЦІЯ ДАНТОВОГО КОНТИНУУМУ НА КАРТИНІ Д. Г. РОССЕТТИ “БЕАТРИЧЕ БЛАГОСЛОВЕННА”	66
Костянтин Братко	
ВИЗНАЧЕННЯ ОНТОЛОГІЧНИХ ОСНОВ МУЗИКИ У ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІЙ ЕСТЕТИЦІ	70
Гайдаєнко Ірина_Владислав Сурхаєв	
ТЕЛЕБАЧЕННЯ ТА РЕКЛАМА ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ЛЕКСИЧНИХ НОВОВВЕДЕНЬ	73
Олена Колінько	
ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	77
Інна Рогальська-Якубова	
ВПЛИВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ	81
Анастасія Самойленко	
ІНТИМНА ЛІРИКА ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ ТА ЛІНИ КОСТЕНКО	84
Олександра Ситькова	
СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ	87
Ганна Строганова, Марія Дейнека	
РОЛЬ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУУСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	90
Таїсія Цуркан	
ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ: ПАРТНЕРСТВО СІМ’І І ШКОЛИ	93
Наталія Ястреб_Алла Демченко	
СВОБОДА ВИБОРУ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ДРАМІ НЕДИ НЕЖДАНОЇ «ЗАБЛУКАНІ ВТІКАЧІ»: ПОСТЧОРНОБИЛЬСЬКА ВЕРСІЯ	97
Section 3. Priorities of applied scientific researches	100
Олександр Андреев	
РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	100
Владислав Архіпов_Марина Томашевська	

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ОСНОВНИЙ ПРІОРИТЕТ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	103
Ангелина Бахтогареева, Анастасия Русол	
ВНЕДРЕНИЕ НОВЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ АРХИТЕКТОРОВ В УСЛОВИЯХ ДИНАМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА	106
Olha Matsyi	
MATCHING IN TRANSPORT LOGISTICS MODELS	109
Дмитро Михалків,	
Обґрунтування та аспекти використання систем переривчастого опалення в умовах громадських будівель	112
Oksana Mnushka	
THE SYSTEM FOR ANALYSES OF DATA PACKAGES ROUTING IN MOBILE AUTOMOTIVE TELEMATICS SYSTEMS	115
Олена Пономарьова	
ВПЛИВ ОМОЛОДЖУВАЛЬНОГО ОБРІЗУВАННЯ НА ВОДНИЙ РЕЖИМ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН У НАСАДЖЕННЯХ м. ДНІПРО (УКРАЇНА)	118
Собянин Игорь, Трофимов В.Е.	
ИССЛЕДОВАНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ РЕШАТЕЛЯ laplacianFoam ПЛАТФОРМЫ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ OpenFOAM ДЛЯ РАЗРАБОТКИ ОХЛАДИТЕЛЕЙ МОЩНЫХ СВЕТОДИОДОВ	120
Katarzyna Homoncik	
Programowanie aplikacji internetowych z wykorzystaniem środowiska programistycznego Visual Studio oraz wzorca projektowego MVC	123

Section 1. Actual problems of social sciences

Ірина Гамова,

*к.е.н., доцент Київського національного
торговельно-економічного університету, Україна*

Галина Брюханова,

*к.п.н., доцент Київського національного
торговельно-економічного університету, Україна*

Олена Мельникович,

*д.е.н., професор Київського національного
торговельно-економічного університету, Україна*

ДІДЖІТАЛ ТЕХНОЛОГІЇ В ПР

Keywords: *PublicRelations, digital PR, digitaltechnology, digital brands, Web-PR, Net-PR, Online-PR.*

Поряд з очевидними перевагами покупок онлайн - економія часу, нижчі ціни, величезний асортимент - існують і певні споживчі ризики. ПР в інтернет має не менш важливе значення, ніж у традиційних ЗМІ. ПР в інтернет призначений для створення позитивного іміджу підприємства, його привабливого для споживачів образу.

Традиційний ПР включає співпрацю з друкованими виданнями, телевізійними каналами, радіо-станціями. Але сьогодні не можна не враховувати і ще один інформаційний канал - інтернет, тому ПР в інтернет активно доповнює ПР в «офлайнових» ЗМІ.

ДіджіталПР неможливо сфокусувати виключно на кількості підписників в соціальних мережах або на оцінці авторитету домену, враховуючи неоплачувані можливості посилань на джерела інформації. У результаті, успіх діджітал піару більш відчутний, ніж традиційного піару. Діджітал ПР - це тактика, яка використовується брендами для збільшення своєї присутності в інтернеті шляхом побудови відносин з ключовими авторами контенту і онлайн-журналістами для отримання інформації для преси або посилань, очікуючи на високоякісні зворотні посилання. Діджітал ПР збільшує охоплення і впізнаваність бренду і, в свою чергу, позитивно впливає на видимість пошукової системи завдяки ефективній пошуковій оптимізації, стимулюючи збільшення трафіку рефералів.

Ефективний діджіталПР можна виміряти, анотовуючи хіти ПР в GoogleAnalytics і вимірюючи, скільки трафіку рефералів було отримано від цих хітів діджіталПР. Аналіз та відстеження того, наскільки цільові сторінки сайту ранжуються за цільовим ключовими

словами, також допомагає визначити успіх стратегії діджиталПР бренду. Поширеними діджиталтехнологіями в ПР є:

- Google Analytics, за допомогою якого можна виміряти піки в показнику реферального трафіку, що генеруються ПР-хітами. Також варто звернути увагу на збільшення органічного пошукового трафіку, тому що ключові слова, включені у рекламні матеріали, можуть розблокувати ще більше трафіку і конверсій.
- Google URL Builder – допомагає визначити посилання вашої ПР-кампанії, що дозволяє отримати уявлення про рівень відмов, даних про переходи і всіх інших стандартних даних і показників GoogleAnalytics.
- Open Site Explorer або аналогічні інструменти (Majestic SEO), аналізує профіль зворотних посилань вашого сайту.
- SharedCount використовується для відстеження URL-адрес, лайків, твітів і ваших постів у пресі, щоб оцінити успіх хітів і контенту в соціальних мережах [1].

Проведення заходів ПР в інтернет сьогодні - найменш дешевий спосіб побудови відносин з цільовою аудиторією, підвищення іміджу підприємства і впізнаваності бренду, активного просування бренду в свідомості потенційних клієнтів.

Розглянемо найрозповсюдженіші діджитал інструменти в ПР (Web-ПР, Net-ПР і Online-ПР):

1. Web-ПР - це web-сайти, віртуальні конференції та доступні інтерактивні каталоги. Web-сайт є елементом іміджу підприємства, важливим каналом взаємодії з цільовою аудиторією і джерелом найважливішої інформації для CRM-системи (CRM - управління взаємин з клієнтами, дозволяє відстежувати, зберігати, ранжувати і експортувати їх історію розвитку). Сайт може бути представницький або ж корпоративний, інтернет-магазином або ж рекламний промо-сайт. Кожен з різновидів сайтів допомагає реалізувати певне коло завданьПР, що стоять перед компанією. Власний сайт для бізнесу підприємства - це «віртуальний офіс», щовиконує функції інформаційного супроводу споживачів.

1.1. Організація віртуальних конференцій - це відмінний новинний привід, що дозволяє привернути увагу mass-media з подальшим висвітленням події в мережі. Проведення онлайн інтерв'ю і конференцій - як правило, такі заходи проводяться за участю директорів, топ-менеджерів компаній, політичних і громадських діячів. Ефективність досягається за рахунок попереднього інформування користувачів, що дозволяє залучити більшу кількість підготовлених до заходу читачів.

1.2. Організація інтернет-трансляцій - це можуть бути трансляції спортивних ігор, політичних подій, різних шоу. Ефективність досягається за рахунок залучення великої кількості користувачів з усього світу.

1.3. SMM, тобто маркетинг в соціальних медіа - це продовження стратегії SMO. Застосовуючи методи SMM, майбутніх клієнтів залучають на сторінки бренду в соціальні мережі, створюючи цікавий і корисний контент, а також запускають інтерактивні акції, конкурси, комплекс заходів з просування бренду в соціальних мережах Facebook, Twitter, а також в блогах і на форумах.

SMMвключає такі заходи:

- репутаційний маркетинг: аналіз репутації підприємства в мережі, збір і аналіз відгуків та зажок. Розробка стратегії поліпшення іміджу, проведення робіт.
- комплексний ПР: створення лояльних спільнот, активне просування їх серед цільової аудиторії з точним відбором за віком, статтю, географією, інтересами.
- ведення блогу підприємства для формування іміджу.
- SMO - це адаптація під соцмережі. Головні аспекти SMO-оптимізації:
- цікавий, грамотний контент на головному сайті й у всіх каналах маркетингу: в блогах і розсилці, на безкоштовнихіплатних зовнішніх ресурсах.
- контент повинен бути доступним для легкого «розшарування» в будь-якій з найпопулярніших соцмереж (Instagram, TikTok).

1.4. SERM-образ підприємства в мережі інтернет. Іноді підприємства замовляють фальшиві позитивні відгуки про себе та негативні про конкурентів. «Білі» методи - набагато дієвіші, адже краще розмістити на сайті або аркушах для розсилки блок зі справжніми відгуками про себе - як позитивними, так і помірно-негативними.

2. Net-ПР - це електронна розсилка прес-релізів, комерційних пропозицій, анонсів тощо. Також можна віднести чати і форуми, що представляють собою відкритий вид комунікації, коли можна спостерігати реакцію учасників на будь-яке висловлювання.

2.1. Публікація унікальних новинних та інформаційних матеріалів на різних майданчиках інтернет - це сайти інформаційних агентств, традиційні ЗМІ, спеціалізовані та тематичні сервери. Ефективність досягається за рахунок використання унікального контенту (основ семантики), який ґрунтується на власних дослідженнях.

2.2. E-mail маркетинг - це організація бізнес-розсилки. Цей інструмент відноситься більше до реклами, ніж до ПР, але в цьому випадку приналежність до того чи іншого напрямку соціального управління залежить від змісту комунікації. Ефективність досягається за рахунок опрацювання бази розсилки.

2.3. Блогінг. Цікавий контент - це основа всіх мережевих методів піару. Варто надати підприємству можливість брати участь у популярному тематичному форумі, відповідно до профіля його діяльності, дозволити з об'єктивної сторони надавати поради іншим учасникам такого форуму, відповідати на їхні запитання. Грамотні, ввічливі і компетентні повідомлення

у цьому випадку формують у відвідувачів форуму стійке позитивне враження про підприємство, а, власне, це і є основною метою ПР в інтернет.

Завдання ведення корпоративного блогу підприємства багато в чому схожі із завданням створення груп у соціальних мережах або ж створення профілів підприємства на популярних та авторитетних тематичних форумах. Власний корпоративний блог, з точки зору ПР в інтернет, допомагає підприємству бути «ближче до народу», адже саме блогосфера допомагає визначити інтереси інтернет-аудиторії: будь-яка важлива подія може знаходити відгук у блогах.

3. Online-ПР - це онлайн доступ до офлайнової інформації, коли можна ознайомитись з електронною версією журналу або статті. Використання мережевих інформаційних ресурсів для інформування користувачів, наприклад, проведення ПР-акцій, промоушенів, і доступ до інтерактивної бази даних в режимі реального часу, що гарантує забезпечення цільової аудиторії актуальною інформацією.

3.1. Проведення в мережі онлайн промоушенів - такий інструмент використовується в індустрії розваг, а також у продажах. Ефективність досягається за рахунок диференціації цільової аудиторії, привабливості пропозиції і креативності.

3.2. Cross ПР - досить ефективна система обміну рекламними графічними або текстовими блоками. Ефективність досягається за рахунок грамотного вибору майданчика для обміну.

3.3. Спонсорські програми - взаємовигідний обмін фінансовими або матеріальними послугами. Наприклад, спонсорується розміщення матеріалів та новин підприємства на порталі або проведення рекламних і ПР-акцій на засадах спонсорства в обмін на інші послуги [2].

Вибір діджитал технологій ПР визначається завданнями, які стоять перед підприємством. Це може бути підвищення обізнаності про продукти та послуги, стимулювання збуту, зміцнення довіри, підвищення іміджу підприємства або налагодження взаєморозуміння з цільовою аудиторією.

Базові офісні програми давно відомі працівникам ПР-індустрії, але комунікації еволюціонують, і спектр завдань стає все ширшим. Тому до нашого професійного ужитку починають входити нові офісні засоби.

Для роботи з поштою програма Outlook є базовим засобом, а альтернативою може виступати пошта Gmail. Для роботи важливо організувати правильне автоматичне сортування пошти, відповідно до проектів-клієнтів-завдань або за іншою логікою. Всі ці прийоми допоможуть структурувати роботу і спростять планування.

Базовим рішенням для створення презентацій є Power Point. Як альтернативу можна використовувати Keynote. Якісну презентацію характеризує інструмент, а наповнення, тому можна використовувати як Power Point (щоб презентувати матеріали більш консервативній аудиторії), так і альтернативний софт (для користувачів Mac, iPad та iPhone).

Microsoft Word є базовим рішенням для роботи з текстом. Word зрозумілий кожному, але має свої секрети, знання яких може істотно спростити роботу і досягти більшої ефективності у діджитал-PR. Альтернативний додаток Evernote - ідеальний варіант для планшета і смартфона. Тут можна зручно робити нотатки, додавати фото, використовувати режим презентації тощо. В Evernote, як і в Google docs, можна налаштувати зручний спільний доступ до документів.

Бюджетування може виконуватися за допомогою Microsoft Excel, хоча для більшості це дійсно складна програма і велика частина її можливостей навіть після багатьох років роботи з Excel залишається для багатьох невідомою. Багато компаній використовують власні програми для роботи з бюджетом. Основний плюс таких програм - наявність стандартних зразків, що позбавляє від необхідності створювати документ з нуля і страхує недбайливих співробітників від помилок.

Файлообмінники - незамінне рішення для швидкої і зручної передачі важких файлів: в першу чергу, мультимедіа та великих презентацій. Для обміну файлами базовим рішенням можна вважати Drop Box, можна зупинитися на Google Drive, WeTransfer тощо. Якщо документ потрібно не тільки передати, а й відредагувати, краще використовувати Google Drive. Документ відкривається в форматі Google Docs і дозволяє декільком учасникам бачити правки один одного в реальному часі.

Хоча робота з графікою не входить до списку базових компетенцій PR-фахівця, іноді виникає необхідність внести виправлення у графічні файли. Для цього найчастіше використовують Adobe Photoshop. При відсутності цього додатку можна використовувати Paint.

Список використаних джерел

1. Jacky, L. What is Digital PR? – Your Top 5 PR Questions Answered. Digital PR, Online PR (2015). *Digital marketing newspaper MEDIAVISION*. Retrieved from: <https://www.mediavisioninteractive.com/digital-pr-2/the-top-5-questions-in-digital-pr>.
2. What is Online PR? (2019). *Journal of Iron paper*. Retrieved from: <https://www.ironpaper.com/webintel/articles/what-is-online-pr>.

Ірина Грінько,
к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського», Україна

КОНСОЛІДАЦІЯ ЕКСПЕРТІВ – УСПІХ КОМАНДНОЇ РОБОТИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНИХ ПРОГРАМ ІНДУСТРІЇ 4.0

Keywords: *consolidation, experts, efficiency, programs, Industry 4.0.*

Успіх командної роботи експертів та їх консолідація у будь-якій сфері країни являється важливою цінністю в розвитку суспільства. Дане питання є досить актуальним, оскільки реалізація ефективних програм розвитку Індустрії 4.0 в Україні потребує сотні тисяч висококваліфікованих фахівців у професіях робітничого спрямування, сертифікованих програмістів, і у тому числі, державних службовців. Тобто, спеціалістів здатних демонструвати ефективну роботу та досягати найвищих її результатів кожен на своєму робочому місці. Варто спочатку залучити висококваліфікованих кадрів, а тільки потім із них консолідувати професіоналів своєї справи для ефективної реалізації програм для промислової автоматизації України. Звісно держава уже має свій досвід консолідації експертів як галузевого, так і прикладного рівня у промисловій автоматизації та ІТ. Відповідно, пройдений шлях та набутий досвід свідчить, що урядові структури мають тісно співпрацювати між собою щодо створення та ефективної реалізації програм в Індустрії 4.0, яка ґрунтується на усталених, ефективних стратегіях та політиках у таких сферах, як промисловість, інновації, експорт, інтеграція, і вони мають складати ланцюжок цінностей у міжнародній співпраці України, а також сталого кластерного розвитку самої держави.

Проблемам ефективної командної роботи, як експертів, так й інших фахівців присвячені дослідження, як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями та практиками. Зокрема, у своїх наукових працях вивчали проблемні питання командної роботи Дж. Лінкольн [1], М. Волкер [2], Р. Муха [3], а вчений О. Юрчак в своїй роботі [4] дослідив консолідацію експертів з точки зору, як цінності, так і бар'єрів, які можуть виникати.

Розглянемо яким чином знання експертів у галузях впливають на стан обраної державної стратегії політики та ефективність реалізації програм в Індустрії 4.0. Модель реформ має ґрунтуватися на залученні експертної думки, яка повинна розкривати послідовність усіх етапів розпочинаючи із фази планування до завершальної фази розгортання або реалізації проекту. Фаза планування має включати стадії із послідовної консолідації кращих напрацювань, то фаза реалізації – це послідовне розгортання у відповідності до обраних пріоритетів.

У моделі реформ фаза планування повинна включати в собі наступні етапи: низові ініціативи асоціації та бізнес; консолідацію напрацювань експертних груп; рішення профільних груп Кабінету Міністрів України (далі КМУ) та Верховної Ради (далі ВР); стратегії політики. Фаза реалізації після стратегії політики має базуватися на таких стадіях як: операційні плани національного рівня; портфель програм і проектів галузевого та регіонального рівня; залучення провідних лідерів (їх думок): експертів, асоціацій, провідних компаній тощо; запуск за галузями та регіонами.

Основна ідея моделі має за мету консолідацію експертних знань і доведення їх до стратегій державного рівня не залежно від обраної державою політики: промислової, експортної чи інноваційної. Модель має базуватися на практичному досвіді за кількома напрямками. Уже перша фаза у моделі має завершуватися якісними програмами та стратегіями.

Відповідно, ефективність впроваджених дій урядом щодо реалізації програм Індустрії 4.0 має враховувати процеси консолідації кращих напрацювань. Так, як новостворені державні програми та стратегії сьогодення залишаються посереднього рівня, незважаючи на багаторічні процеси творення, виділення коштів на мільйони грантів, залучення до ринку робочої сили України сотень людей із інших країн тощо. Варто зауважити, що теорія і практика управління процесами свідчить про необхідність пошуку проблеми в процесах, а не у кадрах. Досить вдалим є твердження вченого [4]: «Винні не люди – шукайте проблему у процесах». Якісне управління процесами для реалізації ефективних програм повинно розпочинатися із пошуку причинно-наслідкових зв'язків. Тобто, варто проводити детальний аналіз проходження кожного рівня у фазі планування.

Розглянемо елементи формування інституційної спроможності при проведенні послідовної консолідації завдяки чотирьом рівням. Перший рівень «Низові ініціативи асоціацій та бізнесу» має враховувати елементи системну роботу асоціацій та кластерів, регулярні групові зустрічі, нетворкінг, стимулювання експертів, фонди підтримки, організація робочих груп (далі РГ) Учасниками мають виступати провідні фахівці асоціацій, кластерів, компаній. Другий рівень «Консолідація напрацювань експертних груп» повинен базуватися на системній роботі РГ, підборі кращих експертів, розробленні плану роботи, регулярні групові зустрічі, стимулюванні експертів, фондів підтримки. Учасниками являються провідні експерти, лідери думки, лідери від КМУ та ВР, керівники асоціацій кластерного типу та кластерів. Третій рівень «Рішення профільних груп» ґрунтується на системній роботі в РГ та комітетах ВР, розробленні плану робіт, регулярних групових зустрічах. Учасниками мають виступати провідні експерти, лідери від КМУ та ВР. Четвертий рівень «Стратегії-політики» повинен заключатися у системній роботі на рівні міністерств, розробленні плану роботи, регулярні групові зустрічі. Учасниками мають бути керівники департаментів, міністри, комітети ВР. Якісний та ефективний результат на кожному рівні можна досягти завдяки використанню не менше трьох елементів із чотирьох нижче зазначених.

У практиці варто досягати послідовної консолідації експертів на кожній фазі планування реалізації проектів Індустрії 4.0. враховуючи елементи інституційної спроможності. Реалізація ефективних програм Індустрії 4.0 передбачає, у першу чергу, правильний відбір кадрів (учасників командної роботи), визначення процесів, які вони виконують та завдяки яким саме інструментам.

Звісно правильний відбір учасників командної роботи вважається одним із вагомих факторів успіху кожного рівня. Досить важливі процеси демократії в командній роботі та збір різних думок висококваліфікованих експертів, які мають досвід роботи. Недоліком та не якісним результатом командної роботи групи на виході може стати, наприклад, включення до основного складу робочої групи випадкових людей без досвіду, не репрезентативних, активних початківців, й натомість виключення із командної роботи групи експертів, які володіють знаннями, досвідом та фундаментальними напрацюваннями з вирішення питань поставлених перед групою експертів.

Процесами в досягненні поступової консолідації експертів, у даному випадку, являються регулярні зустрічі та комунікації між експертами в їх командній роботі. Інструментами у забезпеченні роботи експертів виступають певні критерії щодо відбору експертних напрацювань, плани робіт, фонди підтримки, інструменти із комунікацій та залучення до командної роботи.

При побудові та функціонуванні ідеальної моделі реформ, реалізації проектів та розробки тих чи інших стратегій у Індустрії 4.0 із залученням експертної думки можна було б побачити:

- 1) Учасників, які являються відомими фахівцями у певному колі питань, і навіть представляють вже сформовані «школи». Можна навести приклад щодо ряду відомих в Україні експертів із кластерного розвитку, які представлені Київською бізнес-школою та Українським агентством кластерного розвитку, мета якого допомогти Україні стати важливою частиною глобальної економіки шляхом створення та підвищення ефективності українських

кластерів. В інноваційній сфері є багато напрацювань експертами та фахівцями від Національної академії наук України. У промисловій політиці суттєві напрацювання мають Український союз промисловців та підприємців, Федерація роботодавців України, Клуб «Коло» діяльність якого спрямована на розбудову національної економіки тощо. Відповідно, експерти маючи суттєві напрацювання повинні консолідуватися для отримання ефективних результатів у розвитку Індустрії 4.0.

2) Процеси: в ідеальному сценарії, потрібно очікувати інтенсивність комунікацій між експертами та їх згуртованість для вирішення питань пов'язаних із розвитком Індустрії 4.0. Окрім, комунікацій окремих груп експертів у соціальних мережах та потужного нетворкінгу, який у певній мірі стимулює обмін думок на рівні окремих експертів, потрібно залучати й нових для генерації ідей.

3) Інструменти: від фінансування роботи команди експертів, ідеальна модель повинна забезпечити усіх учасників узгодженими і зрозумілими для них методиками та інструментами у підтримці комунікацій між експертами у командній роботі, нетворкінгу. Вдало обрані інструменти дозволяють фільтрувати ідеї учасників і правильно розподіляти їх ролі та завдання. Завдяки їх ефективності можна здійснювати вибір кращих експертів у командній роботі.

На перших рівнях фази планування постає чимало помилок. Розглянемо деякі з них.

1. Не вірний відбір та залучення справжніх експертів. Підміна якості кількістю експертів. Велика кількість експертів – не значить якісне прийняття рішень із поставлених питань у командній роботі експертів. Процеси ретельної фільтрації кращих ідей, думок та напрацювань в подальшому передбачають залучення кваліфікованих експертів, які володіють ґрунтовними навичками та досвідом, у тому числі стратегічного планування.

2. Відсутність лідерства від міністерств являється однією із вагомих перепон у ефективних реалізаціях програм пов'язаних з розвитком Індустрії 4.0. Керівники мають задавати вектор дій у організації та реалізації відповідних процесів, у тому числі, координувати та направляти учасників; здійснювати відповідальні функції фільтрації ідей і напрацювань. На практиці ж, окрім виконання зазначених функціональних обов'язків, на початкових фазах планування залучають іноземних консультантів, які самостійно проводять аналітику і пояснюють керівництву держави про стан справ в Україні. Варто зазначити, що національна економіка потребує відповідальних осіб у сферах економіки, наприклад, в експортній стратегії машинобудування та інжинірингу.

3. Не злагоджені інструменти і процеси. У реалізації державних розробок практично відсутні звичні для бізнесу інструменти на прикладі закритих експертних груп із використанням онлайн технологій (наприклад, онлайн дебатів тощо). На практиці зовсім рідко застосовують мітапи та інші формати нетворкінгу, які надають можливість фахівцям зі спільних інтересів ділитися досвідом, генерувати цінні ідеї та дізнаватися найактуальнішу інформацію із питань над якими вони працюють. Такий формат співпраці зближує експертів на неформальному рівні.

Варто зауважити, що на практиці досить часто відсутні злагоджені процеси детального розгляду уже існуючих фундаментальних напрацювань здійснених експертами протягом навіть не одного, а багатьох років. Звісно над здобутками, які вже існують, повинні працювати найбільш кваліфіковані експерти для прояснення та висловлення своїх конструктивних суперечок, думок і позицій для пошуку спільного знаменника. Адже без цього не можливо досягти справжньої консолідації та виробити якісну адженду промислового розвитку і прискорити імплементацію Цифрової адженди України та проекту Стратегії Індустрії 4.0. З вагомих прикладів у даній області, можна навести досвід роботи групи експортної ІТ-стратегії.

4. Методики розробки стратегій не є досконалыми. Наприклад, інноваційна стратегія являє собою лише загальну концепцію (відсутні відповідальні за її виконання, не сплановані дії тощо) враховуючи, що кілька років її затверджували. Промислова стратегія має значно більший спектр індикаторів операційної ефективності, але на жаль, які і в інноваційній відсутні чіткі пріоритети розвитку. Стосовно експортної, то варто зазначити, що дана стратегія

зосереджені на внутрішньому аналізі. У ній відсутній аналіз зовнішнього середовища, який мав би враховувати предмет цієї стратегії.

5. Досить рідко розглядається мотиваційна складова роботи експертів. Зазвичай, міністерства шукають гранти, частина коштів яких спрямована на фінансову підтримку (організація зустрічей конференцій, поїздки та ін.). Залучають лише 2-3 експертів, і чомусь вважається, що висококваліфіковані експерти постійно мають надавати свої консультації та брати участь у подібних проектах безкоштовно. А насправді, велика кількість експертів є достатньо зайнятими у своїх власних проектах, і не є мотивованими для участі у подібних експертних групах, командних роботах експертів на постійній основі. І тут йде мова не лише про їх оплату праці. Повага, визнання та відношення до їх напрацювань не є відповідним. Потрібно поважати професійні їх стандарти в якості робочих груп, де кожен із експертів може не лише надати свої знання, досвід та вміння, але й в заміні отримати професійне зростання та визнання.

В практичній діяльності усі ці процеси за фактом направляють у формальне русло звітності. Організація зустрічей, матеріали, завершальна (фінальна) конференція, звіт, і все – проект закритий. Якість усього процесу надзвичайно рідко є у фокусі поля зору та уваги донорів. Відповідно, реципієнти гранту зазвичай зосереджені на самій звітності перед донорами, ніж бути відповідальними перед ринком і учасниками робочих груп. Досить часто дослідники зазначають, що дані процеси й стимулюють самі донори. У результаті маємо не проходження якісно другого рівня, який залишається найбільшим бар'єром на практиці при створенні нових стратегій та програм державного рівня, у тому числі пов'язаних із Індустрією 4.0.

Ефективна реалізація програм у Індустрії 4.0 завдяки послідовній консолідації експертів має базуватися на семи основних складових: визначення стратегічних цілей та планування і впровадження послідовності дій; фіксація проміжних та кінцевих результатів експертів; організація роботи експертних груп за напрямками робіт, тобто постійні формати роботи експертних груп за стратегічними напрямками; проактивна політика співпраці; розвинуті інструменти комунікацій; стимулювання експертів; постійний бенчмаркнг.

Список використаних джерел

1. John Lincoln (2019). [17 Inspirational Quotes to Instantly Foster Teamwork When Unity](https://www.entrepreneur.com/article/269941) / Entrepreneur, 2019 (June 6). URL : <https://www.entrepreneur.com/article/269941>
2. Martin Welker (2017). The Future of Productivity: Teamwork and Collaboration / Entrepreneur, 2017 (July 27). URL : <https://www.entrepreneur.com/article/295265>
3. Муха Р. А. Організація командної роботи на підприємстві, її переваги та недоліки / Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 12. С. 313-317. URL : <http://dSPACE.tneu.edu.ua/bitstream/316497>
4. Юрчак О. Консолідація експертів – як найбільша цінність і як бар'єр № 1 / Інвестгазета. URL : <https://investgazeta.ua/blogs/konsolidatsiya-ekspertiv>

TAX ON THE MOVEMENT OF MONEY

Keywords: *tax, taxation, movement, money, reform, business, development, Ukraine.*

The purpose of the new tax system.

To simplify life as much as possible for all Ukrainians, foreign investors and any other persons who carry out economic activity in Ukraine.

To create in Ukraine the best, most attractive conditions in the world for business development.

Important explanations.

It is not about reducing or increasing some taxes, their change. We are talking about a radically new, maximally simple and transparent mechanism for collecting money to fill the budget, which, by and large, is hard to call a tax at all.

We are talking about a precedent that does not have world counterparts. We use the word "tax" only to facilitate perception.

We are talking not about the taxation of individuals or legal entities, the taxation of transactions only in financial markets, but about the taxation of the movement, transfer of money.

Tax of the movement of money – TAXKIN (comes from tax and kinetics).

The shoulders of giants.

1935. John Keynes - The idea of tax treaties on financial markets. Purpose: regulation of financial markets.

1972. James Tobin - The idea of taxation of all cross-border currency transactions in the amount of 0.05 to 1.0% of turnover. Purpose: to regulate foreign exchange markets and reduce the attractiveness of short-term financial speculation.

1985 – 1992. Sweden - tax on stock turnover. Purpose: to replenish the budget.

2010. 350 economists from 53 countries, including Paul Krugman, Joseph Stiglitz and Jeffrey Sachs, are asking the G20 to introduce a tax on financial transactions. Purpose: Regulating financial markets and preventing financial disasters.

2011. EU countries. France-Germany proposal to introduce a tax on financial transactions in the EU. Purpose: to replenish the EU budget. The European Commission calculated: the tax rate of 0.01% (1 euro from 10,000 euros turnover) would ensure an additional € 57 billion annually to the 27 EU countries.

The essence of the tax reform.

Withdrawal of value added tax, income tax, personal income tax, including individual entrepreneurs, and their substitution by a digital tax (state duty) on the movement of money (transaction). On any movement of money!

That is, in contrast to the predecessors who offered additional taxes and taxes on stock exchange and over-the-counter transactions with securities, currencies, derivatives (financial transactions), we offered to introduce a tax for all transactions without exception, instead of the main taxes (VAT and taxes on profits of legal entities and individuals).

Taxation.

Based on the volume of money supply and the number of transactions in the country, in the event of a transition to a full non-cash (electronic) calculation, taking into account the inevitable acceleration of economic processes, this tax will be about 2% of the transaction volume to fully compensate for lost revenue in the budget from canceled taxes. It is levied digitally automatically at the time of any movement (transfer) of funds, both between physical entities and between legal entities. As the economy grows, the size of this tax can be gradually reduced, reducing to a symbolic 1%!

Technical and starting conditions.

Technical condition: digital financial system (a modern example - Sweden, where cash turnover is less than 1 percent).

Start conditions:

- gradual complete refusal of cash circulation, switching entirely to non-cash electronic transactions;
- complete legalization of all incomes, absolute and unconditional tax amnesty. All money must be deposited with the bank.

Key consequences and results.

1) Creating the best conditions in the world for doing business and overall economic activity. No one thinks about concealing taxes, income, expenses, etc. The whole country is the most free economic zone in the world.

2) Total de-bureaucratization of the whole economic system: there are no declarations in nature, no reports, inspections, etc. The release of millions of people from the bureaucratic web for productive work.

3) Complete elimination of all possible corrupt schemes and conditions of corruption related to taxation

4) Rapid acceleration of the speed of all economic processes.

5) And the main thing: the maximum relief of life for the whole society.

Anna Kozachenko
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of
Audit and State Control
Vinnytsia National Agrarian University, Ukraine*

NON-PRODUCTION EXPENSES: ITS NOTION AND ACCOUNTING AND ECONOMIC ESSENCE

***Keywords:** non-production expenses, administrative expenses, overheads, other operating expenses, financial accounting, management accounting.*

Enterprise performance always involves certain consumption of material, labor, information, financial and other resources for production, storage, transportation, sorting, packaging, packing, and sale of goods (products). As a rule, each enterprise aims to achieve the maximum possible profit at the lowest cost. One of the components of expenses, which performs general economic management function in structural subdivisions of enterprises and the function of realization, is non-production expenses. Non-production expenses make about 20% in enterprise activity, which is significant in competitiveness strategies and relevant for further research on their effective management to be optimized.

The existing theoretical and practical determination of non-productive expenses is more connected with administrative expenses, distribution costs and other expenses of operating activities. According to GAAP 1 "General requirements to financial statements", GAAP 16 "Expenses" and the Tax Code of Ukraine, the specified expenses are expenses of the primary and other operating activities of an enterprise and are not included in cost of sold products that demonstrates write-off by the end of the reporting period on financial performance [1, 2; 3].

The study of the essence of administrative expenses (expenses on management) and other operating expenses shows that they have no relation to the production of certain products and they appear both outside this process, and outside sales and storage processes. Therefore according to the standard legal documents regulating financial accounting at the enterprise they are fixed costs.

Overheads are the costs connected with the product (goods, works, services) selling [2]. Such a definition and structure of expenses according to regulating documents demonstrates dependence on the volume of production which directly influences the total amount (quantity) of their realization.

Also, considering the views of scientists, it is necessary to observe the relationship between non-production costs for transaction costs arising from each transaction during the organization of contractual relations and their implementation by business entities within the framework of operational activities. Drawing the analogy between non-production and transaction costs, it can be observed that all costs related to the processes of establishing, making, organizing and executing external contractual relations.

The carried out analysis of the essence and causes of non-production costs in the process of activity of enterprises shows the need to clarify the content of this concept. It has been established that non-production expenses depend on making decisions related to the establishment of processes of management, maintenance, and organization of activities and maintenance of contractual relations between economic entities in terms of economic activities.

The organization of accounting for non-production expenses is carried out within the strictly defined framework of the unified accounting department and distribution of its economic information both in financial and management directions.

Financial accounting as a highly organized and self-sufficient system is aimed at monitoring economic operations and processes; it ensures timely grouping and consolidation of data in accounting and other registers and as a result provides economic entities with prompt, regulated and

detailed accounting information on the financial condition of the enterprise and results of its activity. The system of financial accounting indicators is the basis of the information base of the current management of non-production expenses, the advantages of which include a clear formation frequency (defined by the legislation) and reliability of security (reporting, compiled according to the financial accounting data, is the main source of information data for external users).

However, consolidated information on the actual state of non-production costs as a result of operational activities, i.e. the display of information flows in the whole enterprise and the frequency of result delivery does not meet the needs of heads of structural units for making operational decisions. Therefore, the information generated in financial accounting is not sufficient for the analytical estimation of non-production expenses in organizational management and operational intervention in processes is related to economic activities. It is management accounting that is a system of indicators that forms the necessary information base for making management decisions as well as planning, motivation, organization, analysis, accounting and control of the investigated object in real-time and at different levels of management with internal economic reporting systematization.

Generation of information on non-production expenses within management accounting is carried out by managers of structural subdivisions utilizing management tools (methods, forms, techniques, etc.) and a combination of information flows of an external accounting environment occurring in the process of economic activity.

The basic conditions for the effective functioning of management to identify and optimize non-production costs should include:

1) providing the enterprise management, its departments, and functional services with sufficient information on non-production expenses for making reasonable management decisions and operational regulation of the process of production value formation;

2) determination of relevancy of non-production expenses for individual elements formation;

3) monitoring and constant control of an actual level of non-production expenses;

4) detection of cost deviations from the planned level;

5) identification of internal reserves of non-production expenses reduction [4, p. 23-24].

According to the GAAP for the accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations in Ukraine, acc 92 "Administrative Expenses" is provided for cost accounting, where the increase of the amount of expenses for management and maintenance of all spheres of business is accounted. Acc 93 "Sales expenses" is used for accounting of sales costs of products, goods, works, and services. Acc 94 "Other operating expenses" records the operating expenses of the enterprise with clearly defined sub-accounts other than expenses recorded in accounts 90 "Cost of sales", 91 "General production expenses", 92 "Administrative expenses", 93 "Overheads" [5].

For effective management and taking into account the above-proposed clarification of the definition of non-production costs, we consider it appropriate to allocate two sub-accounts in the structure of the synthetic ledger account 92 "Administrative costs": 92.1 "Administrative costs of management" and 92.2 "Transaction costs of the procurement process." Accentuation of the specified sub-accounts will allow organizing accounting information about:

- General economic expenses that arise in the process of organization, maintenance, and management of economic activities

- Expenses that occur in the procurement contract process (raw materials, products), plans for future activities, negotiations on their content and conditions, when more than two participants take part in business relations, revision of the terms of contracts, ensuring compliance of economic entities with the reached agreements, as well as resolution of disputed issues in case of change of their circumstances, etc. - these are the processes that lead to the emergence of administrative expenses.

The purpose of enterprises' activities in their product marketing processes is to find the most advantageous conditions and organize efficient marketing operations at the lowest cost.

In order to meet the needs of the management staff of enterprises in obtaining operational accounting and analytical information about the costs related to the sale of products, we consider it appropriate to open two synthetic sub-ledger accounts for the account 93 "Overheads": 93.1

"Overheads management" and 93.2 "Transaction costs of the sales process". Accentuation of the specified sub-accounts will allow organizing accounting information about:

- expenses which arise when servicing and managing the activity connected with selling of finished goods and pre-sale preparation;
- Expenses that arise in the process of contractual relations on product marketing in terms of business activity (negotiation, contract making, and performance; penalties for breach of contracts and violations of the law)

According to the current legislation of Ukraine regulating the write-off of non-production expenses on the debit of the sub-account 791 "Financial result of operating activities", the information related to the main and other operating activities is summarized. However, for the purposes of management, in order to make effective decisions on optimization of non-production costs, which arise in the process of contractual relations in terms of economic activity and in the management of the enterprise, the synthesis of the results on this sub-account will contribute to the reduction of the use of accounting information for cost management and will not allow to monitor the efficiency of activity over economic processes.

Therefore, for the needs of effective management in order to optimize non-production costs and operational control, we propose to summarize the accumulation of costs related to management, maintenance and contractual processes of economic activity as a part of the tertiary sub-accounts: 791.1 "Operating activity result from management and maintenance" and 791.2 "Operating activity result from contractual process." The proposed changes to sub-account 791 "Financial results" will ensure that it is informative.

Thus, an in-depth understanding of the nature of non-production expenses makes it possible to clearly identify and define the boundaries of accounting objects of non-production expenses with a purpose to their allocation in analytical and synthetic accounts of accounting and subsequent recording in registers and reporting, which will facilitate the adoption of management decisions affecting the improvement of business activities of enterprises.

References

1. Tax Code of Ukraine adopted by the Order No. 2755-VI of the Ministry of Finance of Ukraine dated 02.12.2010. [Electronic resource] - Access mode: <http://zakon.rada.gov.u>.
2. Generally Accepted Accounting Principle 16 "Expenses," adopted by Order No. 318 of the Ministry of Finance of Ukraine dated 31.12.99. [Electronic resource] - Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0027-0&p=1249293963784-843>.
3. On Approval of the Generally Accepted Accounting Principle 1 "General Requirements for Financial Reporting," adopted by the Order of the Ministry of Finance of Ukraine No. 73 dated 7.02.2013. [Electronic resource] - Access mode: <http://www.minfin.gov.u>.
4. Cherep A. V. System Approach to Management of Administrative Expenses at Enterprises / A. V. Cherep // Innovatsii. - 2005. - № 8. - P 23-24.
5. Chart of accounts for the accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations adopted by the Order No. 291 (z0892-99) of the Ministry of Finance of Ukraine 30.11.99. [Electronic Resource] - Access Mode: rada.gov.ua.
6. Hutsalenko L. V. Organizational and methodological aspects of accounting and control of non-production expenses: monograph. / L. V. Putsalenko, V. A. Deriy, A. Yu. Kozachenko. - Ternopil: TNEU, 2016. - 240 p.

Денис Лихопьок

*аспірант кафедри «Економіки промисловості
та організації виробництва»*

*Українського державного хіміко-технологічного університету,
м. Дніпро, Україна*

СУЧАСНІ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ЯК ОЗНАКА РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ «INDUSTRY 4.0»

Keywords: *information and communication technologies, industrialrevolution, businessmodel, digitaleconomy.*

Суспільний інтерес щодо процесу діджиталізації, а також швидкому розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і появи терміну «цифрової економіки» обумовлює необхідність наукового підходу до розгляду сучасних ознак розвитку світової економіки та розповсюдження тренду «Індустрія 4.0».

Появу терміну «Індустрії 4.0» («Industry 4.0») пов'язують знімецькими вченими і бізнесменами, які у 2011 р. не тільки використовували новітні інформаційні технології через посилену інтеграцію кіберфізичних систем, або CPS, у промисловому виробництві, а й сформулювали абсолютно новий підхід до підвищення конкурентоспроможності обробної промисловості Німеччини процесу [1]. У своєму первісному варіанті «Індустрії 4.0» спиралася на кіберфізичні системи, які самі настроюються на виконання нових завдань, самі себе обслуговують, аналізують і самі змінюють технологічний процес у залежності від поставлених перед ними завдань. У результаті цього, на думку розробників, відбувається взаємодія між виробничими потужностями підприємства і виробленими ними товарами без безпосередньої участі людини з їх адаптацією під нові потреби споживачів. При цьому досягалась настільки глибока і автоматизована взаємодія, що споживач товарів міг практично в онлайн-спостерігати за виробництвом свого замовлення. Таким чином, завдяки цим процесам матеріальний світ об'єднався з віртуальним, і викликав появу нових виробничих кіберфізичних комплексів.

Вказана ідея глибоко інтегрованих і максимально інтелектуальних виробничих систем, досить швидко завоювала світ. Найбільш промислово розвинуті країни світу взяли приклад Німеччини. Так, у 2014 році лідируючі компанії США, зокрема, General Electric, AT&T, CISCO, IBM та Intel створили Консорціум промислового інтернету Industrial Internet Consortium, який і досить займає перші позиції на світових ринках. У цей же час в Японії створили Національний інститут просування цифрової економіки і цифрового суспільства Japan Institute for Promotion of Digital Economy and Community (JIPDEC), який також займається розробкою та впровадженням новітніх інформаційних технологій у виробництво. Подібні ініціативи з'явилися і в Китаї [2,3].

Протягом останніх років спостерігається все більша діджиталізація бізнес-процесів та етапів виробництва, а саме: цифрове проектування, автоматизація замовлень необхідних компонентів у потрібній кількості, контроль їх поставки, моніторинг шляху готового продукту від складу на фабриці до магазину і до кінцевого клієнта.

Аналогічні процеси з'явилися у всіх сферах економіки та суспільного споживання. Горизонтальна та вертикальна інтеграція різних інформаційних технологій, створення нових кібер-систем та штучного інтелекту, застосування технологій за межами промисловості у всіх соціально-економічних сферах від торгівлі до адміністративних послуг, зокрема міської інфраструктури (Smart City), освіти, охорони здоров'я, тощо, - все це змінило бізнес-моделі та способи ведення бізнесу.

Так, використання новітніх інформаційних технологій для реклами товарів і послуг, для залучення інвестицій, організації фінансових потоків, поширення інформації про досвід управління, про методи прийняття рішень, корпоративні проекти, децентралізацію структур

та ін. призвело до появи можливостей у підприємств через Інтернет здійснювати продаж і закупівлю, вивчати попит на свої товари та послуги, збирати думки клієнтів, інформувати суспільство про свій розвиток і т. п. На теперішній час новітні інформаційні технології використовуються у всіх сферах ділової активності - від промислових поставок до придбання споживчих товарів. Завдяки безготівковій електронній оплаті товарів та послуг і застосуванню глобальних мереж для проведення фінансових операцій по всьому світу, масштаб електронної комерції обчислюється сотнями мільярдів доларів США [4]. Підприємства домоглися збільшити обсяги продажу, скоротити виробничі витрати, мінімізувати витрати часу на виконання замовлень, спростити бізнес-процедури, розширити клієнтуру і асортимент послуг.

У розвитку сучасної світової економіки можна виділити три взаємопов'язані тенденції, що розширюють сферу використання інформаційних технологій і дозволяють підприємствам отримувати додатковий дохід, безпосередньо не пов'язаний з їх основною діяльністю.

По-перше, це реалізація можливостей торгівлі, значне розширення переліку додаткових і супутніх послуг завдяки використанню цифрових технологій та Інтернету.

По-друге, це активний розвиток мобільних технологій, який змінив принципи роботи підприємств на ринку - від взаємодії зі своїми покупцями і споживачами до організації продажу і обслуговування.

По-третє, це розвиток можливостей накопичувати і обробляти супермасиви даних на всіх етапах функціонування підприємства.

Яскравим прикладом реалізації цих тенденцій може служити діяльність інтернет-супермаркету Amazon, 20-30% продажів якого забезпечується завдяки цифровому механізму рекомендацій, що відслідковує і аналізує поведінку покупців, видаючи їм релевантні поради щодо нових замовлень.

Наведені вище приклади вказує на те, що у світі формується нова сфера економіки (електронна комерція, E-commerce), яка включає в себе всі торговельні і фінансові транзакції, що здійснюються за допомогою комп'ютерних мереж, а також бізнес-процеси, пов'язані з проведенням таких транзакцій:

- електронний обмін інформацією (ElectronicDataInterchange, EDI)
- електронний рух капіталу (ElectronicFundsTransfer, EFT);
- електронна торгівлю (e-trade);
- електронні гроші (e-cash);
- електронний маркетинг (e- marketing);
- електронний банкінг (e-banking);
- електронні страхові послуги (e-insurance).

Також, завдяки реалізації вказаних тенденцій, з'явилися бізнес-моделі підприємств електронної комерції, які можна класифікувати за сукупністю двох характеристик:

- 1) тип учасників більшості угод: кінцеві споживачі (customers) і компанії (business);
- 2) спосіб отримання прибутку: від прямих продажів або від посередницьких послуг (операцій) (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Основні бізнес-моделі підприємств електронної комерції

Спосіб отримання прибутку	C2C	B2C	B2B
Прямі продажі	Особисті сайти	Інтернет магазини	Корпоративні сайти
Посередницькі послуги	Інтернет-аукціони	Торгові майданчики	Електронні біржі

Поява вказаних змін у створенні бізнес-процесів на підприємствах обумовлює перехід від командно-контрольної організації до організації «інформаційної».

Аналізуючи основні елементи індустріальної і цифрової моделей управління підприємством, можна виділити наступні розбіжності, які представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Основні розбіжності окремих елементів
індустріальної і цифрової моделей управління підприємством**

Об'єкт змін	Індустріальна модель (XX в.)	Цифрова модель (XXI ст.)
Ринки	Внутрішні	Глобальні
Вигоди	Вартість	Час
Орієнтація	Прибуток	Споживачі
Ресурси	Капітал	Інформація
Організація	Ієрархія	Мережа
Структура	Самодостатність	Взаємозалежність
Керівництво	Автократичність	Цільова орієнтація
Функціональні обов'язки	За посадою	Взаємозамінність
Робота	Індивідуальна	Групова
Якість	Досягнення заданого рівня	Безкомпромісна досягнення можливого рівня
Робоча сила	Однорідна	Належність до різних культур
Освіта	Одна, за первісно отриманою професією	Кілька, за рахунок навчання протягом трудової діяльності
Очікування працівників	Задоволення насущних потреб	Якісне зростання персоналу

Як зазначено у таблиці 2, головною ознакою сучасних моделей управління є їх постійне пристосування до динамічного зовнішнього середовища. Так, на перший план у сучасних моделях управління виходять такі риси організацій, як більша гнучкість, увага до інтересів окремого робітника, переважне використання груп та команд, висока внутрішня конкурентоспроможність, прагнення до диверсифікації.

Отже, зміни бізнес-моделей сучасних підприємств завдяки інформаційним технологіям викликали також зміни у багатьох сферах суспільного життя і привели до нового етапу розвитку суспільства, що суттєво відрізняється від попередніх, який отримав назву «четверта промислова революція».

У той же час, необхідно зазначити, що за класичною економічною наукою промислові революції були пов'язані та обумовлені появою нової технології загального призначення, яка сама по собі не збільшувала ефективність і результативність діяльності підприємства, але на її основі створювались інші технології, що в свою чергу дозволяли збільшити ефективність і результативність підприємницької діяльності.

Так, перша промислова революція, за сучасною термінологією «Індустрія 1.0», відбулася у XVIII ст. та була викликана впровадженням технології механізація виробництва з використанням парової енергії. Друга промислова революція, за сучасною термінологією «Індустрія 2.0», відбулася на початку XX ст. та була обумовлена розповсюдженням масового виробництва, заснованого на розподілі праці та використанні електрики. Кожна з цих технологій загального призначення, які викликали ці промислові революції, вимагала створення свого окремого технологічно-економічного укладу (оточення), що і стало появою самостійного етапу розвитку промислового виробництва.

У подальшому, після винаходу комп'ютеру та розвитку інформаційних технологій наприкінці XX ст. також сформувалась технологія загального призначення, а саме електроніка та ІТ для автоматизації виробництва, що дає можливість характеризувати такий етап як третю промислову революцію (Індустрія 3.0).

Сьогодні можна погодитись, що слідом за загально визнаними Індустріями 1.0 та 2.0, суспільство фактично вже перенесло та засвоїло наслідки Індустрії 3.0 та знаходиться на порозі нових еволюційно-технологічних процесів та явищ[5, с. 58-59].

Надаючи оцінку появи, чи наступила вже четверта промислова революція, необхідно визначити, що у вузькому сенсі Індустрія 4.0, як її первісно визначили, - це сукупність нових технологій, які використовуються, головним чином, у промисловому виробництві. Подальший розвиток інформаційних технологій та їх значний вплив на соціально-економічні процеси у суспільстві призвів до певної синергії таких базових інформаційних технологій, в результаті впровадження яких очікуються революційні зміни. За прогнозами ВЕФ (Всесвітнього Економічного Форуму), більшість вищезгаданих технологій, що можуть створити четверту промислову революцію, стануть широко розвинутими лише к 2027 року.[6]

Таким чином, швидкий розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, процесів діджиталізації і формування цифрової економіки в значній мірі формують майбутнє суспільно-економічних процесів. Але треба зазначити, що в класичному розумінні, чергова промислова революція на теперішній час ще не відбулась. Вказанні поточні зміни - це лише розвиток та вдосконалення інформаційних технологій, а терміни «Індустрія 4.0» та «четверта промислова революція» є маркетинговою трендовою назвою, а не об'єктивними суспільними явищами, оскільки вони не призвели до змін, які можна охарактеризувати як промислова революція.

Список використаних джерел

1. Schwab Klaus / Founder and Executive Chairman, World Economic Forum, *The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond*. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond>.
2. Industrial Internet Consortium. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iiconsortium.org/about-us.htm>.
3. JIPDEC. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://english.jipdec.or.jp/Aboutus.html>.
4. Маліцька Г. Г., Мельник О. І. Особливості електронної комерції та стан її розвитку в сучасних економічних умовах України / Ефективна економіка / Електронне наукове фахове видання. - №12, 2018 г. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6731>.
5. Тарасов И.В. Индустрия 4.0: понятие, концепции, тенденции развития / Стратегии бизнеса: анализ, прогноз, управление / Электронный научно-экономический журнал. - №6 (50), 2018 г. (стр.57-63).
6. World Economic Forum. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://reed.media/ir4/>.

ЕКОНОМІЧНІ ВТРАТИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПІВДЕННО- ЗАХІДНИХ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЇХ АДМІНІСТРУВАННЯ РУМУНАМИ 1941-1944 РР.

Key words: transnistria, occupation, county, orders, tax.

Попри нові виклики сьогодення, період минулої війни та окупації залишається однією з найбільш гострих в українському суспільстві тем. Серед дослідних лакун, зон розламу в історіописанні Другої світової війни в Україні є румунська окупаційна політика, яка реалізовувалася на південно-західних теренах і, зокрема, в сільськогосподарському секторі виробництва. Однією з таких прогалин, що актуалізує наше дослідження є економічні втрати сільського господарства у межиріччі Дністра та Південного Бугу в 1941-1944 рр.

Стосовно історіографії порушеного питання слід зазначити, що науковці у своїх дослідженнях фрагментарно підійшли до його вивчення. У зарубіжній історіографії цієї проблеми торкнулися американський дослідник О. Даллін [1], молдавська дослідниця Р. Соловей [2] та російський історик О. Будницький [3]. Радянська історіографія цього питання представлена дослідженнями М. Лебедева [4], І. Левіта [5], С. Гратинича [6]. Українські історики В. Щетніков [7] та О. Перехрест [8] у своїх дослідженнях також переймалися розглядом економічних збитків від окупації. Колектив дослідників очолений Миколою Михайлуцєю, подав загальну характеристику адміністративно-територіального поділу, соціально-економічного становища та культурного життя «Задністрянщини» в період 1941-1944 рр. [9].

Метою дослідження є економічні втрати сільського господарства Південно-Західної України в 1941-1944 рр.

Особливе місце у планах окупантів займали сільськогосподарські землі Південно-Західної України, які після домовленостей А. Гітлера та І. Антонеску 30 серпня 1941 р. у Тігіні (зараз – Бендери), були віддані в управління румунам. До «Трансїстрії» було включено лівобережні райони Молдавії, Одеську область у її тодішніх адміністративних межах, західні райони Миколаївської та південні райони Вінницької областей України. До 17 жовтня 1941 р. адміністративним центром був Тирасполь, а згодом Одеса.

Економічні втрати сільського господарства зазначених земель у постокупаційний період ілюструють результати діяльності «Надзвичайної Державної комісії по встановленню та розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників та їх поплічників». В даних справах простежується порівняльна характеристика сільського господарства області до початку Німецько-Радянської війни і становище даної галузі господарства після звільнення цих земель від німецько-румунських загарбників. Також детально охарактеризовано збитки, завдані окупантами усім галузям сільського господарства, що дозволяє дослідити картину становища цієї галузі після звільнення земель області від військових сил окупантів.

Так, станом на початок 1941 р. становище аграрного сектору господарства області, незважаючи на недоліки «кріпосної» колгоспно-радгоспної системи, відзначалося позитивним зростанням виробництва сільськогосподарської продукції. Середня врожайність зернових культур у 1940 р. становила по області 13 ц з гектара. Північні райони області давали врожаї цукрового буряку в середньому 225 ц з гектара. Позитивних зрушень у розвитку набуло садівництво та виноградарство. У 1941 р. садами та ягідниками було зайнято 25288 га, а загальна площа виноградників складала 34456 га [10].

У позитивній динаміці йшов розвиток однієї з ключових галузей сільського господарства – тваринництва. Так, на 1941 р. кількість великої рогатої худоби становила біля 400 тис. (за деякими даними – понад 400 тис.) голів, свиней 365302 гол., овець та кіз – понад 360 тисяч та коней – 201 тисяча [10]. Таке становище в галузі давало можливість області забезпечити власні потреби населення м'ясними та м'ясо-молочними продуктами харчування, та мало вплив на покращення продовольчого становища області та регіону в цілому.

Широка мережа машино-тракторних станцій (МТС), яких область нараховувала 70, мали в своєму розпорядженні значну кількість сільськогосподарської техніки: тракторів – 4704 шт., комбайнів – 2117 шт., вантажних автомашин – 319 шт., тракторних плугів – 4611 шт., сіялок тракторних – 2977 шт., молотарок – 1133 шт. Лише 1940 р. тракторами МТС оброблялось 75% орної землі, яка належала колгоспам [10]. Це давало змогу використовувати земельні ресурси та зміцнювати основи радянської влади на селі.

Із перших днів окупації земель південно-західного регіону України румунська адміністрація чималі зусилля направила на розробку та впровадження у життя наказів та постанов, спрямованих першочергово на викачування стратегічно важливих та необхідних сільськогосподарських ресурсів як для забезпечення власної продовольчої безпеки, так і потреб Німеччини та Італії. Не встигли окупанти оговтатися від ейфорії захоплення Одеси, як на 1 листопада 1941 р. губернатор «Трансністрії» Г. Алексяну відзвітував перед маршалом І. Антонеску про успішно проведену реквізицію сільськогосподарської продукції. За даними звіту губернатора упродовж жовтня до Румунії для забезпечення її потреб було відправлено: 23,5 тис. голів великої рогатої худоби на загальну суму 470 млн. лей, 20 тис. каракулевих овець, загальна вартість яких було оцінено в суму 40 млн. лей. У королівство також було відправлено 10 тис. кг вовни вартістю 2 млн. лей, 150 вагонів збіжжя (пшениця, просо, ячмінь) вартістю 15 млн. лей, шкіряної сировини – 2,5 вагони на суму 1 млн. 250 тис. лей. Загальна вартість вивезеної до Румунії худоби та сировини становила 627 млн. 250 тис. лей. Окрім зерна та сільськогосподарської продукції окупанти вивезли з південноукраїнських земель насіннєвий матеріал, саджанці тощо. За даними дослідника І. Левіта, після розміщення на теренах між Бугом та Дністром 3-ї та 4-ї румунських армій, розгромлених у 1943 р. Червоною армією під Сталінградом, румунське військове командування вимагало для додаткового забезпечення цих військ 885 вагонів пшениці, 112 вагонів цукру, 1 540 тонн соняшникової олії, 35 437 голів худоби. Задля виконання цих вимог адміністративний апарат видав низку наказів для впровадження нових та підвищення обсягів старих податків. Так, у наказі №115/943 губернаторства «Трансністрії» мова йде про те, що кожен сільський мешканець був зобов'язаний здати 50 кг м'яса, для цього селяни вимушені були спільно купувати худобу та живую здавати її окупаційній владі [13].

Але також слід відмітити те, що за час румунсько-німецької окупації було завдано колосальних збитків усім галузям сільського господарства межиріччя Дністра та Південного Бугу. Так, з 70 машинно-тракторних станцій та 5 машинно-тракторних майстерень було вивезено до Румунії тракторів колісних – 1554 шт., тракторів гусеничних – 787, комбайнів – 718, автомашин вантажних – 217, сіялок різних – 1304, плугів тракторних – 2537, культиваторів – 1541 шт. За підрахунками радянської влади в період окупації безпосередньо колгоспи втратили необхідний для їхньої діяльності сільськогосподарський інвентар: тракторів – 63, автомашин вантажних – 1228, двигунів – 312, плугів кінних – 34779, культиваторів кінних – 3997, сіножаток – 1140, підвід – 52272, збруї – 69444 комплекти. Також було завдано значної шкоди птахівництву та бджолярству області, так було реквізовано 1285418 – курей, 191280 – гусей та качок, бджолиних сімей – 53466 [10].

Окремі втрати тваринництва по районах можна охарактеризувати наступними даними, які свідчать про доволі складну ситуацію в Ананьївському районі, де у 1941 році нараховувалося великої рогатої худоби – 8168, свиней – 6112, овець та кіз – 7361, коней – 3755 голів, але після звільнення району від окупантів відповідно показники становили: 5186 рогатої худоби, 228 – свиней, 1362 овець і кіз, 1464 – коней [11]. Таке становище в подальшому стало

на заваді забезпечення держави основними видами сільськогосподарської продукції і сприяло невиконанню державних замовлень для армії.

За даними дослідника С. Гратинича з губернаторства «Трансністрія» до Румунії з 10 вересня до 1 листопада 1942 р. було відправлено 32 956 вагонів зерна та майже 13 тисяч вагонів продовольчих товарів [14].

Історик І. Левіт наводить дані, згідно з якими станом на 1 січня 1943 року з території «Трансністрії» до Румунії було відправлено 16 169 вагонів зерна, 2 399 вагонів овочевих культур, 30 362 голів худоби, 3611,1 вагонів фуражу на загальну суму 6,1 млрд. лей. На харчування румунської армії: зерна – 21 450 вагонів, овочів – 14 106 вагонів, продовольства – 1 873,7 вагонів, фуражу – 41 123 вагонів, худоби – 172 283 голови, птиці – 519 937 голів на загальну суму 12,3 млрд. лей.

Маючи економічні зобов'язання перед своїми союзниками, на потреби німецької армії станом на 1 січня 1943 р. було відвантажено зерна 9 017 вагонів, овочів – 6 250 вагонів, худоби – 93 174 голів, птиці – 211 072 голів тощо на загальну суму 5,6 млрд. лей. Італійська армія отримала 15 935 голів худоби, 53 260 голів птиці, загальна сума поставок склала 607,2 млн. лей [15].

Згідно з повідомленням румунського генерального штабу в губернаторство «Трансністрія» про вивіз продовольства та майна із «Трансністрії» в період з 1 листопада до 14 грудня 1943 р., до Румунії було відправлено: вершкового масла – 3 вагони, цукру – 154 вагони, зернових (пшениця, жито, ячмінь, овес та кукурудза) – 1 204 вагони (кожен вагон містив по 10 тонн) та 173 870 голів тварин (корів, овець, свиней птиці та кролів) [16].

Український дослідник О. Перехрест вважає, що на початок 1944 р. румунські окупанти із «Трансністрії» до королівства вивезли 10 154 вагони різних вантажів, переважно із продовольством, та 217 тис. голів великої рогатої худоби та декілька десятків тисяч іншої худоби [17].

На наш погляд, цілком слушною є думка дослідника І. Левіта, згідно з якою не можна скласти точної картини щодо реквізованої продукції, оскільки провізія реквізовувалася військовими частинами, які не давали звіту місцевим органам влади, особливо в перші місяці окупації. Не було також і повного звіту з тієї причини, що союзники у своїх взаємних розрахунках намагалися приховати один від одного, що саме і в якій кількості ними було реквізовано та вивезено за межі губернаторства [18].

Ще більше запитань викликають результати діяльності «Надзвичайної Державної комісії зі встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх поплічників». У висновках комісії на прикладі Одеської області простежується стан сільського господарства після звільнення цих земель від німецько-румунських загарбників. Так, за час окупації ця галузь господарства втратила значну кількість тяглової худоби: волів – 31 561, меринів (кастрованих жеребців) – 65 685 голів, тобто живий інвентар, який на той час використовувався у сільському господарстві як основна тяглова сила, без якої не могли обійтися не тільки колгоспи та радгоспи, а й пересічні мешканці села. За час румунсько-німецького панування з колгоспів тільки Одеської області було реквізовано понад 82 тис. корів, понад 58 тис. – свиноматок, молодняка свиней – більше 200 тис., молодняка коней – 58 864, кобил – 69 601, вівцематок – 23 6371. Дані втрати вивели нанівець майже усю галузь сільського господарства. Війною також було завдано значної шкоди птахівництву та бджолярству області. Так було реквізовано 128 5418 – курей, 191 280 – гусей та качок, бджолиних сімей – 53 466 [10].

На нашу думку, висновки, зроблені членами «Надзвичайної Державної комісії щодо встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх поплічників» є досить неточними та певною мірою необґрунтованими, оскільки представники даної комісії використали принцип «переможців не судять» та «війна все спіше». Під час складання актів про нанесені збитки, члени комісії із самого початку пішли шляхом порівняння стану сільського господарства до 22 червня 1941 р. та, що з ним відбулося після звільнення територій південно-західної України від окупантів у квітні 1944 року. Комісія цілком свідомо відкинула

такі факти, як загальну кількість худоби та інших видів сільськогосподарської продукції, які встигла евакуювати радянська влада до моменту загарбання ворогом цих територій. Також представники комісії не врахували той факт, що місцеві ділки в особі керівництва колгоспів після відступу окупантів могли привласнити значну частину колгоспного майна, списавши все на німецько-румунських загарбників. Слід також не забувати і про керівництво Червоної армії, представники якої також проводили реквізиції сільськогосподарської продукцію для власних потреб.

Отже, сільське господарство Південно-Західних земель України після звільнення їх від румунських і німецьких загарбників, по деяким показникам знаходилося у важкому стані. Збитки, які були завдані господарству області за період окупаційного “адміністрування і експлуатації в Трансністрії” практично звели деякі галузі нанівець, що потребувало колосальної роботи з самого початку. Врешті решт, увесь тягар відродження аграрного сектору, як і решти галузей народного господарства, ліг на плечі трудящих мас, колгоспників та сільських жителів.

Список використаних джерел

1. Alexander Dallin. Odessa, 1941—1944: A Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule. – RAND, RM-1875:California, 1957. 466 p.
2. Solovei R. Activitatea Guvernamentului Transnistriei on domeniul social-economic si cultural: (19 aug. 1941 – 29 ian. 1944). Iasi, 2004. 182 p.
3. Одесса: жизнь в оккупации. 1941-1944. История коллаборационизма / сост., отв. ред. и автор вступ. статьи О.В.Будницкий. Москва: Политическая энциклопедия, 2013. 231 с.
4. Лебедев Н. И. Крах фашизма в Румынии. Москва: Наука, 1976. 632 с.
5. Левит И. Э. Крах политики агрессии диктатуры Антонеску. Кишинев : Штиинца, 1983. 376 с.
6. Гратинич С. А. На левом берегу Днестра 1941–1944. Страницы совместной борьбы трудящихся смежных районов Молдавии и Украины против немецко-румынских фашистских захватчиков. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1985. 186 с.
7. Щетніков В. П. Економічна складова румунсько-німецької присутності в «Трансністрії» 1941–1944 рр. // Сторінки воєнної історії України. Київ: Інститут історії України НАН України, 2012. Вип. 15. С. 173–188.
8. Перехрест О. Г. Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 150 с.
9. Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія» / Т. Вінцовський, Г. Кязимова, М. Михайлуца, В. Щетніков // Україна у Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси. Київ: Наукова думка, 2010. Т. 1. С. 413–446.
10. Державний архів Одеської області (ДАОО). – Ф. 11, оп. 11, спр. 52, арк. 1-2, 11-12, 16-17.
11. ДАОО – Ф. 11, оп. 11, – Спр. 64, арк. 3-5.
12. Лебедев Н. И. Вказ. праця. С. 299.
13. Левит И. Э. Вказ праця. С. 167.
14. Гратинич С. А. Вказ. Праця. С. 51.
15. Левит И. Э. Вказ. праця. С. 195, 201.
16. Одесса в Великой Отечественной войне Советского Союза: Сб. док. матер. в 3-х т. / отв. ред. И. В. Бортников. Т. 2 : 17.10.1941 – 9.4.1944. Одесса : Одесское областное издательство, 1969. С. 70-71.
17. Перехрест О. Г. Вказ. праця. С. 64.
18. Левит И. Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация. Кишинев: Штиинца, 1981. С. 305.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНИХ СТРУКТУР У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Key words: education, science, innovation, human capital, globalization

Трансформаційні процеси економічних систем відбуваються під дією процесу глобалізації, яка є однією із закономірностей притаманних розвитку світового співтовариства та формою через яку вибудовується якісно новий рівень інтегрованості світової системи, обумовлюючи виникнення нової якості суперечностей у ній, актуалізує потребу дослідження механізмів їх вирішення. В умовах глобалізації економіки, розвитку економіки знань підвищується роль та значення освіти, зростає потреба в інтернаціоналізації наукових досліджень. Важливість сфери освіти її стратегічне значення обумовлено її неабиякою роллю в економіці, у формуванні людського, інтелектуального капіталу як регіонів, так і країни загалом. Саме освіта спроможна сформувати у людини унікальні вміння, навички, розвинути її здібності, забезпечити економіку висококваліфікованою робочою силою.

Тематика людського капіталу та ролі освіти в примноженні національного багатства знайшла відображення у працях Г.Беккера, У.Петті, А.Сміта, Т.Шульца. Досліджуючи інтелектуальний капітал на мікрорівні О.Кендюхов наголошує на здатності створювати нову вартість інтелектуальними ресурсами підприємства, представленими людським і машинним інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, виробленими самостійно чи залученими з інших джерел як засоби створення нової вартості. Вченим було удосконалено класифікацію інтелектуального капіталу та розвинуто існуючі уявлення про функціональну повноту його структури, яка включає персоніфікований, техніко-технологічний, інфраструктурний, клієнтський і марочний типи інтелектуального капіталу. Проблеми міграційних потоків в контексті вартості робочої сили досліджує Е.Лібанова[1]. Можна погодитись з думкою С.Вовканич, Л.Семів, що людство щораз більше переконується в тому, що за умов невідворотності глобалізаційних процесів інтелектуалізація основних факторів виробництва та формування потужного інноваційного потенціалу визначальною мірою детермінують економічне зростання кожної країни, підвищення її міжнародної конкурентоспроможності [2].

Інновації є важливими для економічного розвитку, вони мають вирішальне значення для продуктивності, конкурентоспроможності та зростання, вони допомагають вирішувати соціальні проблеми, створюють нові можливості для компаній, сприяють створенню робочих місць. Якщо продивитись міжнародні рейтинги, то можна зазначити наступне: на думку міжнародних експертів, згідно з Індексом глобальної конкурентоспроможності (GlobalCompetitivenessIndex – GCI) Україна була на 85 місці. Україна випереджаючи Молдову, Туніс, Алжир, Боснію та Герцеговину, Єгипет за ІГК-2019, пропускала вперед Словенію, Естонію, Чехію, Угорщину, Литву, Польщу, Латвію, Румунію, Болгарію та ін. У першу десятку за GCI -2019 входили Сінгапур, США, Нідерланди, Німеччина, Швейцарія, Японія, Велика Британія, Швеція[3]. Сильними сторонами України (сила доходу) відповідно до Глобального індексу інновацій - 2019 (ГІІ) були: кількість заявок на корисну модель, поданих резидентами до національного патентного відомства (за цим показником Україна займає 1 місце) [4]. Показники електронної участі в Інтернеті та екологічні сертифікати ISO 14001: 2015 для системи управління навколишнім середовищем дещо погіршилися у 2018 році порівняно з 2017 роком, проте залишаються сильними сторонами України. У 2018 році порівняно з 2017 роком поліпшився показник: валових витрат на НДДКР, що фінансуються за рахунок іноземного фінансування. Однією з сильних сторін залишається інтернет-творчість. Україна

за ІЛР у 2019 році була на 88 місці. У п'ятірку лідерів за ІЛР входили Норвегія, Швейцарія, Ірландія, Німеччина, Китай [5].

На думку міжнародних експертів серед сильних сторін України варто відзначити такі показники, як: створення знань й результати наукових досліджень, співвідношення патентів за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності, співвідношення корисних моделей за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності, витрати на комп'ютерне програмне забезпечення у відсотках ВВП, експорт ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі. Так, за даними Держстату, у 2017 році продукція сектору інформаційних технологій склала більше 3% ВВП, а сукупний дохід галузі – більше 3,5 млрд.дол. США, що співставно з обсягами продукції високотехнологічного сектору [6].

На думку, С.Вовканич та Л.Семів безпосереднім джерелом інтелектуально-інноваційного розвитку регіону, країни є інституційні структури (освітні заклади, науково-дослідні інститути, проектно-конструкторські підрозділи, технопарки, бізнес-інкубатори та ін.), де об'єктивно створюють науково-пошуковий, проектний, апробаційний, впроваджувальний та експлуатаційний цикли нововведень[2]. Тобто, заклади вищої освіти, що є інституційними структурами та складовими національних інноваційних систем відіграють значну роль у формуванні та розвитку інтелектуального капіталу, приймають участь в інтелектуально-інноваційному розвитку як регіонів так і країни загалом.

Варто зазначити, що стаття 53 Конституції України визначає: кожен має право на освіту [7]. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Відповідно до законодавства України вищою освітою є сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [8].

Одним з кількісних показників, що характеризує стан освіти в Україні є кількість закладів вищої освіти. Аналіз показників доводить призупинення темпів зменшення кількості університетів та чисельності осіб, які в них навчаються, яка мала місце впродовж останніх десяти років. Станом на 2019 рік в Україні нараховувалось 282 університети, академії, інститути, в яких навчалось 1322,3 тис. осіб. (у 2012 році 334 та 1954,8 тис. осіб відповідно) [6].

Якісним показником діяльності людських ресурсів в освіті та науці є продуктивність та трудомісткість праці. У 2018 році в Україні продуктивність праці в освіті зросла у порівнянні з 2012 роком на 43,7 %, у професійній ННТД на 66,9 %. У 2018 році трудомісткість праці в освіті зросла у порівнянні з 2017 роком на 86,55%, у професійній ННТД зменшилась на 19,9 %.

Відповідно до міжнародних документів якість вищої освіти є багатовимірною концепцією, що включає всі основні функції та різновиди діяльності ЗВО, спрямовані на забезпечення випускникові можливостей швидко й ефективно включитися в трудову діяльність в інтересах суспільства, роботодавця та задля власної користі.

Якість вищої освіти також, включає всі аспекти діяльності закладу вищої освіти: навчальні та академічні програми, наукову і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, навчально-матеріальну базу і ресурси. Показниками, що засвідчують рівень якості ЗВО є: проходження закладом процедур ліцензування, акредитації, що визначені МОН України, процедур акредитації за оціночними критеріями Європейської Асоціації із забезпечення якості вищої освіти, Європейської Асоціації Університетів, Європейської Асоціації вищих навчальних закладів та ін. [9].

Одним з глобальних показників досягнень Університетів у сфері освіти і науки є дані QS WorldUniversity Rankings [10], який відображає дані 1000 університетів світу. Так, у 2019 році у рейтингу були представлені 391 університет Європи (або 39 % від загальної кількості університетів рейтингу), 28,3 % університети представлені в даному рейтингу були з Азії, 18,2 % з Пн. Америки, 8,79 % з Латинської Америки, 4,29 % з Океанії, 1,29 % з Африки. В рейтингу представлені 46 університетів Німеччини, 31 з Франції, 16 з Польщі, 9 з Чехії, 6 з України, 6 з Угорщини, 4 з Литви. З Латвії та Естонії в рейтингу представлені по 3 університети, зі Словенії 2 університети. У 2019 році до рейтингу увійшли Харківський національний університет, Київський національний університет імені Т.Шевченка, Національний технічний університет «ХПІ», НТУУ «КПІ» І.Сікорського, Сумський державний університет, Національний університет «Львівська політехніка». На думку М.Стріхи: «...нашими «історіями успіху» теж тут є саме університети, – про це свідчать наведений вище показник у 75 зароблених копійок на кожен бюджетну гривню. Усім відомий позитивний досвід НТУУ «КПІ» імені Ігоря Сікорського, стартапи якого вже можуть похвалитися інвестиціями на десятки мільйонів гривень. Упевнено набирає обертів і науковий парк КНУ імені Тараса Шевченка» [11]. В Україні є доволі багато університетів, що визнані у світі та є лідерами за певним напрямом освіти. Наприклад, лідером педагогічної освіти в Україні визнано НПУ імені М.П.Драгоманова, КНУТД входить до ТОП-100 дизайнерських університетів світу та інші провідні заклади освіти.

Варто зазначити, що українські заклади вищої освіти активно використовують новітні методи навчання. Так, однією з новітніх форм освіти, яка дістала поширення у провідних країнах світу, є дистанційна форма навчання, що базується на сучасній телекомунікаційній інфраструктурі. Наприклад, ще у 2001 році на базі НАДУ при Президентіві України спільно із Світовим банком за фінансової підтримки Канадського уряду був створений перший в Євроазіатському регіоні Центр дистанційного навчання Навчальної мережі глобального розвитку, що здійснює підготовку державних службовців за дистанційно-заочною формою навчання. Переваги у застосуванні системи дистанційної освіти для державних службовців полягають у можливості отримати спеціалізовані знання без відриву від виробництва, що дає змогу підвищити професійний рівень та ефективно використовувати час [12].

Отже, заклади вищої освіти, що є інституційними структурами та складовими національних інноваційних систем відіграють значну роль у формуванні людського, інтелектуального капіталу як окремих регіонів, так і країни загалом, а в умовах глобалізації економіки, розвитку економіки знань їх роль підвищується. Зростає значення освіти та інтернаціоналізації науки у формуванні сучасних компетенцій та навичок. Створити передумови для зростання людського капіталу можливо здійснюючи заходи щодо: глобалізації економічної науки та освіти, розвиваючи глобальні партнерські мережі, мотивуючи викладачів до підвищення кваліфікації, професійного зростання, самовдосконалення, творчого пошуку, впровадження інноваційних технологій у викладацькій та науковій роботі шляхом: підвищення рівня заробітної плати, організації курсів вивчення іноземних мов, міжнародних стажувань, конференцій; налагодження взаємозв'язків з вченими зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами з питань участі в міжнародних наукових проектах; обміну досвідом та знаннями з передових наукових досліджень; посилення ролі освітніх, наукових мереж, громадських організацій у сфері освіти та науки.

Список використаних джерел

1. Е.Лібанова Трудова міграція з України: основні риси, чинники та вплив. // Економіка і соціологія. - № 12 (1). – 313-328.
2. С.Вовканич, Л.Семів Людський та інтелектуальні капітали в економіці знань // Вісник НАН України. – 2008. - № 3. С. 13-23.
3. TheGlobalCompetitivenessReport 2019. - Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
4. GlobalInnovationIndex 2019 rankings[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report>

5. HumanDevelopmentReport 2019 Beyondincome, beyondaverages, beyonday: Inequalitiesinhumandevlopmentinthe 21st century[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>.
6. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Конституція України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
8. Закон України «Про вищу освіту». – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
9. М.В. Скиба Ключові напрями удосконалення інституційного середовища формування та розвитку людського капіталу в контексті зростання якості надання освітніх послуг. – Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/10186/1/EOEMIR2018_P099-107.pdf
10. QS WorldUniversity Rankings. - Режим доступу: <https://www.topuniversities.com/university-rankings>
11. Максим Стріха Наука в системі вищої освіти України: нові механізми підтримки. – Режим доступу: http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2018/mizhnar_konf/materialy_konferentcii-2018.pdf
12. Скиба М.В. Механізм державного управління структурно-інноваційними зрушеннями в економіці України. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 204 с.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Keywords: *ecological and economic risk, economic analysis, environmental activities, nature management.*

На сьогодні під ризиком найчастіше розуміють можливість із визначеною ймовірністю втратити економічні вигоди та ресурси, якими володіє суб'єкт господарювання. Економічний, чи, як його іноді називають, господарський, ризик визнається складним агрегованим поняттям, який включає в себе складові елементи (частини), а саме: виробничий, фінансовий, інвестиційний та підприємницький ризики.

Конкретне місце в цьому співвідношенні займають еколого-економічні ризики, які здатні вагомо збільшувати чи зменшувати ймовірність настання несприятливих господарських ситуацій, у тому числі пов'язаних із зниженням сум надходження інвестицій та інвестиційної привабливості, зниженням прибутку і рентабельності, погіршенням фінансової стійкості суб'єктів господарювання[1].

Виокремлення еколого-економічних ризиків, їх класифікація продовжує бути переважно дискусійною проблемою серед науковців. З нашої точки зору, виходячи із загальноприйнятої структури обліково-аналітичної системи, найбільш прийнятно поділяти еколого-економічні ризики на два види: а) внутрішні еколого-економічні ризики – обумовлені негативним впливом господарюючих систем на навколишнє природне середовище; б) зовнішні еколого-економічні ризики – пов'язані з впливом несприятливих природних умов і факторів на економіко-виробничу і фінансову спроможність підприємств та організацій.

З цієї точки зору, еколого-економічні ризики можна класифікувати за місцями їхнього впливу із виокремленням еколого-природних та еколого-виробничих ризиків. Перша група ризиків викликана впливом зовнішніх природних екстерналій на фінансово-господарський стан підприємств та організацій (стихійні природні лиха, погіршення природних умов, бідність родовищ тих чи інших природних ресурсів).

Друга група ризиків обумовлена негативним впливом господарюючих одиниць на природне середовище, що виражається в недотриманні критеріїв стійкого розвитку, забрудненям біосфери відходами, нераціональним використанням первинно природної сировини у виробництві.

В залежності від специфіки та галузевої приналежності господарських процесів пропонується виділяти наступні ризики:

виробничі еколого-економічні ризики – ризики, що обумовлені використанням основних засобів і обладнання, які характеризуються високим забруднюючим впливом, споживанням екологічно небезпечної сировини і матеріалів, технологій, які не відповідають природоохоронним нормативам;

еколого-економічні ризики в системі маркетингу та реалізації екологічно несприятливої продукції;

фінансові еколого-економічні ризики – ризики, які викликані появою зобов'язань природоохоронного характеру, зниженням вартості підприємства, його акцій, зростанням витрат пов'язаних з необхідністю здійснювати рекультиваційні заходи;

інвестиційні еколого-економічні ризики – ризики, які оцінюються з точки зору впливу природоохоронних заходів і вимог в частині фінансування капітальних вкладень.

Вимірювання ризику – одне з складних завдань, які стоять перед економічною наукою, що підтверджується достатньою різноманітністю поглядів вчених стосовно цієї проблеми,

наявністю відомого суб'єктивізму в конкретній його оцінці [2]. З нашої точки зору, несуттєвий ризик характеризується величиною втрат до 10 %, а неприйнятний ризик визначається рівнем 80 % і вище. Між цими двома крайніми значеннями можна встановити декілька часткових градацій, які відобразатимуть в залежності від конкретних місця та часу часткові групи ризиків втрат (підвищений, середній, прийнятний і т.п.).

Основу методологічного інструментарію в частині оцінки еколого-економічних ризиків складають статистичні методи, які використовують великий набір даних за рядом років про характер і структуру процесів природокористування і його впливу на різні стадії виробничого циклу [4]. Для вимірювання і оцінки еколого-економічних ризиків головне значення має розрахунок таких показників як: а) ймовірність появи ризику; б) обсяг можливих втрат.

Ймовірність появи ризику розраховується як відношення кількості випадків несприятливих в екологічному відношенні фактів господарської діяльності і-го підприємства чи організації до загальної кількості випадків статистичної вибірки:

$$P_{e.f} = E_{f.n} / E_{f.z}, \quad (1)$$

де $P_{e.f}$ – ймовірність ризику;

$E_{f.n}$ – еколого несприятливі факти господарської діяльності;

$E_{f.z}$ – загальна кількість фактів господарської діяльності.

При оцінці обсягів ймовірних втрат можна застосовувати як їхнє абсолютне значення у вартісній оцінці, так і розрахункове значення з використанням ймовірності появи ризику. У формалізованому плані це матиме вигляд:

$$\Sigma П = P_{e.f} \times Дп, \quad (2)$$

де $P_{e.f}$ – ймовірність появи еколого-економічних втрат;

$Дп$ – вартісна оцінка ймовірних втрат підприємств та організацій.

Якщо виходити з припущення, що еколого-економічні ризики конкретно виражаються у відносних показниках фінансового, підприємницького, виробничого та інвестиційного характеру, тоді їх необхідно розглядати у вигляді відповідної суми відносних агрегатів.

При використанні в оцінці і прогнозуванні еколого-економічних ризиків евристичних чи, як їх іноді називають, якісних методів широкого використання набули такі методи як метод «мозкового штурму», метод Делфі, метод відкритого обговорення. Кожен з цих методів ефективний в умовах часткової або повної невизначеності інформації, неможливості простежити за виникненням і впливом тих чи інших фактів на еколого-економічний стан господарюючих суб'єктів [3]. Разом з тим, необхідно визнати, що найбільшу об'єктивність можна отримати, використовуючи змішані підходи, які базуються на одночасному застосуванні розрахункових та евристичних методів.

Процедура економічного аналізу еколого-економічного ризику повинна базуватися в першу чергу на аналізі різних наслідків для об'єктів, що перебувають під впливом (населення, природних середовищ, живих організмів). Тому таку модифікацію загальної схеми можна назвати комплексним аналізом еколого-економічного ризику.

Процедура комплексного аналізу еколого-економічного ризику передбачає три етапи [5]: 1) оцінювання ризику; 2) експертизу безпеки і ризику; 3) управління ризиком.

На першому етапі аналізу ризику необхідно: ідентифікувати небезпеки та їхні джерела; визначити рівень небезпечного впливу на навколишнє природне середовище; установити можливі наслідки цього впливу для населення і навколишнє природне середовище; оцінити ризик для людини і навколишнє природне середовище; встановити ступінь невизначеності отриманих оцінок. Ідентифікація безпеки містить такі стадії – збір даних, їх обробку, результатом якої є висновок про наявність чи відсутність ризику, і, у разі потреби, подання інформації в зручному для подальшого використання вигляді.

На другому етапі оцінки рівня еколого-економічного ризику необхідно піддати багатокритеріальній експертизі ризику (чи безпеки) для з'ясування їхньої прийнятності. Спрощена процедура експертизи еколого-економічного ризику може розглядатися як порівняльний аналіз ризиків різного походження для винесення судження про рівень прийнятності ступенів безпеки.

Третій етап націлений на визначення ефективної політики керування впливами на населення і навколишнє природне середовище. Ефективність політики керування ризиком полягає в мінімізації зусиль (а відтак і витрат) для досягнення максимуму ефекту (поліпшення екологічного стану території і здоров'я населення). Керуванню підлягають джерела небезпеки та шляхи реалізації небезпеки на територіях, критичні середовища, види (або групи особин), які живуть на території, а також населення (можливо через рівень охорони здоров'я), що проживає в даній місцевості.

Для мінімізації еколого-економічних ризиків в частині управління ресурсами підприємства можуть застосовуватися різноманітні виробничі баланси. Проте, на особливу увагу з точки зору еколого-економічного аналізу заслуговують органічні баланси, які пов'язані з управлінням вартістю майна підприємства, на розмір якого мають процеси природокористування.

Розглянуті вище підходи до кількісної оцінки ризиків і способи їх визначення в значній мірі носять універсальний характер, особливо при наявності відповідної інформації та інших можливостей, в тому числі, які стосуються усіх сфер природокористування і охорони навколишнього природного середовища.

Однак, розглядати еколого-економічні ризики необхідно в тісному взаємозв'язку з фінансовою та загально-економічною стійкістю. Саме тому в процесі аналізу оцінки ризику прийнятно використовувати зважування активів ризику, у відповідності до яких як у балансі, так і в позабалансових активах природоохоронні заходи з метою їх узагальнення відображаються з коефіцієнтом складності [4].

Для цих цілей можна використовувати різні параметри ефективності (порогового, зонального, обмеженого характеру). Критерії ефективності рекомендується визначати порівнянням змін справедливої вартості, грошового вираження балансових статей і інструментів хеджування, а сам критерій повинен знаходитися в межах 20-125%.

Необхідно розуміти, що ризик, в тому числі пов'язаний з процесами природокористування, має зміст лише в тому випадку, якщо він направлений на приріст вартості. Це означає, що неможливо аналізувати і управляти ризиками не розуміючи, який вплив вони здійснюють на прибуток підприємства. Регулювання природоохоронної діяльності господарюючих суб'єктів, які функціонують заради отримання доходу, звужуючи чи відмовляючись від прибуткових операцій заради контролю ризику, лише дестабілізує фінансову ситуацію, а також призведе до збільшення використання вартості ризику для співставлення ймовірних вигід та витрат.

З цих позицій не можна розглядати ризики природоохоронного характеру без урахування фінансово-економічної основи функціонування суб'єктів господарювання, а швидше потрібно говорити про інтегрований ризик, який в свою чергу повинен базуватися на даних системи бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел

1. Белоусов А.И. Курс эколого-экологического анализа: учеб. пособие / А.И. Белоусов. – М.: Финансы и статистика; ИНФРА-М, 2010. – 160 с.
2. Еколого-економічні збитки: кількісна оцінка: навч. посіб. /В.Г.Сліпченко, Є.В.Бридун, В.В.Дергачова та ін.; За ред. І.В.Недіна. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка»», 2001. – 216 с.
3. Мельник Л.Г., Шапочка М.К. Основи екології. Економічна економіка та управління природокористуванням: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельник та к.е.н. М.К. Шапочки. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 759 с.
4. Мишенин Е.В., Токарева Т.В. Эколого-экономический анализ как комплексная категория оценки экологически устойчивого развития /Е. В. Мишенин, Т. В. Токарева // Экологическая экономика и управление. – Т.2. Экономика для экологии. – Сумы: ИПП «Мрыя-1» ЛТД, 1997. – С. 125-129.
5. Рюмина Е. В. Анализ эколого-экономических взаимодействий / Е.В. Рюмина – М.: Наука, 2000. – 157 с.

Lina Chudak,
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Vinnytsia National Agrarian University, Ukraine

COMPARATIVE STUDY OF TAX ADMINISTRATION IN UKRAINE AND EUROPE

Keywords: *tax administration, tax reporting, taxpayers*

Currently, Ukraine has established a tax system that is similar to the tax systems of developed European countries in composition and structure. Tax laws have been drafted taking into account European tax legislation, as well as tax policy aspects of the General Agreement on Tariffs and Trade, the World Trade Organization and other international economic organizations.

At the same time, tax administration in Ukraine is slightly different from the EU countries.

1) In the European Union, the priority of tax authorities is to work with non-payers:

- Persons who are registered with the tax authorities and who, for any reason, do not file or have stopped filing tax statements and paying taxes,
- Persons engaged in economic activities, receive income from such activities and are not taken into account in the tax authorities and do not pay taxes.

Mentioned above categories of economic entities are not given sufficient attention in Ukraine. The work of the tax service agencies of Ukraine is concentrated around taxpayers, knowingly and independently registered following the established procedure.

2) Many foreign countries adhere to the following principle of accounting for taxpayers: the taxpayer is registered in the tax service and not in a separate body of the tax service of the executive level. The experience of more than 20 member countries of the Organization for Economic Cooperation and Development shows significant benefits from this approach to accounting for both taxpayers and the tax service. In particular, taxpayers can submit applications and tax reports, perform reconciliation, receive various documents and consultations in any tax service authority of the executive level either by phone or in electronic form (including in real-time mode). The Tax Service receives more opportunities to monitor tax compliance by taxpayers and to improve the quality of their service.

In Ukraine, the control over taxpayers and their maintenance is carried out in the tax service authority at the place of registration.

3) Foreign countries having a single state information resource on data on citizens, non-residents, taxpayers, objects of taxation, etc., with access to it within the powers of state authorities, prosecutors, local self-government, law enforcement agencies, natural and legal persons, receive a number of advantages both for state authorities (possibility to quickly obtain reliable information without requiring different certificates from citizens) and for citizens (saving time spent on receiving such certificates).

Currently, technical possibilities are being created in Ukraine to provide access to state authorities within the limits of their power to information available in the databases of other state authorities.

4) In some countries, such as Sweden, a person automatically receives a civil registration number from birth or immigration to the country. Thus, a Swedish citizen does not need to contact the tax service, apply, wait for a document.

Ukraine does not regulate the issue of automatic assignment of the registration number of the taxpayer's account card based on information of the Ministry of Justice on newborns.

5) Identification of risk taxpayers during the procedure of their registration by the payers of value-added tax is the norm for many countries of Europe.

For example, tax officials in Ireland selectively visit registered taxpayers and the results of such visits are compared with registration data and other information, and tax officials in Great

Britain and Lithuania have the authority to receive additional information from a taxpayer if the application for registration by the payer of value-added tax contains questionable data. In Sweden, they use the information received from third parties.

In Ukraine, the audit of the registration of economic entities is not provided for by the current legislation, in particular, the relevant provisions proposed to be included in the Tax Code have not been adopted. Thus, the number of checks of value-added tax amounts claimed by payers for reimbursement remains quite large.

6) In European countries, for example in Belgium, if the taxpayer wishes, the tax authorities help him to determine the list of taxes and payments that he needs to pay.

In Ukraine, the taxpayer must independently determine what taxes and payments he must pay following the legislation. This, in turn, often leads to a situation where a bona fide taxpayer is awarded penalties on taxes which have not been determined and paid by him not for tax evasion, but by ignorance. This causes the taxpayer a sense of injustice and distrust of the tax service.

7) In many European Union countries, there is only one form of tax reporting behind another tax. Tax reporting forms are simple and understandable. Explanations for filling out forms are written out in such a way to avoid double and ambiguous interpretation. For example, in the Netherlands and Belgium, a VAT declaration consists of 1 page.

The Tax Code of Ukraine establishes 7 national taxes (corporate income tax, personal income tax, value-added tax; excise tax, environmental tax; rental tax; duty) and 5 local (property tax, common tax, fee for parking lots of vehicles; tourist fee) [1].

The number of tax reporting forms far exceeds the total number of taxes and fees, because in Ukraine it is a practice when several tax reporting forms and their annexes are approved for administration of one tax. For example, 3 forms for tax reporting and 9 annexes to them have been approved for corporate income tax, and the value-added tax declaration is filed with 9 annexes.

Tax reporting forms are bulky and require the unification of indicators and mandatory details which they contain. Many forms do not have an explanation for their filling out.

8) The trend towards electronic submission of tax returns is observed in many European countries. Latvia has already introduced free connection and use of online electronic declaration system by payers.

Ukraine also creates convenient conditions for tax payers to submit tax reports in electronic form within the framework of the project of modernization of the State Tax Service. According to paragraph 49.4 of the Tax Code of Ukraine, the obligation to submit a declaration in electronic form is currently valid for corporate income tax payers belonging to large and medium-sized enterprises [1].

The electronic service will allow tax payers to generate real-time tax statements. At the same time, the data which is available in the data base of the State Tax Service will be automatically filled in.

9) Tax reporting on corporate income tax in many countries is filed once a year (UK, Czech Republic) and on value-added tax, it is filed quarterly (UK, Cyprus). While in Ukraine the number of reporting periods is much larger, which leads to an increase in time that the taxpayer spends collecting taxes.

10) In such European countries as Sweden, Denmark, Great Britain the most efficient, transparent and simple tax payment system - Unified Account - is applied. This system allows the taxpayer to pay monetary obligations on all taxes and fees required to be paid with one payment order, and 100% prevents errors in the transfer of funds. At the same time, the tax service has a real picture of the state of taxpayers' settlements with budgets, namely, the situation where at the same time overpayment on one tax regarding one taxpayer is taken into account, and the debt is impossible on the other tax.

Taxpayers of the countries mentioned above consider the introduction of the Single Tax Account to be the most important achievement of the Tax Service, which significantly improved relations with the Tax Service, reduced bureaucratic procedures and expenses related to tax payment.

In recent years, many countries in Europe have begun to apply such a system of tax payments, in particular, in recent years the Unified Tax Account has been introduced in Belgium.

Ukraine does not have the technical capacity to introduce the Single Tax Account, but work to establish it is in progress.

At the same time, Ukraine maintains relations with other countries in the field of taxation, applies the standards which are already applied all over the world and have been developed by the Organization for Economic Cooperation and Development and the United Nations Organization, thus adapting Ukrainian legislation in the field of tax administration to those of other countries.

References

1. Tax Code of Ukraine [Electronic Resource] - Access Mode: <http://sfs.gov.ua/nk/>

Діана Файвішенко,
*к. е. н., доцент кафедри журналістики та реклами
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна*

НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ БРЕНДУ

Keywords: *brand, strategy, visualization, online platform, Internet*

Стратегічне бачення бренду можна вважати як одну з ключових складових стратегічного управління, де формуванню, вибору стратегії, її реалізації відводиться основна роль.

Під стратегічним управлінням розуміється таке управління, яке в основі своїй орієнтується на людський потенціал, на потреби споживчої аудиторії, характеризується швидкістю реагування та адаптацією до змін на підприємстві, що дозволяє останньому бути конкурентоспроможним та досягати визначених довгострокових цілей [1].

Необхідно, щоб стратегія була прийнята кожним конкретним працівником, який в ході її втілення вийшов би за рамки вимушеного виконання обов'язків і став би працювати на принципах добровільної співпраці. Визначальними є складові: залученість (Engagement), де співробітники приймають безпосередню участь у прийнятті стратегічних рішень; пояснення (Explanation), всі співробітники компанії повинні розуміти сутність, причини, механізм впровадження стратегічних рішень; ясність очікувань (Expectation), співробітники чітко розуміють власні цілі, зобов'язання та відповідальність за виконання та впровадження стратегічних рішень.

Д. Пінк, автор багатьох книг та статей у Harvard Business Review, The New York Times та Wired [2] підтримує дослідження професора Ч. Кима і директора Інституту стратегії блакитного океану INSEAD Р. Моборн, акцентує увагу на висновках соціологічного дослідження, результати якого покладені в формування та впровадження іновативних стратегічних рішень: пошук вирішення проблемних питань, високий рівень знань та орієнтація в професійній сфері, обґрунтування неправильних рішень, оперування та констатація фактів, інформаційний баланс. Як стверджує автор К. Скінер створюється ціннісний світ мережі Інтернет, ValueWeb [3].

Згідно щорічних даних міжнародної компанії We Are Social и Hootsuite [4] сьогодні в світі налічується 5,11 мільярда унікальних мобільних користувачів, у 2019 році аудиторія мережі Інтернет – це 4,39 мільярда осіб, що на 366 мільйонів (9%) більше, ніж у січні 2018 року. У соціальних мережах зареєстровано 3,48 мільярда користувачів. У порівнянні з даними на початок минулого року цей показник зріс на 288 мільйонів (9%). Сьогодні 3,26 мільярда осіб заходять в соціальні мережі з мобільних пристроїв. Це на 10% більше, ніж в минулому році, коли з мобільних в соцмережі заходило на 297 мільйонів осіб менше [6]. Це дає можливість встановлювати контакти за допомогою мобільного зв'язку, дозволяє кожній людині на планеті використовувати мережеве з'єднання, контактувати і обмінюватися цінностями в реальному часі, від людини до людини або, в пірінговому режимі, або P2P.

Ключовим моментом є підключення до мобільних P2P-мереж, де люди в глобальному масштабі можуть здійснювати торгові операції, створювати цінності бренду без посередників в реальному режимі [5].

З виникненням Інтернет-технологій та швидкою адаптацією до сучасних іновативних методик, революційним потенціалом зв'язку у е-просторі, актуальним стає аналіз та пошук нових інструментів, які дозволяють адаптувати нові підходи до бізнесу та формуванню стратегії бренду.

На сьогодні світовий лідер з консалтингу та дизайну брендів Landor Associates робить акцент на те, що найсильніші бренди володіють такими основними характеристиками:

успішність, швидкість взаємодії зі споживчею аудиторією, адаптованість бренду до потреб клієнта.

Багато компаній стикаються з труднощами переводячи існуючий бренд в онлайн простір, створюючи е-бренд. Дослідження міжнародної компанії PricewaterhouseCoopers (PWC) [7], яка пропонує професійні послуги в сфері консалтингу та аудиту, стверджує, що зазвичай споживачі хотіли б спробувати новий бренд, але вони все ж вибирають вже знайоме ім'я. Знайомий бренд володіє конкретними властивостями та наявністю конкретних характеристик, додатково це мінімізація витрат (не потрібно повертати товар або витратити час на його пошуки).

Створення сильного та потужного сайту для бренду, можливість контакту та захист прав споживачів сьогодні один із пріоритетних інструментів для створення стратегії просування бренду. Результати показують великий потенціал формування стратегії бренду в Інтернет просторі при умові співпадання потенційного посилення бренду в онлайн та офлайн середовищі.

Перспективами подальшого розвитку є впровадження інтегрованих методик стратегічного управління брендом, моделей формування ідентичності та унікальної неповторності бренду.

Список використаних джерел

1. Парфенчук І. Бренд-орієнтоване управління конкурентоспроможністю підприємств у системі національного господарства [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Парфенчук Інна Олександрівна ; Дніпропетров. держ. аграр.-екон. ун-т. - Дніпро, 2017. - 20 с. , с. 42—44.

2. Дзніел Пинк: в современном мире все мы продавцы Режим доступу: <http://www.management.com.ua/interview/int331.html> - Назва з екрану.

3. Скиннер К. ValueWeb. Как финтех-компании используют блокчейн и мобильные технологии для создания интернета / К. Скиннер // Из-во: Манн, Иванов и Фербер. – 2017. - 416 С. 978-5-00100-948-1

4. We Are Social and Hootsuite's latest collection of Global Digital 2019 reports. - Режим доступу: <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates> - Назва з екрану.

5. P2P Content Marketing Tricks For Marketers - Режим доступу: <https://heidicohen.com/p2p-content-content-nobody-measures/> - Назва з екрану.

6. Режим доступу: <https://www.web-canape.ru/business/vsya-statistika-interneta-na-2019-god-v-mire-i-v-rossii/ru> - Назва з екрану.

7. Режим доступу: <https://www.pwc.com/ua/uk.html> - Назва з екрану.

CONCEPTUAL BASIS OF RESONANCE MANAGEMENT OF ECONOMIC SYSTEMS

Keywords: *economic system, development, resonance, management*

One of the problems of modern economic science is the determination of the driving forces of the cyclical development of economic systems at different levels and the formation of mechanisms for managing cyclical processes. More and more attention in this problem is given to the mechanisms of positive feedback, mutual reinforcement of cyclic processes, and resonance.

The phenomenon of resonance in economic systems has not been sufficiently substantiated at present; there is even an opinion that resonant interaction is one of the unusual phenomena encountered in natural and socio-economic systems [1].

The reason for the economic resonance is the coincidence of the external (exciting) frequency with the internal (intrinsic) frequency of the economic fluctuations of society, and the consequence of the economic resonance is an increase in the amplitude of the oscillations. It is believed that economic resonance is a mutual influence of all the main processes of macroeconomics, contributing to the reproduction of the dynamic characteristics of these processes, when at a certain frequency of the driving force (entropy), the oscillatory economic system is especially responsive to the action of this force [2].

For most of its existence, the open economic system is held in equilibrium (normal functioning), but as a result of its interaction with the ever-changing surrounding world, it sooner or later exceeds its limit (critical) values, under which its normal functioning is impossible.

This state of the open economic system is called crisis. The frequency of occurrence of crises in open economic systems determines the cyclical nature of their development. That is, the development of open economic systems of all kinds and order is cyclical and involves both phases of upswing and recession.

Dynamic stability is ensured by the resonance that results from the oscillation of the strings. In high-resonance systems, weak dissipative forces return the system to a minimum of average free energy and ensure the dynamic stability of the system [3]. In synergetics, managing response to changes in external and internal conditions is ideally reduced to finding “resonant zones”, where the magnitude of the result is determined not by the force of influence, but by their consistency with the internal properties. The resonant effect is determined by the qualitative change of the system and the nonlinear growth of its initial indicators due to the managed and organized increase of internal processes coherence and interactions.

According to physical studies [4], the phenomenon of resonance contributes to the production of a large amount of energy at an appropriate frequency. That is, when in the economic system the frequency of oscillations is significantly increased, due to the absence of dissipation, the potential energy does not have time to be converted to kinetic, as a result of which the frequency of forced oscillations can become critical. This means that there is an increased risk of the coincidence of the external (exciting) frequency with the internal (natural) frequency of the oscillatory system. A sharp increase in the amplitude of the system will lead to its inevitable death, as evidenced by a sufficient number of practical examples (the destruction of the Broughton Suspension Bridge in England due to resonance, the destruction of the bridge over the River Maine in France, the collapse of a suspension bridge over the Lake Tacoma in the USA). In the economic system, resonance is manifested in the so-called “overheating” of the economy, when most enterprises exhaust almost all their resources, including human and research.

The study of the economic system based on an energy approach allows us to formulate an important requirement for the stable functioning of the system, namely: the economic energy of the system must fluctuate at a range of points of its optimal relation with entropy, which are not the equilibrium points of power and dissipation or minimum of entropy. Such balancing can be regulated through feedback: intensification of single-phase connections when entropy is reached at a critical point (minimum entropy, equilibrium of power and losses), namely: by increasing working hours, financial investments, improving quality of work, etc.) and strengthening of phase-to-phase connections in case of energy reaching a critical point, namely: due to long-term investments, credits, vacations, etc., which actualizes such a category of energy approach as resonant management.

Under the resonant management of national economic development we mean the activity of the state as special government and non-government powers delegated to the authorities and management, which is manifested in its necessity, social conditionality and the purpose of ensuring the harmonization in time of characteristics of external perturbations and internal system capabilities with the aim of a sharp increase in the amplitude of its internal oscillations, capable to ensure its transition from one state of dynamic equilibrium to another, qualitatively new, due to the synergistic effect of the behavior of different carriers of economic energy as a result of state influence. Defining target landmarks of resonance management should be one of the key elements of a strategic planning system with an appropriate legal framework at the state level.

An effective resonant management style is able to set the economic system on one of the supported trajectories of development. Managing the resonances of the system and its subsystems by inputting (increasing) and outputting (reducing) feedback can reveal significant powerful internal system reserves (potential energy).

In accordance to the methodology of the study of advanced national economic development and the content of its resonant management, stimulating international and interregional integration of economic entities means the state creation of favorable conditions for the acceleration of the development of qualitative and quantitative transformations of the national economic system, which will inevitably be accompanied by the emergence and sharp intensification of high-amplitude bifurcations capable of generating bursts of economic energy for the transition of the system from one state of dynamic equilibrium to another, which in a certain period may enhance disintegration processes. Therefore, a set of strategic targets for advancing national economic development should also include the isolation of the existing most powerful carriers of economic energy, which are selectively supported at the level of national plans and sustainable development programs, capable of ensuring an acceptable level of economic and social security for the entire period of transformation of the national economic system.

References

1. Basina G.I., Bassin M.A. (2015). Sinergetika: vseennaya rezonansov [Synergetics: the universe of resonances]. Available at: <http://314159.ru> (accessed 19.04.2018).
2. Metelev S.E., Metelev A.E. (2016). Metodologiya mekhanizma rezonansnogo rosta ekonomiki [Methodology of the economic resonance growth mechanism regional problems of economic transformation]. *Regional'nyye problemy preobrazovaniya ekonomiki* [Regional problems of economic transformation], no. 3, pp. 70-80.
3. Prigozhin I. (2005). Opredeleno li budushcheye [Is the future determined]. Izhevsk: IKI, 2005. - 240 p.
4. Vugalter A. L. (2011). Sravnitel'noye makroekonomicheskoye prognozirovaniye [Comparative macroeconomic forecasting]. *Nauchno-tekhnicheskaya informatsiya* [Scientific and technical information]. K.: UkrINTEI of the Ministry of Education and Science of Ukraine, no. 4 (50), pp. 14-18.

ROLA PERSWAZJI WE WSPÓŁCZESNYM MARKETINGU

Keywords: *economic system, development, resonance, management*

*Cywilizacja rozwija się przez wzrost liczby operacji,
które możemy wykonywać bez myślenia o nich*

Alfred North Whitehead

Współczesna gospodarka oparta jest na dążeniu do swobody przepływu towarów, usług, ludzi i kapitału. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest, między innymi, szeroka oferta produktowa pojawiająca się na rynku. Z punktu widzenia nabywcy, oznacza to, większą możliwość zaspokojenia swoich pragnień. Dla przedsiębiorców, jest to sytuacja, w której wyprodukowanie dobrego jakościowo produktu, w przystępnej cenie może okazać się nie wystarczające do zrealizowania swoich celów. Dlatego dzisiaj, coraz bardziej konieczne staje się komunikowanie ze swoimi obecnymi i potencjalnymi klientami. Konkurencja między firmami coraz bardziej przenosi się na obszar informacji, a więc rywalizacji, kto pierwszy jest w stanie ją dostarczyć klientowi. Znaczenie komunikacji zostało uwzględnione w modelu marketingowym (marketing mix), gdzie oprócz produktu, ceny i dystrybucji wymienia się również promocję, a więc wszelkiego rodzaju środki, za pomocą których przedsiębiorstwo informuje rynek o swojej działalności. Według J. Wiktora (2001), promocja pełni trzy funkcje: informacyjną, która polega na przekazywaniu jasnej informacji i budowaniu wiedzy o firmie i jej produktach, perswazyjną, mającą na celu przekonywanie nabywców do określonego postępowania, konkurencyjną, wyrażającą się w tworzeniu pozacenowych instrumentów rywalizacji na rynku. W sytuacji wzmózonej podaży produktów, wskutek ogromnego postępu technologicznego dostarczającego nam mnóstwa informacji, poszukujemy tej jednej, ale ważnej i wiarygodnej, dzięki której uda nam się podjąć optymalną decyzję zakupową. Dlatego też dzisiaj, coraz większe znaczenie w działaniach marketingowych ma funkcja perswazyjną. R. Cialdini (2016) zwrócił uwagę na sześć fundamentalnych reguł: regułę wzajemności, regułę zaangażowania i konsekwencji, społecznego dowodu słuszności, regułę lubienia i sympatii, regułę autorytetu i niedostępności.

Reguła wzajemności opiera się na mocno osadzonej w naszej kulturze potrzebie zrewanżowania się za wyświadczoną przysługę. Potrzeba ta jest na tyle silna, że często w rewanżu ofiaruje się dużo więcej niż się otrzymało. Zachowanie to jest podstawą utrwalania więzi pomiędzy sprzedawcą a klientem. Wszelkiego rodzaju promocje sprzedaży – próbki produktów, zaproszenie do degustacji, ofiarowane gadżety, bony upominkowe są doskonałym przyczynkiem do działań „odwetowych” przez klienta. Kolejna reguła, zaangażowania i konsekwencji, wykorzystuje ludzką tendencję do stałości w poglądach, czynach i wyznaczonych celach. Raz podjęta decyzja jest podtrzymywana w przyszłości, dzięki czemu człowiek postrzega siebie, oraz jest postrzegany, jako osoba wiarygodna. Oznacza to, że jeśli nakłonimy klienta do zakupu jednego produktu, to drugi możemy mu zaoferować za 50% ceny, kupując stół za 1000 zł, krzesło dostaniemy z 30% rabatem, jeżeli poznamy preferencję klienta odnośnie wymogów higieny, zaprezentujemy mu jakość naszego produktu, „zmusimy” go do przyjęcia oferty, niejednokrotnie na niedogodnych dla niego warunkach. Reguła społecznego dowodu słuszności nawiązuje do zachowań stadnych człowieka. Brak własnego zdania często nadrabiamy opiniami innych. Im większa jest grupa osób, tym chętniej staramy się postępować w podobny sposób, uważając takie postępowanie za właściwe. Świadczą o tym często wykorzystywane slogany reklamowe: „90 procent pacjentów używa produktu X”, „Wszyscy mają produkt X, mam i ja”, „Zaufało nam już milion klientów”, „Większość osób pozytywnie zarekomendowało ten produkt”. W serwisach społecznościowych firmy zachęcają do klikania w przycisk I like, który ma zasugerować popularność danego produktu. Reguła lubienia

i sympatii odnosi się do chętniejszego wykonywania przez nas czynności w sytuacji, kiedy poprosi nas o to osoba, która wygląda atrakcyjnie, zachowuje się podobny sposób do naszego, jest dla nas miła. Dlatego też, często widzimy informacje, iż „pewna firma przyznaje się, że nas lubi i daje nam 10% rabatu” lub „firma świętuje 10-te urodziny, zaprasza nas do wspólnej zabawy, przygotowuje dla nas z tej okazji specjalny upominek”. Osoby występujące w reklamach to osoby ogólnie lubiane, z pozytywnym odbiorem, jeśli poznajemy nową osobę i okazuje się, że obydwójce jesteśmy fanami danego rodzaju muzyki, szybciej wzajemnie się polubimy. Każdy z nas w życiu dąży do poznania autorytetu, dzięki któremu łatwiej będzie mi podejmować decyzję, na początku rodzice, później nauczyciele, lekarze, sportowcy, ludzie sukcesu – to postępowanie stojące u podstaw reguły autorytetu. Dzisiaj, kiedy nie mamy czasu na poszukiwanie informacji, autorytet może być „panaceum” na nasze dolegliwości. Dlatego też oglądając czy słuchając reklamy przedstawiane są osoby z doświadczeniem, wiedzą, zwiększając wiarygodność komunikatu. Dentysta będzie reklamował szczoteczkę do zębów, profesor uwiarygodni lek przeciwbólowy, znany rajdowiec markę samochodu, dietetyk przedstawi cudowną receptę na długie zdrowie. Ostatnia z wymienionych reguł – niedostępności, opiera się na założeniu, że klient odkłada decyzję zakupową na później, jeżeli jest przekonany, że może w każdej chwili kupić dany produkt. Ponadto, z prawa Gossena wynika, że człowiek pragnie więcej tego czego ma mniej lub jeżeli coś jest mniej dostępne. Opierając się na przedstawionych zachowaniach, w realizowanych akcjach promocyjnych musimy sprawić wrażenie, że klient łąda moment może stracić świetną okazję. Tak więc, wyprzedaż potrwa tylko do pewnego dnia, dostępność będzie tylko przez kilka godzin lub do wyczerpania zapasów. Limitowana edycja przygotowana tylko dla specjalnego klienta, odliczający czas do końca oferty ma również nas zmobilizować by podjąć szybką decyzję.

Realizowane przez przedsiębiorstwa strategie marketingowe zawsze brały pod uwagę rolę promocji w skuteczności swoich działań. Jednakże, ze względu na coraz większy szum informacyjny, coraz większe możliwości wybory konkurencyjnych produktów przez nabywców, można oczekiwać, iż częściej podejmować będziemy decyzję na takich uproszczonych regułach niż bywało to w przeszłości. Te podmioty, którym skutecznie uda się odwołać w swoich działaniach do „automatycznych wyzwalaczy” decyzji przez konsumentów będą mogli liczyć na sukces.

Źródła

1. Cialdini R. (2016), *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne sp. z o.o, Sopot
2. Kotler P. (1999), *Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*, Wydawnictwo Felberg SJA, Warszawa
3. Wiktor J.(2001), *Promocja. System komunikacji przedsiębiorstwa z rynkiem*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa

RYNEK TRANSPORTU I LOGISTYKI

Keywords: *economic system, development, resonance, management*

Wraz ze wzrostem złożoności w sektorze transportu i logistyki coraz trudniej jest uchwycić najistotniejsze trendy, dlatego warto przyjrzeć się czynnikom które zmieniają sektor T&L w najbliższych latach:

- wzrost przewozów
- reorganizacja przewozów
- niedobór kierowców
- digitalizacja
- industrializacja

Siły te kształtują rozwój transportu drogowego w Polsce (i nie tylko).

SIŁA 1 - Wzrost przewozów w kraju, w imporcie i eksporcie.

W okresie 2018-2022, w branży transportu drogowego spodziewamy się całkowitego wzrostu wolumenów o blisko 23% (pod względem tonażu przewożonych towarów).

Polska branża transportu drogowego rzeczy jest obecnie w szczycie fazy wzrostu. Szacuje się, że jego tonaż zwiększy się z około 1,17 mld ton w roku 2018 do poziomu około 1,44 mld ton w roku 2022, co przełoży się na średnioroczny wzrost na poziomie 5,3%.

Zdaniem przedstawicieli branży, czynniki przedstawione w raporcie doprowadzą do wzrostu kosztów w branży w przedziale od 7% do 15% do końca 2020 roku, w porównaniu z rokiem 2018. W najbliższej przyszłości spodziewamy się znacznej zmiany popytu w stronę usług krajowych (oraz mniejszego - w stronę usług drobnicowych). Przedsiębiorcy w branży T&L w latach 2019-2022 powinni wykorzystać prognozowany wzrost rynku, aby stopniowo rozszerzać profil swojej działalności, jednocześnie równoważąc krajowe i zagraniczne źródła przychodów. Administracja państwowa będzie mogła wpływać na wzrost rynku poprzez wspieranie dalszego rozwoju infrastruktury transportowej. Warto jednak zauważyć, że brak czy też niedostatek infrastruktury w kraju nie ogranicza ekspansji branży, ale może mieć znaczący wpływ na efektywność operacji transportowych prowadzonych na terenie Polski.

SIŁA 2 - Reorganizacja przewozów międzynarodowych

Po pierwsze: zwiększenie kosztów sieci transportowych - (w związku ze zmniejszeniem ich efektywności) oraz kosztów pracy.

Po drugie: spadek przychodów związany z ograniczeniem dostępu do rynku - w zakresie usług cross-trade i kabotażu oraz w konsekwencji również obsługi importu i eksportu towarów.

Można zauważyć przesunięcie usług polskich przewoźników - z rynków UE na rynek polski (niecałe 2/3 przewozów odbywa się obecnie poza Polską). Następuje wzrost ryzyka i barier - dla prowadzenia działalności, szczególnie dla małych przewoźników w związku ze zwiększeniem stopnia skomplikowania regulacji. Wymuszona zostaje internacjonalizacja przewoźników, którzy działają dziś na wielu rynkach zagranicznych z terytorium Polski (konieczność otwarcia biur/siedzib na terenie innych krajów). W wyniku upadku małych przedsiębiorstw, które nie posiadają znaczącego udziału w rynku przewozów w kraju i na rynkach zagranicznych, pojawia się wzrost poziomu koncentracji.

SIŁA 2 - Reorganizacja przewozów międzynarodowych

Na poziomie unijnym planowane są zasadnicze zmiany regulacji dotyczących transportu drogowego, w tym przepisy Pakietu Mobilności oraz zmiany przepisów dotyczących koordynacji

systemów zabezpieczenia społecznego i innych regulacji socjalnych. W lipcu 2020 r. na terenie UE wejdą w życie przepisy o pracownikach delegowanych, według których kierowca podlega prawu pracy kraju, na terenie którego przebywa. Natomiast w celu dostosowania nowych regulacji do specyfiki sektora jest przygotowywany tzw. Pakiet Mobilności. Nadal jednak w organach Unii Europejskiej nie ma jednomyślności co do kształtu przepisów dotyczących transportu. Z dużą pewnością można założyć, że opisane powyżej modyfikacje w porządku prawnym pociągną za sobą zmiany.

(Na początku stycznia 2019 r. Komisja ds. Transportu i Turystyki odrzuciła dwa z trzech sprawozdań przyjętych w grudniu przez Parlament Europejski jako jego stanowisko negocjacyjne w sprawie Pakietu Mobilności. Tym samym przedłuża się niepewność, co do przyszłego kształtu rynku i skutków nowych regulacji dla krajowych przewoźników.)

SIŁA 3 - Niedobór kierowców

W 2015 roku niedobór został oszacowany na około 100-110 tys. kierowców. To ponad 15% całkowitej podaży szacowanej na 600-650 tys., względem popytu oszacowanego na blisko 730 tys. kierowców. Przedstawiciele branży, którzy rozmawiali z nami w ramach wywiadów, w trakcie przygotowywania raportu stwierdzili, że w ich przekonaniu na koniec roku 2018 luka ta osiągnęła poziom 20% zapotrzebowania (w wymiarze jakościowym, tj. niedoboru pracowników z wystarczającymi umiejętnościami).

Przy utrzymaniu prognozowanego wzrostu rynku, zakładając, że luka utrzyma się na poziomie zbliżonym do obecnych 20% można przyjąć, że całkowity niedobór kierowców w branży sięgnie blisko 200 tys. osób w 2022 roku przy zapotrzebowaniu na poziomie ok. 950 tys. osób.

Jak wynika z badania przeprowadzonego przez Instytut Keralla Research, czynnikiem silnie kształtującym branżę wśród przewoźników będzie głównie trudność w pozyskaniu kierowców. Taką opinię wyraża blisko połowa firm przewoźowych, gdy jeszcze rok temu takie zdanie podzielało 28% transportowców. Niewystarczająca liczba kierowców będzie prowadziła do wzrostu kosztów płac w branży, a w efekcie może spowodować zwiększenie stawek frachtów. Wdrożenie do użytku pojazdów autonomicznych nie wypełni tego niedoboru w krótkiej perspektywie czasu z uwagi na brak dojrzałych rozwiązań w tym zakresie.

SIŁA 4 – Digitalizacja

Wdrożenie rozwiązań z zakresu digitalizacji będzie kluczowe dla obniżania kosztów działalności, dostosowania usług do zmieniających się potrzeb klienta oraz wdrażania rozwiązań o wysokiej wartości dodanej. W krótszej perspektywie czasowej będą one dostępne jednak dla dużych przewoźników, którzy będą mieli możliwości ich wdrożenia, co może stworzyć dodatkową barierę dla mniejszych przedsiębiorców i przyczynić się do wzrostu koncentracji rynku. Więksi przewoźnicy powinni pilnie przeprowadzić podstawową digitalizację procesów wewnętrznych (szczególnie administracji, zarządzania transportem (ang. TMS)) i zewnętrznych (platformizacja sprzedaży usług), aby w dłuższym okresie umożliwić wdrażanie zaawansowanych rozwiązań cyfrowych, takich jak inteligentne systemy transportowe oparte na telematyce. Mali przewoźnicy powinni przeciwdziałać „wykluczeniu cyfrowemu” poprzez wykorzystywanie usług cyfrowych i standardowych rozwiązań, które będą dostępne w osiągalnych dla nich cenach (np. w postaci powstających na rynku cyfrowych platform). Administracja państwowa powinna skupić swoje wysiłki na wspieraniu kształtowania standardów w branży oraz powstawania sieci przedsiębiorstw, które umożliwią cyfryzację wielu rozproszonych podmiotów na rynku. Działania takie mogą obejmować np. tworzenie wspólnej infrastruktury sieciowej dla branży oraz tworzenie regulacji wspierających wdrażanie nowych technologii. Dostawcy rozwiązań informatycznych i telematycznych dla branży (w tym również producenci pojazdów) mogą tworzyć gotowe rozwiązania i standardy, które znajdą zastosowanie na bardzo rozproszonym rynku w formie „technologii jako usługi” (ang. technology as a service).

SIŁA 5 - Industrializacja

Rozwój nowych technologii wiąże się z wysokimi nakładami, dlatego rozwiązania w zakresie autonomii i nowych napędów będą łatwiej dostępne dla dużych przewoźników, o większych zdolnościach inwestycyjnych, co może stanowić czynnik zwiększenia poziomu koncentracji w

branży. Przedsiębiorcy transportowi powinni wdrażać zaawansowane rozwiązania technologiczne w obszarze automatyzacji i napędów alternatywnych, aby zmniejszać koszty w długiej perspektywie czasu. Krótkoterminowo zwiększą one niezbędny poziom nakładów inwestycyjnych. Kluczem do sukcesu na rynku będzie zwiększanie marż dzięki przewagom technologicznym skutkującym zmniejszeniem kosztów pracy oraz kosztów użytkowania infrastruktury. Rozwiązania te mogą jednak okazać się za drogie dla małych przewoźników.

Administracja państwowa powinna stwarzać warunki dla wdrażania nowych rozwiązań w zakresie automatyzacji, automatyzacji oraz rozwoju nowych napędów (elektrycznych, wodorowych). Przykładowo w zakresie rozwoju infrastruktury do ładowania/zasilania, ulg podatkowych, ulg za oferowanie infrastruktury, efektywnego i właściwego wykorzystania funduszu niskoemisyjnego.

Źródła

1. <https://www.pwc.pl/pl/pdf-nf/2019/report-transport-of-the-future-2019.pdf>
2. <https://www.logistyka.net.pl/aktualnosci/item/90076-trudny-rok-dla-branzy-tsl-w-polsce-finanse-inwestycje-trendy-w-2019-roku>
3. <https://strefabiznesu.pl/branze-transportowa-w-ciagu-dekady-czekaja-ogromne-zmiany/ar/c4-14432299>

Justyna Sokołowska-Woźniak, Ph.D.

*Assistant Professor, College of Social and Computer Sciences
Nowy Sacz School of Business - National-Louis University
Zielona 27, 33-300 Nowy Sacz, Poland
sokolowj@wsb-nlu.edu.pl*

THE USE OF PROJECT MANAGEMENT TOOLS IN THE ORGANIZATION OF EVENTS

Key words: *project management, project management methodology, event management, work breakdown structure, EMBOK, PMBOK*

The main goal of this paper is to show the importance of event management in the modern economy, prove that using project management tools in the organising of the events is beneficial to achieving the goals of the project (in terms of scope, budget and time) and to present how some of the project management tools can be used to enhance the didactic process of courses related to event management.

Organization of events plays an increasingly important role in the modern economy and is becoming more and more significant tool supporting the implementation of the company's goals. It is estimated that only the sector of organizing professional business meetings, conferences, congresses, fairs and exhibitions increases GDP by over 1%. and provides strong, positive impulses to other related sectors of the economy in Poland [1]. The number of companies that provide professional event services is also increasing. As a result, there is a demand for management professionals with special competences in this field. As the consequence of the greater need for trained specialists to plan, organise and deliver events more and more universities and training companies offer event management programs or specialities, which aim to provide broad knowledge of event project management.

To meet the market challenges, WSB-NLU in Nowy Sacz also offers the specialty of event manager. The courses within this specialisation introduce the practical skills required in every core functional area of events management, such as marketing, finance, project management, strategy, operations, event design and human resources. Students become familiar with management techniques and strategies required for successful planning, promotion, implementation and evaluation of events. To reinforce the practical dimension of the studies, students implement projects that will result in the creation of a joint event. The courses are based on the body of knowledge During the courses, the body of knowledge typical for project management which can be adjusted to events are used, but extended with elements essential for the organization of events.

Event management is thus becoming a profession, where ‘a professional’, according to Millerson’s study from 1964 [2], means being constituted on six core traits:

1. Skill based on theoretical knowledge.
2. The provision of training and education.
3. Testing the competence of members.
4. Organisation.
5. Adherence to a professional code of conduct.
6. Altruistic service.

Since events are increasing in scope, size and complexity, they need systematic approaches to guarantee they are implemented on time, on budget within a scope and in a way that satisfies stakeholders. Project management principles are regarded as being applicable to event management. According to Project Management Institute (PMI) [3], Project Management is the application of knowledge, skills and techniques to execute projects effectively and efficiently, so it involves systematically planning and implementing activities to ensure project completion on time, within

budget and to the required specifications. The benefits of use of project management in the sphere of event management are numerous, the most important are [4, 5]:

Establishing a systematic approach and professionalising - a structured systematic approach is applied, so the project management brings structure and credibility to the event management industry;

Formalising and depersonalizing the event: knowledge about the event resides not in a select few individuals but in the company as a whole

A rich, diverse and practical body of knowledge described in the Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK) can be adjusted to events;

Clear communication within events team and ensuring accountability to stakeholders by regular bringing up to date in a formal format;

Scalability, which means that the same techniques can be used for events of different scale;

Providing a framework for staff training;

The EMBOK (Event Management Body of Knowledge) is the event management model, which was developed by William O'Toole and Julia Rutherford Silver. The EMBOK is a three dimensional description of the knowledge and skills relevant to the development and implementation of an event [6]. There is an analogy between PMBOK and EMPBOK both in terms of scope and names, but also in the structure of both textbooks. EMBOK identifies five phases of event– Initiation, Planning, Implementation, Event and Closure. These phases are characterised by planning tools and systems that monitor the event. The tools comprise among others: Work Breakdown Structures, PERT Charts, Run Sheets and Gantt Charts. As mentioned before the during the courses related to organisation of events, the body of knowledge typical for project management are used, but extended with elements essential for the organization of events.

One of the most useful tools used in the field of project management and also in event management is the work breakdown structure (WBS). WBS is a hierarchical method that successively subdivides the work of the project into smaller detail thus organizes the project team's work into manageable sections. According to the PMBOK work breakdown structure is “a deliverable-oriented hierarchical decomposition of the work to be executed by the project team to accomplish the project objectives and create the required deliverables. It organizes and defines the total scope of the project.”[7] This is the tool which is obligatory to elaborate by students while the planning phase of event management. The students (project team) create the project WBS by identifying the project end product (level 0) then main components of the project end product, which are usually called functional deliverables (level 1) and afterwards by subdividing those deliverables into its smaller sub components (sub-deliverables), using as many sub-branches as needed to achieve manageable units of work (until a single person's responsibility can be assigned). These units of work (work packages) are represented by the list of tasks. The WBS is the basis used by students to prepare the task list and construct the schedule (for example by using Gantt charts). The outcome of the hierarchical decomposition is reflected in the course forum, where the students describe the major deliverables (one thread in forum), identify work packages and tasks necessary to accomplish these work packages. The essential part of this planning process is to assign the responsibility first to each deliverable and then to work package. According to students opinion, “dividing tasks into smaller and manageable parts makes the working process a lot easier. The work breakdown structure helps to keep the project group focused on the final goal. Creating WBS is a key element to interact with the team, make everyone involved to the workflow and define specific tasks for each team member. And, evidently, based on the structure of the event, the leader can monitor the progress and guiding the team in the right direction”.

References

1. Raport „Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce” Polska Organizacja Turystyczna, 2019, ISSN 2082 – 5676, https://www.pot.gov.pl/attachments/article/7762/RAPORT-2019_PL.pdf
2. Bladen Ch., Kennell J., Abson E., Wilde N., Events Management: An Introduction, Routledge, 2012, p. 13.

3. Project Management Institute, What is Project Management? <http://www.pmi.org/About-Us/About-Us-What-is-Project-Management.aspx>
4. Wrathall J., Abby Gee Event management : theory and practice, North Ryde, NSW McGraw-Hill Australia Pty Ltd, 2011
5. Corporate Event Project Management, William O'Toole , Phyllis Mikolaitis, CSEP, John Wiley & Sons, Inc., New York, 2002.
6. EMBOK Model <http://www.embok.org/index.php/embok-model>
7. Brotherton S. A., Fried R. T., Norman E. S., Applying the work breakdown structure to the project management lifecycle. Paper presented at PMI® Global Congress 2008—North America, Denver, CO. Newtown Square, PA: Project Management Institute, 2008.

Section 2. Perspective areas of research in the humanities

Nadiia Herbut,

*Ph.D, Associate Professor of Political Science and Law,
Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine*

GENDER APPROACH TO HIGHER EDUCATION POLICY IN THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE

Keywords: gender equality, gender parity, higher education, gender approach.

The European direction chosen by Ukraine causes integration into the European community and the development of all social institutions on the basis of democratic principles, one of which is gender equality.

The 1997 agreed conclusions of United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) define gender mainstreaming as a methodology by which the UN system should promote gender equality [1].

In 1998, the Council of Europe defined gender mainstreaming as a new strategy aimed at creating equal opportunities for women and men, overcoming gender asymmetries and inequalities. Gender mainstreaming is the basis for the development of gender legislation and EU state programs [2].

The Council of Europe contributes to the formation of a national educational gender policy for those countries that seek to reform their national education systems in accordance with European standards. The Committee of Ministers of the Council of Europe made a recommendation CM / Rec (2007) 13 regarding the introduction of gender mainstreaming at all levels of the education system. This document focuses on ensuring gender equality in education, overcoming gender stereotypes that prevent students from realizing their potential. The Council of Europe recommends the inclusion of a gender component in the curricula and educational programs [3].

A resolution on promoting gender education in the member States of the Council of Europe (Doc. 13574) prepared by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe in 2014 was signed only by Georgia and Estonia from the post-Soviet countries. This resolution emphasizes the importance of gender education in countering violence against women and the need for Member States need to develop gender education [4].

A number of Council of Europe documents address the need to combat gender discrimination through appropriate teaching methods and conduct gender studies [5].

Taking into account international experience, the Ministry of Education and Science of Ukraine has developed a draft decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approving the Strategy for the Implementation of Gender Equality in Education" Education: Gender Dimension - 2021 ", which was approved by the Government Committee on Social Policy and Humanitarian Development in January 2018. The purpose of the Strategy is to ensure the comprehensive implementation of gender equality in the Ukrainian education system through the inclusion of a gender component in educational programs and education legal acts. The Strategy emphasizes the need for training specialists on gender equality issues and the formation of a professional community [6].

Considering the national legislation, the All-Ukrainian Network of University Gender Education has developed the Unified Document "Gender Approach in Education", according to which the implementation of the gender approach in education has the following components: gender-responsive regulatory framework; gender mainstreaming in the educational process; observance of gender parity in staff of universities; gender awareness and sensitivity of all participants in the educational process; formation of an expert community for regular gender expertise of

methodological support of educational activities; independent gender expertise of educational authorities and educational institutions [7].

Gender studies began to develop actively in Western universities after rethinking feminist theory. Unfortunately, Ukrainian universities did not have women's studies and they missed an important stage in the development of gender studies.

Agents promoting the gender component in Ukrainian education should understand the complex way of transforming women's studies into gender, which began in Europe since the 1990s.

The main theory and methodology of gender studies were created, first of all, within the framework of feminist theory. So, feminist research has become not only the primary source of gender research, but also integrated into gender studies, changing the feminist methodology of essentialism to the methodology of constructivism [8, p. 23-27].

At international conferences on feminism, gender studies are criticized for not being able to fully replace women's studies. This criticism is partly due to the fact that professors and teachers who at the beginning of their careers found a "shift" in feminism towards gender studies are nostalgic for the times when a woman asserted herself in the field of science. In the works of feminists, one can read about the loss of women's research by universities, where women were placed in the very center [9].

Ukrainian gender studies emerged from scratch and began to develop in the 2010s, when scientists got more opportunities to apply their knowledge and experience for the development of gender researches at universities. Departments of gender studies were founded in five universities of Ukraine and several gender social organizations integrated into university structures.

The opening of the Master's Program in Gender Studies at the Faculty of Sociology at Taras Shevchenko National University of Kyiv in 2017 should be considered a real breakthrough. Many scientific works on gender issues have been written by Ukrainian explorers in recent times [10].

Ukraine is one of the countries with a high level of women's participation in scientific research, but women are not equally represented in the fields of science and at the skill level. There are 26.9% of women among Doctors of Science and 47% of women among Doctors of Philosophy in Ukraine. Women make up 10% of rectors of Ukrainian universities although they make up half of the teaching staff. A decrease in the proportion of women with career growth is observed in all countries [11, p. 79].

Gender issues related to achieving gender parity in higher education institutions as well as the development of Gender Studies Master's Programs and gender courses require further research and practical implementation.

References

1. "Gender Mainstreaming", available at: <https://www.unwomen.org/en/how-we-work/un-system-coordination/gender-mainstreaming>
2. "Gender Equality", available at: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/what-is-gender-mainstreaming>
3. "Gender mainstreaming in education - Recommendation CM/Rec (2007)13 and explanatory memorandum (19/10/2009)", available at: <http://www.theewc.org/Content/Library/COE-Steering-documents/Recommendations/Gender-mainstreaming-in-education-Recommendation-CM-Rec-2007-13-and-explanatory-memorandum-19-10-2009>
4. "Promoting gender education in the member States of the Council of Europe", available at: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=21104&lang=EN>
5. Hryshak, S.M. (2017), "The Council of Europe's Gender Equality Standards as a Legal Basis for the Development of Gender Education in the Post-Soviet Countries" ["Standarty hendernoi rivnosti rady Yevropy yak normatyvno-pravove pidgruntia rozvytku hendernoi osvity v postradianskykh krainakh"], *Osvitolohichni dyskurs*, No. 3-4, pp. 12-13.
6. "By implementing the Gender Equality Strategy in Education, we are creating a future without sexism and domestic violence," Ivanna Klimpush-Tsintsadze ["Vprovadzhuichy Stratehiu hendernoi rivnosti v osviti, my tvorimo maibutnie bez seksyzmu i domashnoho nasyllia, - Ivanna Klympush-Tsyntsadze"], available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/vprovadzhuichy-strategiyu-gendernoyi-rivnosti-v-osviti-mi-tvorimo-majbutnye-bez-seksizmu-i-domashnogo-nasillya-ivanna-klimpush-cincadze>

7. “Unified Passport“ Gender Approach to Education” [“Unifikovanyi pasport “Gendernyi pidkhid v osviti”], available at: <http://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/works/191-unifikovanyi-pasport-hendernyi-pidkhod-v-osviti>
8. Melnyk, T. M. (2004), “Gender as a science and discipline”, Foundations of Gender Theory: A Handbook [“Gender yak nauka ta navchalna dystsyplina”, Osnovy teorii genderu: Navchalnyi posibnyk], “K.I.S”, Kyiv, pp. 10-30.
9. Henderson, E. F. (2015), Gender Pedagogy: Teaching, Learning and Tracing Gender in Higher Education, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 137 p.
10. Kis, O. (2019), “Feminism in Ukraine: Steps Toward Yourself. Part 1. Academic feminism” [“Feminizm v Ukraini: kroky nazustrich sobi. Ch. 1. Akademichnyi feminizm”], available at: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>
11. Isakova, N.B. (2018), “Gender Parity in Science: Trends in the World and in Ukraine” [“Hendernyi parytet u nauki: tendentsii v sviti ta v Ukraini”], *Nauka ta naukoznavstvo*, No. 2 (100), pp. 68-88.

ТРОПЕЇЧНІ ЗАСОБИ У ТВОРІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «ДІВА МЛИНИЩА»

Keywords: trope, comparison, metaphor, grammaticalexpression, morphologicalprinciple, structure.

Жоден художній твір неможливий без образності, що створюється за допомогою різних мовленнєвих засобів. Тропи з їх переносним значенням слів надають тексту особливого забарвлення і яскравості.

У Словнику лінгвістичних термінів троп визначається як «мовний зворот, у якому слово або словосполучення вжиті в переносному значенні і служать засобом досягнення естетичного ефекту виразності в мові художньої літератури, у публіцистиці, в ораторському стилі тощо» [2, с. 313].

Проблемі дослідження тропеїчних засобів приділили увагу Н. Івкова, М. Кочерган, І. Кучеренко, Н. Шаповалова та ін.

Метою статті є аналіз тропів, зокрема метафори та порівняння, на матеріалі твору Володимира Лиса «Діва Млинища».

В українській лінгвістиці послуговуються такими визначеннями метафори: 1) метафора як семантичний процес, «при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні у свідомості мовця»; 2) метафора – це похідне значення мовної одиниці, утворене таким чином [4, с. 334].

Для аналізу метафоричних утворень у романі Володимира Лиса ми застосували морфологічний підхід до класифікації метафор, який базується на приналежності базових метафор (слів-оболонок) до певної частини мови, і виділили **дієслівні** та **іменні**.

Найбільшу групу метафоричних конструкцій у романі «Діва Млинища» складають **дієслівні метафори**: «*Мо' сонце грало між деревами...*» [3, с. 15]; «*...а тут велика мовчазна тінь виросла в проїмі дверей...*» [3, с. 20].

Дієслівні метафори ми поділили на **конкретні** та **абстрактні**.

Серед зображальних засобів виокремлюємо такі, які вказують на **конкретику**: «*...сонце вже визирало ген-ген із низу за деревами...*» [3, с. 20]; «*Небом пливли хмари, виглядали зорі...*» [3, с. 46].

Дієслівні метафори на позначення **абстрактних** понять Володимир Лис використовує найчастіше для передачі емоційного стану героїв: «*Страх залізним обручем охопив спершу голову, стиснув скроні, а тоді скував усе тіло*» [3, с. 21]; «*Його душа тремтіла тоже мов у останнє*» [3, с. 35].

Зовсім невелика кількість використана Володимиром Лисом іменних метафор, до яких відносимо **іменникові** та **прикметникові**.

Іменникові виконують не лише номінативну, образну та експресивно-оцінну функції, а й концептуальну функцію, яка ґрунтується на їх здатності формувати нові концепти на основі вже сформованих понять. Яскравий приклад такого вживання ми спостерігаємо в реченнях: «*Матвій все ж вирішив спробувати перехитрити стару каргу на ім'я Смерть*» [3, с. 151]; «*...він вибирався з тих заметів своєї душі й пасток світу*» [3, с. 58].

У романі для означення прикметних рис об'єктів мислення, вираження опредметненої чи якісної ознаки через оцінно-експресивне маркування, що має на меті активізувати творчу яву читача, Володимир Лис вживає **прикметникову метафору**. Напр.: «*Матвій стояв із*

закам'янілим лицем, тільки скули ходили» [3, с. 145]; *«Хочеш почути правду альбо солодкої брехні ждеш?»* [3, с. 148].

Класифікуючи метафори за структурою, ми виділили такі типи: **прості**, **ускладнені** і **складні**.

Прості – це ті, у яких семантичне ядро складається з двох компонентів. Напр.: *«Вечір обрушився на нього»* [3, с. 51]; *«Час тік поволі...»* [3, с. 129]; *«Тиша лякала ще більше»* [3, с. 129].

Ускладнені – це структури, у яких спостерігаємо розгортання одного чи обох компонентів метафоричного образу: *«...з-за хмари виглядає краєчок сонця»* [3, с. 39]; *«Ця тиша висмоктувала його душу»* [3, с. 44]; *«Удача сама пливе до рук...»* [3, с. 110].

Складні – формуються тоді, коли один із компонентів семантичного ядра метафоризується двічі, тобто входить до складу двох семантичних ядер. Напр.: *«Наступна думка спинила його, кинула спершу в жар, а потім обдала льодяним холодом...»* [3, с. 44]; *«Був інакшим, серце його черствіло й плакало»* [3, с. 57]; *«...дух його полетів, запарував над водою...»* [3, с. 15].

Не менш важливе місце у романі Володимира Лиса «Діва Млинища» займають порівняння. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано таке визначення цього терміна: «засіб художньої образності, один із видів тропів, що полягає у зіставленні одного предмета або явища з іншим для того, щоб глибше розкрити, яскравіше змалювати його» [1, с. 1066].

Найбільшу групу у творі становлять порівняльні звороти поєднані за допомогою **компаративної зв'язки**, тобто сполучників. Найчастіше вживаним є сполучник **як**: *«Ходив за лошоткомлучче, як за маленькою дитиною»* [3, с. 13]; *«Чоловіка нимап'ятий рік, а синияк дубочки...»* [3, с. 13].

Серед порівнянь, що з'єднані сполучником **як** виділяємо **прості** (непоширені) та **розгорнені** (поширені) порівняння.

У **непоширених** порівняльних зворотах додатковий предмет лише називається або характеризується тільки двома-трьома словами, напр.: *«...Буцапуйде, як миленький, до війська...»* [3, с. 42]; *«Як темна хмара, вернувся Панас до теперішньої своєї дому»* [3, с. 90].

Поширені порівняння це такі, у яких додатковий предмет характеризується досить докладно. Цей вид порівнянь зустрічається у романі В. Лиса рідко. Нами зафіксовані поодинокі приклади таких порівнянь, що поєднуються сполучником **як**: *«...прийшов той дарунок, як перстень золотейз неба на долоню впав»* [3, с. 114]; *«То Ганя наша підростає, як тая квіточка серед лужка»* [3, с. 161].

Порівняльні звороти поєднані сполучниками **мов**, **мовби** у романі «Діва Млинища» також зустрічаються досить часто, напр.: *«Волосся, мов побуріла солома»* [3, с. 28]; *«...великі виразні темно-карі очі, такі великі, мов два озерця, у яких він одразу втопився»* [3, с. 64].

Експресивність у порівнянні є характерною для речень із сполучником **наче**: *«Утоптував ледь помітну стежку крізь білий, наче святковий сніг...»* [3, с. 78]; *«Він (Остан) якось ішов, шкутильгаючи, хоч і ноги, наче дерев'яні...»* [3, с. 134].

Рідко Володимир Лис використовує розмовний варіант **начеб**: *«А на тому місці, де зникла жінка, засвітилася невелика, але добре видна зірка – голубувата, начеб прозора і схожа...»* [3, с. 21].

Сполучник **ніби** вводиться до складу порівнянь, що містять певне семантичне зрощення: *«Жінка йшла по волі...а тоді над лісом, над деревами, летіла, ніби птаха...»* [3, с. 21]; *«Остан це вимовив спокійно, ніби байдуже»* [3, с. 105].

За допомогою сполучника **ніж** автор протиставляє або порівнює два об'єкта, предмета чи явища: *«Вона (Гафійка) ще літша, ніж Параска була в неїні літа»* [3, с. 86]; *«...наука хлопів почала даватися набагато легше, ніж графині»* [3, с. 101].

Сполучник **аж** вказує на найвищий ступінь вияву інтенсивності дії або ознаки: «*Не тямлячись він кинувся до придурка, котрий реготав, аж заходився*» [3, с. 26]; «*Матвій зціпив зуби, аж хруснуло*» [3, с. 158].

Меншчисельну групу порівняльних зворотів становлять такі, що поєднуються за допомогою предиката **схожий**: «*Дівчина лягла животом на воду, поплила, схожа на великого вугра, що вигинався, розганяючи хвилі*» [3, с. 16]; «*Дівчина в білому з блакитними оборками платтячку була схожа на квітку*» [3, с. 107].

Аналізуючи роман « Діва Млинища» ми також виділили **фразеологічні порівняння** (компаративні фразеологізми). Це стійкі порівняння, що мають двочленну структуру, частини якого з'єднані порівняльним сполучником. Фразеологічні порівняння характеризується яскравою образністю, стилістичною забарвленістю, експресивністю і емоційністю.

Володимир Лис часто використовує фразеологічні порівняння, напр.: «*Ну, звісно, мама, як новою, рішенцем своїм, як мокрим рядом накрев, зразу в плач, в крик*» [3, с. 48]; «*Зажило як на псові*» [3, с. 56].

Отже, досліджений нами матеріал дає підстави стверджувати, що у романі В. Лиса «Діва Млинища» тропи мають важливе значення, адже вони сприяють більшій виразності тексту, посилюють його переконливість, забезпечують емоційний вплив на читача. Основні їх функції у творі – це зображальна та естетична. Досліджені тропеїчні засоби різноманітні за своєю структурою, граматичними і функціональними особливостями.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Ганич Д. І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
3. Лис В. Діва Млинища. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 368 с.
4. Тараненко О.О. Метафора // Українська мова: енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О.О. та ін.]. К., 2004. С. 334–337.

Ірина Мицко

*студентка 3-го курсу спеціальності «Політологія»
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», Україна*

Світлана Наумкіна,

доктор політичних наук, професор

РЕВЕРСИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ЯК ПОКАЗНИК НЕСТАБІЛЬНОСТІ СОЦІУМУ

Keywords: *political science, democracy, political crisis, political problems and risks, stability, Ukraine.*

Подолавши глобальні виклики перехідного періоду, світ врешті-решт опанував відносно мирний, стабільний час. Разом із тим отримав вагому послугу - доступ до будь-яких джерел публічної інформації, їх транзит та рекомбінацію. Як наслідок, активізувався своєрідний ренесанс різногалузевих наук, особливо соціально-гуманітарних. Зокрема, стан політології аналогічно пов'язаний із логічними трансформаціями й супроводжується численними актуальними квестіями.

Політична наука належить до відносно молодих суспільних наук. Вона сформувалась наприкінці XIX – у I-й половині XX-го століття, акумулювалася тематично та збагатилась різноманітними теоріями й методологічними підходами у II пол. XX ст. Період з II половини 1950-х років і до межі тисячоліть можна вважати золотим віком політології, коли сформувався її науково-теоретичний інструментарій, завдяки якому остаточно втратили актуальність суперечки про те, наскільки це самостійна наука та чи здатна вона виробити свою теоретико-методологічну базу, відмінну від інших суспільних наук. У XXI ст. політологія продовжує розвиватись, зазнаючи впливу складної політичної дійсності епохи постмодернізму й глобалізації, з одного боку, та усе більш рафінованої та просунутої власної методології, з іншого [2].

Дослідженням політології та її проблемними аспектами продовжують активно займатися такі сучасні українські науковці, як О. Бабкіна, Г. Зеленко, В. Климончук, А. Колодій, С. Наумкіна, А. Романюк, Г. Щедрова, О. Фісун та ін. Серед іноземних – це, перш за все, А. Лейпхарт, Б. Вітковська-Розчека, Р. Далегорф та інші.

На наш погляд, доречно виокремити наступну, актуальну до сучасних реалій, проблематику.

Дилетанти замість фахівців.

Відомо, що однією із ключових ролей політичної науки є освітньо-просвітницька діяльність, цільове призначення якої реалізація таких завдань, як:

- формування політичної культури, свідомості і цінностей;
- професійна підготовка політиків, державних службовців, парламентарів;
- масштабізація науково-практичного потенціалу;
- поширення політичних знань альтернативними способами;
- забезпечення вільного доступу і впровадження інноваційних методів;
- генерація фахівців, тощо.

Бентежним, на наш погляд, стає той факт, що в деяких країнах не підкреслюють важливість вище перелічених акцентів. Зокрема, згідно наказу № 642 від 2009 року міністерства освіти і науки України більшість дисциплін соціально-гуманітарного циклу, у тому числі й політологія, були виключені зі списку обов'язкових для вивчення у вітчизняних університетах усіма студентами-бакалаврами (щоправда, до наказу вносились зміни та

доповнення: № 259 від 2010 року, № 831 від 2010 року, № 939 від 2011 року та № 1392 від 2014 року та інші. Зокрема, у період цих змін дисципліну вносили до списку як обов'язкову до вивчення, відтак повторно виключили з нормативних і по сьогоднішній день) [1]. Таким чином, ми маємо на меті черговий раз звернути увагу на важливу роль політичної науки.

Наслідковим ефектом є:

- зниження рівня політичної обізнаності;
- неконкурентоздатність;
- згортання процесів виховання патріотизму;
- політична індиферентність і абсентеїзм;
- дефіцит науково-педагогічних кадрів;
- політична інфантильність та інші;

Однак, найнебезпечнішим ризиком слугує безперешкодний доступ до політичної арени непрофесіоналів, які, в силу власних неконтрольованих дій, можуть призвести на мікрорівні до втрати довіри серед громадян та на макрорівні – до невідворотних критичних процесів, тощо.

Демократія без політології.

Наступна проблема є логічним продуктом попередньої. По-перше, низький рівень політичної грамотності громадян підриває об'єктивність виборів чи референдумів, та авторитетний статус країни загалом. Більше того, дискусійним стає питання про забезпечення, дотримання і реалізацію демократичною державою прав та свобод.

По-друге, відсутність можливостей отримання політичних знань, як правило, характеризує держави з тоталітарними ознаками правління, адже їх населенню не потрібно знати «зайвого» чи бути «незручними» для влади. Натомість демократичні країни, завдяки розвитку політичних наук, виробляють своєрідний державний імунітет, зокрема в Україні - це протистояння ідеології «руського міру».

По-третє, про руйнування демократичних засад вказують такі симптоми:

- імітація демократичних цінностей, плюралізму;
- тотальна політична безграмотність;
- ризики зворотного руху формування громадянського суспільства;
- узурпація влади, розвиток авторитарних інститутів, олігархізація;
- тенденції невизначеності та турбулентності;
- спад або нестійкі настрої активістських угруповань;
- дисбаланс між гілками влади, невисока динаміка трансформаційно-реформаторських процесів;
- маргіналізація та інші;

По-четверте, демократія є результатом численних напрацювань політичних і соціальних наук, що підтверджують беззаперечний зв'язок між ними та унеможливають тенденції розриву.

Диктат усупереч стандартам.

Продовжуючи тему актуальних проблем, залишається безумовним той факт, що відбувається стрімка і глобальна політизація усіх сфер життя і стає все очевидніше, як зміст політичних норм і принципів «пишуть під» владну еліту. Іншими словами, диктування владною елітою умов, переписування стандартів чи кардинальна зміна певних структур відповідно до потреб підкреслює зацікавленість реалізації особистих, позадержавних інтересів. Такі процеси, безсумнівно, призводять до монополізації влади, а остання, у свою чергу, суперечить раціональності, легітимності та легальності.

Більше того, даний засіб, на наш погляд, є черговим інструментом маніпуляції суспільною свідомістю і поведінкою. У союзі з політичною і правовою неграмотністю – ідеальна стратегія для здійснення завуальованих цілей та домовленостей. Крім того, це спосіб легкого контролю громадян.

Ми впевнені, що політологія – це не та область, яку можна поставити у рамки чи взагалі відкоректувати до невпізнання, навпаки, як доводять численні дослідження, то дана наука

самостійно керує майбутнім ходом подій, створенням нових схем і тенденцій. Тому, зміна певних орієнтирів розглядається нами, як спроба стримання та поглинання процесів розвитку й удосконалення.

Для продовження розпочатого відродження та ефективного функціонування політології є необхідним, ми вважаємо, здійснити наступні кроки. По-перше, об'єднати погляди та досвід провідних науковців та спеціалістів щодо вирішення проблем порушених питань. По-друге, безумовна підготовка змін до нормативно-правового рішення про включення дисципліни політичного змісту, як обов'язкової. По-третє, цілеспрямовано поширювати політичні знання не тільки через навчальні посібники, але й за допомогою ЗМІ, публічних зустрічей з державними управлінцями, співпраці з іноземними фахівцями, та інше. По-четверте, контроль за раціональністю здійснення політичного курсу владною верхівкою.

Підсумовуючи, слід визнати, що на перший погляд незначні проблеми, насправді, ведуть до глобальних наслідків. Не надавати значення реальним небезпекам – недоцільно. Таким чином, інтенсивний союз різноманітних шляхів їх нівелювання матиме на меті не допустити головної критичної проблеми – кризи політичної науки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента». Наказ МОН № 642 від 09.07.09 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0642290-09> (дата звернення: 05.10.19).

2. Колодій Антоніна. Предметне поле політичної науки в сучасний період. У кн.: Політична наука в Україні. 1991-2016: т.1. Політична наука: Західні тренди розвитку й українська специфіка. НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф.Кураса; редкол.: чл.-кор. НАН України О. Рафальський, д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода; автор предм. О. Рафальський; відп. ред. і упоряд. М.Кармазіна. – К.: Парлам. вид-во, 2016. – С. 44-91.

INTEGRATION OF FOREIGN STUDENTS INTO UKRAINE'S CULTURE

Keywords: foreign students, integration, culture, Ukraine

Introduction

When foreign students come to study in Ukraine, they start getting familiar with Ukraine's culture, its features and the place it takes in the world's cultural diversity. Most of foreign students coming to study in Ukraine know next to nothing about this country. Educational process, professional training, occasional contacts with native speakers, negative stereotypes and poor language knowledge restrain foreign students from acknowledgment of Ukrainian cultural values.

Foreign citizens coming to study in Ukraine become the object of socialization. Teachers involved into educational process are responsible for soonest social and academic integration of foreign students. This process is mainly based on everyday social interaction, so training communication skills is considered to be one of priority educational targets. [4, p. 17–25.]

Aim and Tasks

Verbal language is the basic means of communication. It helps extend interaction and share information on ethnic culture among all participants of educational process. The first steps of learning language provide foreign students with primary insight into Ukraine's cultural values.

Language learning activates cognitive work and helps foreign students integrate into new cultural environment, train socio-cultural speaking skills, and develop linguocultural competence. Throughout the entire course of this primary period, teachers face the importance of picking up relevant amount of both linguistic and cultural material with the purpose of its further presentation within educational process.

Ukraine's institutions of higher education invite students from different countries. Representatives of different ethnicities and religions interact in multicultural environment. Integration into Ukraine's culture implies preservation of ethnic and religious self-identity. Thus, international communication among foreign students implies integration into different cultures preserving the features of domestic ones. Ukrainian language is used as an integration tool establishing communication connections.

The role of teachers is to provide foreign students both with linguistic and extra-linguistic knowledge, and to establish lines of communication with Ukrainians and other nations.

Research Methods

While conducting researching the following methods were used: This education target can be achieved with linguocultural studies. It is a special branch of science combining the elements of practical language training with domestic cultural studies.

1. Linguocultural studies is an aspect of teaching Ukrainian language to foreigners aimed on training communication skills regardless of students' domestic cultural features. This technique has linguistic nature, because the entire process is based on Ukrainian language. [5, p. 37].

Linguocultural studies is a methodical subject selecting and introducing the information on the specific features of national culture and Ukrainian language speaking with the purpose of training foreign students' communication competence [2. p. 64].

In process of studying Ukrainian language (primary goal), foreign students eventually meet a number of unfamiliar facts referring neither to vocabulary, nor to grammar or to stylistics, but to historical and social sphere of life. Teaching Ukrainian as a foreign language implies integration of these cultural components in process of learning new vocabulary. During language training cultural

components unite with linguistic phenomena. The function of these phenomena is not only to establish communication among foreign students, but to deliver new living and learning surrounding.

Along with general Ukrainian language learning, foreign students discover cultural features and mentality characteristics of native speakers.

The number of foreign students coming to study in Ukraine is steadily growing. For example, in Vinnytsia Pirogov memorial medical university the number of foreign students (25 different countries) raised from 1,000 to 1,500 in this year, making cultural interaction an important issue.

Foreign students from different countries represent various ethnical groups. Educational learning environment includes cultural, religious and language diversity. Teachers work with Christians (both catholic and orthodox), Muslims of different movements, Buddhists and Hindi. Variety of religions, outlooks, cultural education, different educational systems, approaches to training, levels of competence and age groups create multicultural environment. Diversity of cultures meets certain challenges in process of organizing practical language training.

Pirogov memorial national medical university in Vinnitsa is rather popular with foreign students. Political and ideological motivation for education has been totally replaced by its economic component.

Foreign students who choose to study in Ukraine's higher institutions are attracted by

- Reliable training level
- Competitive educational services on modern market
- Moderate fees
- No entrance exams (students who attend pre-university courses are granted certificates)
- Open opportunities to continue studying in Ukraine, or to move to EU or USA

As a rule, foreign students' parents choose the future specialty, the country and the educational institution. Young people who come to Ukraine with educational purposes have scarce data of this country's history. Cultural life in Ukraine is associated with popular movies, show business names or sportsmen. Students from tropical countries imagine Ukraine as a frosty, snowy and strange country with gloomy unfriendly or even aggressive people preoccupied with their everyday worries and political life.

This is a media image of Ukraine, where tendencies play the dominant role. Young people who live and study in Ukraine have more reliable information about this country to share. Ukraine either becomes second home country or remains closed for those people who couldn't/didn't want to understand it.

Young people coming to study in Ukraine may face certain difficulties connected with stress caused by culture shock. The latter refers to a combination of awkward feelings connected with staying in a foreign country with specific norms of life and behaviour, different from home country standards. People may start feeling lonely, anxious or even indignant, resulting in total rejection of the new culture. [3. p. 120].

According to Ukrainian scientist Goncharenko S., foreign culture may be initially imagined as an iceberg. First impressions are based on the top of this iceberg, but the most of cultural phenomena still remains hidden, and incomprehensible for primary perception. Shortage of reliable information about different social surrounding may cause cultural shock. [1, 376 p.].

Cultural shock is also supplemented by language barrier, climate, different foods and water, peculiarities of gestures and mimics, emotional reactions of local people, national traditions and customs etc. The first weeks or even months newcomers get accustomed to daily routine life arranging legal documentation, accommodation, education, city transport and shopping. Students get familiar with local infrastructure and whereabouts.

As soon as the process of primary adaptation is over, students focus their attention on the education process. Foreign students continue learning local language (Ukrainian or Russian) and other subjects connected with their future profession. At this stage students are

supposed to consider educational plan, forms of education, learning techniques and informational exchange.

Teaching staff and dean office personnel are expected to help students solve any problems they might meet within educational environment.

Active interaction of foreign students with domestic ones is significantly helpful in learning local languages. Teachers are expected to extend both indoor and outdoor home language communication of domestic and foreign students. This can be done with the help of common projects involving domestic and foreign students. Close contacts with open individuals eager to work and complete common projects promote positive communication, break language barriers, eliminate negative stereotypes, make friends and help foreign students better understand Ukrainian culture.

Culture is a complex and diverse definition. All human achievements in all spheres of life belong to culture. Folk culture covers different spheres of life: it occupies a special position in the national culture. Folk culture had been formed in process of development of Ukrainian ethnicity. This culture is based on continuously developing stable traditions: cultural diversity is explained by ethnical diversity. Different nations may have common traditions, and specific customs are typical for all ethnicities.

Folk (or traditional) culture is more ancient than other branches of culture developed as a result of human professional activity. Thus, folk culture is a foundation of common national culture with its peculiar features typical for folk culture.

Traditional (folk) culture covers all spheres of life including household, gardening, farmland, settlement arrangement in cities, towns and villages, traditional clothes, national cuisine, family life rules, holidays (both family and public), folklore, arts and handcrafts.

All the branches mentioned above belong to national culture regardless of their nature. Both material (home, food, costume, art objects) and nonmaterial (customs, literature) elements supplement national culture and characterize the people living on given territory. Any cultural phenomenon develops for centuries in common consciousness. The images of ideal homestead, clothes, traditional activities, ritual practice and many other cultural issues have been passed down through generations. This is the way of stereotype formation. Traditional for Ukraine homestead ownership, songs, toys and other issues became part of carefully preserved folk culture.

Holiday traditions with their customs and rituals make a significant tribute into folk culture. As many European countries, Ukraine is rich in a variety of impressive folk traditions and customs. Rituals have accumulated beliefs and traditions of both Christianity and paganism. The latter is closely connected with folk consciousness jealously preserving the cultural traditions of Ukrainian ethnicity. Along with it, culture gets steadily enriched with new components.

Holidays are generally divided into family and public ones. The former cover human lifecycle (birthdays, weddings etc.), and the latter are devoted to labour, religion, attitude to nature.

Public holidays in Ukraine include ancient and comparatively new ones.

There is wide a number of calendar holidays among public holidays in Ukraine. These dates are dedicated to the events marked by Christians, and closely connected with the calendar of agricultural works. These ancient holidays, rich in customs, have different origin. Winter holidays are connected with New Year and Christmas celebrations, spring holidays start with Cheese Fare Carnival Week (pre-Lent week) and ends with Trinity (transition day from spring to summer).

Foreign students usually show great interest to holiday customs in Ukraine. Topic "Ukrainian Traditions and Customs" is included into general educational plan. Practical exercises on this topic include finding antonyms and/or synonyms to underlined nouns, making perfect or imperfect verbs and/or adjectives from nouns etc. Students are expected to continue working on the text, retelling it.

Here is an extract from educational text “Holidays of early Slavic tribes”.

Early Slavs used to celebrate a variety of holidays repeating the rituals in the same time on the same places. Slavs divided their holidays according to three periods of seasonal solar activity. The first spring holiday was Resurrection – the return of the Sun. Early Slavs began celebrating this holiday as soon as the snow started melting in after winter. People worshipped and sacrificed a goat. This holiday includes four meanings: religion, harvest, family relations and commemoration. Religious meaning includes glorification of Lada – the goddess of Sun. Slavs sang chants glorifying the sun, the waters and the forests. This holiday’s games and songs denoted field works and harvesting herbs and cereals. This holiday strengthened families and commemorated deceased relatives.

The Lada holiday ended with St. John the Baptist’s Day (day of summer solstice). During this holiday, great force was attributed to fire, water, soil and herbs. According to the early Slavs, the one who sees a fern in bloom on this day, finds the way to treasure. People believed that summer solstice is the best time to collect medical herbs, because these plants were supposed to acquire curative power.

Third Slavic holiday occurred in winter. It is connected with the birth of the Sun. traditions to sing carols and chants have been preserved by his day.

Research Results. the author of this article has developed and introduced a series of linguistic and historic educational materials helping foreign students take a deeper insight into Ukrainian civil life and culture. Educational topics reflect country and city cultural life. Foreign students are welcomed to get familiar with the most significant events in Ukrainian history, most prominent historical places and the most famous Ukrainians. Teachers offer a variety of outdoor activities including excursions, artistic contests, quizzes, lectures, volunteer work and others.

Віра Дубініна

*канд.філос.наук, доцент,
завідувачка кафедри філософії і суспільних наук,
Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава, Україна.*

ЛОГІКА ПРИКЛАДНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ФІЛОСОФСЬКОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ДОСЛІДУ

Keywords: philosophical hermeneutics, social experience

Розвиток природознавства, з точки зору філософії, є постійною війною за власний предмет. Сьогодні вже не можна уявити, що філософія має відповідати на питання щодо всіх без виключення властивостей буття або бодай здатностей людини і властивостей світу людини.

Однак, інструменти ортодоксальної науки є досить вибагливими у своєму використанні, а реальність людського пізнання завжди містить у собі елемент невизначеності, структурного ускладнення, що вимагає калібрування цих інструментів, урахування показників та реалій, науково не досліджених.

Дослідження умов прикладного повороту філософської герменевтики довело принципову важливість постановки проблеми синтезу фундаментальної і прикладної науки.

Концепції творців філософської герменевтики докладно аналізуються в працях Г. Шпета, П. Рікбора, Ю.Кристевої, М.Фуко, Ж.Дельоза, Р.Барта та ін.

Філософська герменевтика виросла в боротьбі з редуціяміметодологізму, характерними для модерного науковомислення. Г.-Г. Гадамер зауважує у вступі до трактату «Істина та метод»: «То ж самим уже своїмісторичнимпоходженням проблема герменевтики виходить за рамки, щоїхустановлюєпоняття про метод, як воносклалося в сучаснійнауці. Розуміння та тлумаченнятекстів є завданням не лишесамой науки, а й з усієюочевидністюналежить до всієїсукупностілюдськогодосвіду світузагалом» [1, с. 7].

«Історія», «культура», «мислення» – родові концепти, спрямовані на визначення специфіки того утвореного людиною світу, у якому людина стає людиною. Повнота змістовності цих концептів є ознакою надійних засновків світогляду, який їх актуалізує. Протиріччя проекту Просвітництва, заснованого на припущенні, що порядок співіснування людей може бути перенесений на засновки раціональної свідомості, засвідчили існування суттєвих перешкод на шляху не тільки здобуття об'єктивного знання природи речей, що досить вдало виконує наука, але й засвоєння цих знань в широкому культурному контексті світогляду та цінностей.

Помітною є тенденція до побудови теологічних концепцій секулярного мислення. А. Бадью робить узагальнення, що Модерн лише змінив центральний концепт системи: Бог заміщується Історією. Поширеною є також оцінка Гайдегерової онтології як секуляризованої теології.

Веберівська формула наукового розчаклування світу виростає з принципової деструктивності наукового пізнання щодо його ненаукових концептуальних засновків. Деструктивність наукового дослідження призвела до обмежень сфери використання прямих експериментальних методів дослідження у багатьох галузях людинознавства і змушує шукати альтернативні рішення. Одним із таких рішень «постала розробка квалітативної методології соціального дослідження, що часто приймає форму інтерв'ю, дослідження кейсів, дослідження у межах громади тощо» [2, с. 1293]. Якісні дослідження стосуються конкретних обставин і учасників певних ситуацій і процесів, що не мають квантитативних (кількісних) показників.

Список використаних джерел

1. Gadamer H. -G. (1990). Hermeneutik I: Wahrheit und Methode. – 1. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen, Mohr Siebeck, 508 S.
2. Sloan, A. (2014). Phenomenology and hermeneutic phenomenology: the philosophy, the methodologies and using hermeneutic phenomenology to investigate lecturers' experiences of curriculum design / Arthur Sloan, Brian Bowe // Quality & Quantity. – 2014. – Vol.48, no.3. – Pp.1291-1303.

КОДИФІКАЦІЯ ДАНТОВОГО КОНТИНУУМУ НА КАРТИНІ Д. Г. РОССЕТТІ “БЕАТРІЧЕ БЛАГОСЛОВЕННА”

Key words: pre-Raphaelites, intermedia, “Beata Beatrix”, Dante Alighieri, code.

Данте Габріель Россетті – видатний англійський поет і художник вікторіанської доби, ідейний натхненник, а згодом голова братства прерафаелітів – групи молодих творців, які поставили собі за мету розвінчати канон англійського академічного живопису середини XIX століття. Як свідчить назва братства взірцем їм слугувало мистецтво «до Рафаеля», тобто до епохи Високого Відродження в Італії. Відомий англійський мистецтвознавець кінця XIX століття, один з перших дослідників творчості прерафаелітів, Естер Вуд так писав про модернізацію техніки живопису прерафаелітами: “[...] for the first time in English art is *color* supreme, triumphant, as in Titian; *form* ethereal and chastened, like the visions of a Fra Angelico; *subjects*, rather than objects, set forth in so direct and often crude and imagery; not figure merely, but symbols; fragments of human history, actual and urgent, full of problems and wonders, weighty with meanings and desire” [4, с. 5]. (Вперше в англійському мистецтві колір переважає, тріумфує, як у Тиціана; форма невагома та приборкана, як видіння Фра Анжеліко; суб’єкти переважають над об’єктами, викладеними в такому прямому і часто грубуватому образному втіленні; не просто фігури, а символи; фрагменти людської історії, актуальні та позачасові, наповнені проблематикою і чудесним, вагомими значеннями і бажаннями).

Тяжіння до надчуттєвого, витонченість форм та глибока символічність, намагання проникнути у глибинні таємниці буття, разом із декларуванням оновлення сучасного мистецького канону, відсилають уважних дослідників творчого спадку прерафаелітів до іншої групи митців: середньовічних італійських поетів Гвінцелі, Аліг’єрі та Петрарки, творчість яких була частиною руху *Dolce Stil Novo* (Солодкий Новий Стиль) у Флоренції XIII століття. Предтечею цього руху стала глибоко філософська та формально довершена творчість поетів сицилійської школи, найбільшим здобутком якої було винайдення форми сонету. Обидві середньовічні поетичні школи звичайно не уникли впливу куртуазної традиції, яка якраз щойно досягла піку свого розвитку. Але якщо у сицилійців місце Прекрасної Дами посіла Філософія, яка єдина на їхню думку могла допомогти інтелектуальній особистості досягнути вершини світотворення, то у середовищі флорентійських авторів виникає ідея жінки-посередниці між поетом і Богом, довершений образ якої є ніби провідною зорею для обраного творця. У Гвінцелі – це Донна Ангеліката, у Данте – Беатріче, у Петрарки – Лаура. Водночас, слід зауважити, що образ Донни у флорентійців містить складну дилему боротьби духовного і плотського кохання: з одного боку поет ревно поклоняється своїй Донні як істоті божественної сутності, з іншого – бажання оволодіти нею не менш сильне.

Постать Данте Аліг’єрі набула в родині Россетті ознак культу. Батько майбутнього прерафаеліта, Габріель Россетті, італієць за походженням, був політичним вигнанцем і хоча вів досить респектабельне життя професора Королівського коледжу в Лондоні, все ж виразно асоціював свою долю з долею відомого співвітчизника, про що між іншим свідчить перше ім’я його первістка Данте Габріель. Всі діти в родині Россетті вивчали італійську мову і перейняли батькову захопленість поетикою та творчістю Данте Аліг’єрі, зокрема відомий факт перекладу ще молодим Д. Г. Россетті ранньої поетичної збірки Великого італійця «Нове життя». Зустріч з натурнищою і майбутньою дружиною Елізабет Сідал, її витончена краса, естетичний смак, інтелект, прагнення до вершин художньої майстерності та тонке світовідчуття, остаточно утвердили думку Д. Г. Россетті про свою глибоку спорідненість з особистістю Видатного флорентійця: себе він асоціював з Данте, а Елізабет – з його Беатріче. У одному з листів Д.Г.

Россетті писав: “[...] ever since I have read the *Vita Nuova*, I have always borne it in mind as a work offering admirable opportunities for pictorial illustration: a task which I am now resolved to attempt” [2, с. 217]. (З тих пір, як я прочитав Нове життя, я завжди мав його на увазі як твір, що пропонує чудові можливості для мальовничих ілюстрацій: завдання, яке я наразі вирішив спробувати здійснити).

Отже, присутність кодів Дантового універсуму у житті та творчості Д. Г. Россетті подекуди набуває рис нав’язливого стану: ситуації приватного життя англійського автора часом ненароком, а переважно зумисне, трактуються ним крізь призму фактів життя та мотивів творчості Відомого Флорентійця, вербалізуючись у поезії та візуалізуючись на картинах. Відтак, визначальною рисою творчості Д. Г. Россетті є інтермедіальність: взаємопроникнення живопису та поезії: “Rossetti’s work as an artist is best understood by remembering that he was also a great poet. The vast majority of his pictures are more or less explicitly literary. Indeed, even in cases where no literary equivalent exists for a picture, Rossetti would often create a text, as in cases like *Found*, *La Bella Mano*, and *The Question*. This literary inertia in his pictures underscores their determined intellectualism. The persistence of erotic subjects, and the subjective passion of his style, has obscured this important quality of all his work. To miss it, however, is to miss what is most salient and original about him” [3, с. 32]. (Россетті як художника легше зрозуміти, пам’ятаючи, що він був також великим поетом. Переважна більшість його картин більш-менш явно літературна. Дійсно, навіть у тих випадках, коли для картини не існує жодного літературного еквівалента, Россетті часто сам створював текст, наприклад, як для картин *Found*, *La Bella Mano* і *The Question*. Ця літературна інерція в його картинах підкреслює їх рішучий інтелектуалізм. Наполегливість еротичних предметів, а також суб’єктивна пристрась його стилю, затьмарили цю важливу якість усіх його робіт. Пропустити її, означає пропустити те, що є найбільш яскравим і оригінальним у його творчості).

Найвідоміша картина його авторства “*Beata Beatrix*” («Беатріче Благословенна») не стала виключенням із загальної тенденції.

Картина написана автором через два роки по смерті його дружини Елізабет від передозування ліками. Як Данте Аліг’єрі увіковічнив образ своєї коханої, піднісши його у недосяжні для простих смертних високості Раю у «Божественній комедії», так Д. Г. Россетті створив шедевр, втіливши на полотні Елізабет Сідал в образі Дантової Беатріче.

Формально картина містить всі необхідні елементи портрета: у центрі зображена головна фігура – бюст жінки у сидячому положенні, розташований під нахилом. Обличчя займає близько однієї четвертої пропорції картини, підняте вгору, очі закриті, губи напіввідкриті. Спина злегка нахилена вперед, руки опущені на коліна, покладені одна на одну долонями догори, права рука на ліву. Таким чином, візуально полотно розділене навпіл по діагоналі. Позиція центральної фігури натякає на внутрішнє піднесення до невідомого, трансцендентного.

Картина має трикутну структуру, складену жінкою і двома розмитими фігурами на задньому плані. З точки зору глядача фігура праворуч ідентифікується як поет Данте Аліг’єрі, а ліворуч – уособлення Кохання. Кольори тьмяні і глибоко символічні, наприклад Кохання (італ. *Amor* – іменник чоловічого роду) втілено в образі юнака у яскраво червоному одязі, символі кохання. Разом з тим розмиті лінії створюють ілюзію нематеріальності зображеного. Художній стиль унаочнює атмосферу трансцендентності і містичності на кшталт загробного життя. М’яке світло, що яскраво ллється з гори на центральну фігуру, не дає можливості вказати конкретне місце зображення, але кам’яний міст в центрі заднього плану картини нагадує міст Веккіо у Флоренції. Символіка мосту – перехідність, поєднання двох точок сакрального простору, перш за все землі і неба, світу живих і світу померлих.

Фігура зліва, втілення кохання, тримає у піднесеній вгору до рівня плеча долоні яскравий вогник, який може бути проасоційований з рядками з першого сонету твору Данте Аліг’єрі «Нове життя»: «*Зійшло Кохання, мов лиха прикмета, / Здавалося веселим. На долоні / Моє тримало серце, на руках – / Красуню, заповиту в покривало*» (переклад В. Житника).

Юнак-Амог зображений на фоні вежі – символічного мосту між небом і землею, архітектурного втілення Світового дерева. З іншого боку як медіатор між землею і небом у фольклорі та міфології вежа – притулок мудреців. Окрім того вежа має ще й еротичне значення – фалос у стані ерекції (К.Корольов), що разом із фігурою Кохання генерує цілком «прочитуваний» смисл – бажання, земну плотську пристрасть.

Фігура праворуч, постать Данте Аліг'єрі, тримає у руках товсту книжку. У християнській традиції книга – символ мудрості, сокровенного знання, отриманого від Бога. З книгою у руках традиційно зображували пророків, сивіл, апостолів, отців церкви, наприклад Фому Аквінського та Бернарда Клервоського, прославлених своєю вченістю. Данте на картині напевне тримає «Божественну комедію», оскільки позаду нього розташований густий ряд дерев, що відсилає нас до вступної пісні цього твору: *«Здолавши пів путі життя земного, / Я раптом опинився в темній хащі, / Бо втратив правоту шляху прямого»* [1, с. 3].

Поруч із постаттю Данте розташована криниця, що так само як міст і вежа, є символом перехідності до загробного світу, а також мудрості і таємного знання, яким на думку своїх сучасників оволодів Данте.

Погляди обидвох фігур звернені один до одного та на центральну фігуру Беатріче. Таким чином в центрі уваги знову жінка, зображена на межі життя і смерті, готова відправитися на небеса. Її очі закриті ніби у напівсні або трансі, зміненому стані, моменті осяяння, переході між світами. Кольористика образу центральної фігури теж глибоко символічна: нижня сукня темно червоного кольору з легким фіолетовим відтінком прочитується як любов та пам'ять, а глибокий зелений колір верхньої накидки символізує землю, природу, гармонію. На думку американської дослідниці Джулії Гліозі зелене вбрання центральної фігури на полотні Д. Г. Россетті втілює заздрість Елізабет Сідал до Беатріче, оскільки на відмінну від останньої її чекає не Рай, а тлінність. Незважаючи на схильність до містицизму англійський художник не був релігійною людиною, тому смерть у його світогляді на відміну від Данте мала виразно негативні конотації. З іншого боку можливо сам Д. Г. Россетті заздрив Данте, оскільки його намагання злити воедино образ своєї музи і Дантової Беатріче – це по суті прагнення дорівнятися до Данте, стати Данте. Він не хоче наслідувати Великого флорентійця, він хоче бути ним, але розуміє, що цей задум нездійсненний.

Кольорова гамма одягу центральної фігури на картині наслідує вбрання Беатріче у «Божественній комедії» Данте Аліг'єрі. У XXX пісні «Чистилища» Вергілій, провідник поета у «Пеклі» та «Чистилищі», зникає, натомість з'являється Беатріче на дивовижній колісниці вбрана у червону сукню та зелений плащ щоб стати провідницею героя через сфери раю: *«Мені таке колись припало зрїти: / був на світанні схід увесь рожевий / і яснотою небо все залите; / тож сонце сходило на небо в мреві, / і через те могло дивитись око / тривалий час на промені сонцеві; / отак крізь пелюсткову заволоку, / що Божі ангели безперестанку / весь час руками силали звисока, / постала донна в білому серпанку / й вінку з олив, і під плащем зеленим / вона червону мала одяганку»* [3, с. 245].

У «Новому житті» Данте оповідає, що зустрівся з Беатріче за її життя двічі. Під час першої зустрічі вона мала на собі білу сукню, а під час другої – червоне вбрання. Ці два кольори закріпилися в кодифікації Дантового континууму як кольори Беатріче. Під час третьої уявної зустрічі поета з його Донною у «Чистилищі» поруч «традиційного» білого та червоного кольорів з'являється зелений. Цей колір у середньовічній християнській символіці означав свободу, радість та надію. Зелений плащ Беатріче на символічному рівні засвідчує звільнення героїні від мирської суєти та радість духовного переродження.

Справа від центральної фігури на передньому плані розташовані сонячний годинник та пташка, яка несе прив'ялу квітку. Ці фігури викликали найбільше суперечок серед дослідників. Годинник показує третю годину, що жодним чином не відповідає кодифікації Дантового універсуму, але якщо дивитися на годинник з точки зору фігури Данте, ніби з середини картини, то годинник показує дев'яту – число досконалості, число Беатріче, її народження, адже за твердженням Данте в цю мить усі дев'ять небесних світил, що рухаються,

перебували у одній лінії і число її смерті: 9 година 9 квітня 1290 року. Фігура пташки має німб над голівкою, отже це райська пташка. Її червоно-жовтий колір – колір фенікса, символу воскресіння, але і смерті. Білий колір квітки – символ чистоти і небес, куди невдовзі має відправитися Беатріче. Значення квітки маку дихотомічне: не лише пам'ять, але й забуття. Водночас мак – це рослина з якої було зроблено лауданум – ліки від передозування якими померла Елізабет Сідал.

Рама золотого кольору досить проста, навіть аскетична, має медальйони на кожній стороні, на яких зображено сонце, зірки, місяць і морський пейзаж, які відсилають нас до останнього рядка «Божественної комедії» Данте: *«Любов, що водить сонце й інші зорі»* (переклад М. Стріхи).

Через кілька років після завершення картини Д. Г. Россетті створив кілька її реплік у різних техніках. Остання з них – картина маслом була розпочата 1877 року і на момент смерті автора у 1882 році залишалася незавершеною. Давній друг Д. Г. Россетті і колега по цеху Форд Медокс Браун завершив картину вже після смерті автора. Порівнюючи ці два полотна дослідники зауважують чіткіше промальований задній план та обмін кольорами пташки і квітки на передньому плані: пташка стала білою голубкою, що символізує кохання, а квітка маку червоною, увиразнивши семантику смерті. Таким чином, спільний образ пташки з квіткою може бути прочитаний як смерть від кохання, що відповідає уявленню Д. Г. Россетті, який небезпідставно вважав себе винним у смерті дружини, адже мало приділяв їй уваги і ототожнював з Дантовою Беатріче, яка також померла в молодому віці.

Водночас, ніхто з дослідників не зауважує дві постаті на мосту на задньому плані картини. Міст як символ переходу також уявляється нейтральною територією для зустрічей та любовних побачень. Можливо наприкінці життя Д. Г. Россетті, який довгий час перебував у важкій депресії, вів розгульний спосіб життя, з підірваним здоров'ям, відчуваючи наближення кінця, зобразив на мосту себе і свою Елізабет, усвідомивши хто насправді був коханням усього його життя і кому він захотів зберегти вірність, якщо не плотського, то високого одухотвореного кохання, “fin'amor”, як Данте до Беатріче.

Список використаних джерел

1. Данте Аліг'єрі. Божественна комедія: Чистилище / Переклав Максим Стріха. – Львів: Видавництво «Астролябія», 2014. – 320 с.
2. Pesce, Veronica. Beata Beatrix: la Vita Nuova e i quadri di Dante Gabriel Rossetti. Università di Genova, Dante e l'Arte 2, 2015, pg 201–226.
3. Sasso Eleonora. The Pre-Raphaelites and Orientalism. Language and Cognition in Remediations of the East. Edinburgh: University Press, 2018. 215 p.
4. Wood, Esther. Dante Rossetti and the Pre-Raphaelite movement. London, S. Low, Marston and Company, limited, 1894.

Костянтин Братко

*к. ф. н., доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького, Україна*

ВИЗНАЧЕННЯ ОНТОЛОГІЧНИХ ОСНОВ МУЗИКИ У ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІЙ ЕСТЕТИЦІ

***Keywords:** philosophy of music, piece of music, reduction, musical composition, musical form.*

Сучасна філософія музики може здійснюватися як системно єдина теорія, будучи принципово відкритим знанням, яке безупинно збагачується через осмислення дотичних її фундаментальних трансформацій художньої культури, що розпочалися на початку минулого століття і продовжуються дотепер. Важливою умовою її перманентної розбудови є критика власних основоположень, яка має на меті не лише поглиблення знання, збагачення і осучаснення теоретико-методологічного інструментарію, але й віднаходження інваріантних, глибинних буттєвісних пластів музичного, які зберігають його тотожність у змінах та розривах реального культурно-історичного руху. Реалізуючи останню настанову, філософія музики отримує метатеоретичну складову, яка між іншим, гарантує її системну єдність в умовах залучення до системи парадигмально відмінних предметних теорій музики, як-от класичної та не- або ж посткласичної. Тим самим вона послідовно стверджує власне філософську позицію у студіюванні музики, для якої першим та головним є питання „що таке музика як така?”.

З огляду на зазначене на особливу увагу заслуговують напрацювання представників феноменологічної естетики та тих мислителів, які хоч і не належали до феноменологічного руху „офіційно”, проте перебували під відчутним впливом його наріжних ідей. На їх основі феноменологам вдалося напрацювати дослідницьку позицію, яка на нашу думку, дозволяє доволі близько підійти до розгадки буттєвісних таємниць музики через з'ясування природи та способу існування її творів. Визначальним для цієї позиції є принцип кореляції свідомості та естетичного предмета, яким є музичний твір. „Філософія, – відзначає О. Лосєв, – має виходити із безпосередньої даності буття у свідомості, а також із оформлення цієї свідомості на підставі даних дійсності. Лише з'ясувавши музичний предмет, як він безпосередньо дається у людській свідомості і як він у подальшому мислено оформлюється, ми і можемо претендувати наскільки-небудь науковий підхід в області філософії музики” [1, с. 315].

Отже, що таке музичний предмет, до якого роду буття він належить? Відповідь на це питання гласить, що він є предметом інтенціональним, точніше „чисто інтенціональним” (Р. Інгарден), або ж „об'єктивованим духом” (Н. Гартман). „Музичний твір, – наголошує Інгарден, – з одного боку є продуктом деяких свідомих актів та психофізичних реалізуючих актів, а з іншого – одним із предметів, які дані суб'єкту, слухаючому деяке виконання” [2, с. 530]. Він не є буттєво автономним предметом, який існує сам по собі. Твір існує „для нас”, для естетично налаштованого суб'єкта. Його незалежне від суб'єкта існування лише часткове та несубстанційне; воно вкорінене у реальному світі, у „фізичному буттєвому фундаменті” (Р. Інгарден), що забезпечує інтерсуб'єктивне історичне тривання твору, але цей фундамент не є самим твором. „Виробляючий дух, – наголошує Н. Гартман, – формує матерію; завдяки цьому він надає їй духовного змісту, але також замикає його у ній, так що дух, що сприймає у свій час лише поновно «відкриває» його, тобто має видобути назад із неї ... дух має внутрішньо у розумінні та спогляданні дати твору виникнути знову, має його репродукувати” [3, с. 112]. Включення духовного змісту в предметність або об'єктивація є основним законом гетереномного інтенціонального буття, законом, якому також підпорядковується і музичний твір. Н. Гартман виділяє у ньому два аспекти, які окреслюють необхідні складові об'єктивації: „по-перше, духовний зміст може існувати лише остільки, оскільки він залучений до реальної чуттєвої матерії, тобто завдяки її особливому формуванню він прикутий до неї і підпирається

нею. І по-друге, він гласить: духовний зміст, що підпирається сформованою матерією, завжди потребує дії у відповідь з боку живого духа – як персонального так і об'єктивного; адже він потребує споглядаючої свідомості, ... свідомості, яка розуміє, впізнає, якій він може з'явитися за посередництвом реального образу” [3, с. 110].

Поділяючи загалом гартманівську концепцію об'єктивації, відзначимо деякі смислові суперечності у поясненні співвідношення між духовним змістом твору мистецтва та його матеріальною основою. З одного боку йдеться про „замикання” змісту в матерії, а з іншого про його „прикутість” до неї, про „підпирання” змісту матерією. Очевидно, що у першому випадку маємо справу з іманентним включенням, а у другому із зовнішнім відношенням. На нашу думку, між змістом та фізичним фундаментом твору укладаються саме зовнішні, акцидентальні зв'язки, тоді як іманентна, атрибутивна присутність змісту свідчила б про тотожність твору та його матеріальної основи, заперечуючи тим самим як саму можливість об'єктивації духу, так і буттєвісну специфіку художньо-естетичного предмета.

Отже, чисто інтенціональний музичний твір, у якому здійснюється об'єктивація духа є буттєво гетерономним предметом. І тут виникає питання: чи є гетерономність саме тією основоположною онтологічною визначеністю, яка сутнісно належить музиці як такій і тим самим вирізняє її з-посередінших предметів інтенціонального буття? Ні, адже так само гетерономними є твори інших видів мистецтва та й загалом усі інтенціональні предмети. До того ж гетерономність характеризує твір екзистенційно, а не есенційно, тобто вказує на його походження та спосіб існування, а не на сутність.

Як вже відзначалося, з феноменологічної точки зору пошук дійсних онтологічних основ музики відбувається через осмислення безпосередньої даності її творів у свідомості. І вже перші мисленеві наближення засвідчують загадковість та складність почутого. У своїй безпосередній даності твір виходить за межі акустичного слухання і являє „музичні образи вищого порядку” (Н. Гартман). Його основна своєрідність „... полягає у тому, що він у своєму часовому перебігу через внутрішній зв'язок своїх членів дає слухачеві можливість почути композиторську єдність усієї будови, хоча вона чуттєво не чутна. Адже це така єдність, якої не існує у жодній стадії акустичного звучання, але усе ж саме вона утворює справжню композицію.... Синтез, яким керується слухач ... одночасний із розумінням миттєво чутного і внутрішньо того, що щойно звучало, а також того, що відзвучало давно і водночас також і з майбутнім звучанням” [3, с. 155].

Важливо відзначити, що у гартманівській дескрипції йдеться не лише про синтезуючу активність свідомості, але й про вплив, якого вона зазнає з боку твору. Зокрема стверджується, що „музичний твір *змушує* (курсив наш, К. Б.) слухача чути «до» і «після» ... Адже кожна музична фраза безпосередньо являє собою *вказування* як уперед, так і назад” [3, с. 155]. Отже, твір володіє „здатністю” ініціювати та регулювати синтезуючі акти музичного слухання. Але, звідки походить така здатність? Чи не вкорінена вона у буттєвісних підвалинах музики? Пересвідчитися або спростувати це припущення означає, реалізувати гуссерлівський заклик повернення „до самих предметів”, у нашому випадку „до самого музичного твору”.

Методика такого повернення достатньо відома. Вона полягає у редукації хибних пояснень, забобонів, теоретичних побудов, які ототожнюють необхідні умови створення і даності музичного твору у сприйманні із самою музикою. В результаті з'ясовується, що музика не є ані фізичним, ані фізіологічним, ані психічним феноменом. Так само вона не є і соціальним феноменом, хоча суспільно-історичні, соціокультурні чинники теж є умовою її створення, сприймання та оцінки. До того ж музика безобразна, вона не оповідальна як така, не нарративна. Варто додати, що радикальні проби сучасної музики дають підстави говорити про редукацію і форми музичного твору.

Зазвичай на цьому редукація зупиняється, оскільки на думку більшості дослідників вона відкриває музично суттєве, те що не піддається відмисленню, а саме: час. Музика, безперечно, є часовим мистецтвом, вона, існує лише в часі ... живе і створюється як процесуальність. З цього боку вона цілком адекватна життю переживання взагалі” [4, с. 317]. Однак, у праці „Основне питання філософії музики” Лосєв говорить: „ Утім навіть і час ще не є повна

безпосередність музичної свідомості” [1, с. 319]. Адже сприймання часу можливо за умови його якісного наповнення, тоді як учинені редукції дають нам без’якісний стан. Отже, час слід піддати редукції задля виявлення його глибинної субстанційної основи, яка не є ані часом, ані музикою, але без якої музика неможлива. Вона – час без якості, тобто чисте становлення.

Представленість чистого становлення у музичному творі пояснює здатність останнього активно впливати на сприймаючі акти, а також можливість „вільної гри форми як такої” [3, с. 148], яка за слушним зауваженням Гартмана досягає у музиці повної самостійності. Дане твердження витікає із визначеного Лосевим формального принципу побудови музичного становлення: „усе в усьому” [1, с. 329]. Відповідно до нього становлення не має ані початкового, ані серединного, ані кінцевого момента. Йому не притаманна стійка внутрішня диференціація складових та фіксовані розриви між ними. Кожна з них існує у переході до іншої, у зникненні в останній. При цьому це не перехід-стрибок, а перехід-перетікання, адже між умовно розділеними моментами завжди присутній інший так до нескінченності. Інакше кажучи, будь-який з них зникає в мить свого виникнення і у цьому виникненні-зникненні він „спрямовується”, „тяжкіє” до сусідніх моментів і зрештою до усіх, що залучені до становлення. У кожному мить становлення здійснюється повністю. Як таке, воно є дійсним „заднім планом” твору, про який говорить Н. Гартман; планом, що з’являється для естетично налаштованого реципієнта. Тоді чиста форма стає опосередковувачим середнім, а не заднім планом як вважає Гартман.

На нашу думку, саме чисте становлення і є тимінваріантним, глибинним буттєвісним пластом музичного, про який йшлося на початку. Його гіпотетична відсутність унеможливує необхідні умови як існування музики, так і її даності для свідомості. Воно гарантує тотожність музики в культурно-історичному плині художньої культури, адже які б зміни у ній відбувалися, вона не полишає своєї онтологічної основи, тобто зберігає свою сутнісну становленість. А відповідне теоретичне опрацювання музичного становлення відкриває шлях побудови системно єдиної філософії музики.

Список використаних джерел

1. Лосев А. Ф. Основной вопрос философии музыки / А. Ф. Лосев // Философия. Мифология. Культура. – М. : Политиздат, 1991. – С. 315-336.
2. Ингарден Роман. Музыкальное произведение и вопрос его идентичности / Роман Ингарден. // Исследования по эстетике [перевод с польского А. Ермилова и Б. Федорова]. – М. : Издательство Иностранной литературы, 1962. – с. 403 – 570.
3. Гартман Николай. Эстетика / Николай Гартман [перевод с немецкого Т. С. Батищевой, А. В. Дерюгиной, Е. В. Касьяновой, М. К. Мамардашвили / ред. А. С. Васильева]. – К. : «Ника-Центр», 2004. – 639 с.
4. Лосев А.Ф. Строение художественного мироощущения / А.Ф. Лосев // Форма – Стиль – Выражение / Сост. А.А. Тахо-Годи. – М. : Мысль, 1995. – С. 297 – 320.

Гайдасенко Ірина

*кандидат філологічних наук, завідувач,
доцент кафедри мовознавства
факультету української філології та журналістики
Херсонського державного університету, Україна*

Владислав Сурхась,

*студент 2 курсу СВО «магістр» факультету української філології та журналістики
Херсонського державного університету, Україна*

ТЕЛЕБАЧЕННЯ ТА РЕКЛАМА ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ЛЕКСИЧНИХ НОВОВВЕДЕНЬ

Keywords: *massmedia, Internet, neologisms, neolexemes, neoplasms.*

У попередні десятиліття індивідуально-авторська лексика формувалася і функціонувала переважно в красному письменстві та розмовному мовленні, рідше – у публіцистиці. У кінці ХХ і на початку ХХІ століття такі лексичні одиниці значно активізувалися у мові засобів масової інформації, що було зумовлено багатьма чинниками як позамовного, так і внутрішньомовного характеру.

Лексична система української літературної мови засобів масової інформації є найбільш динамічною. Загальновідомо, що у сфері ЗМІ ефективно виявляються процеси, що характеризують динамічну парадигму розвитку мови; тут найактивніше зосереджено інновації. І це природно, адже однією з основних функцій засобів масової інформації є інформативність, новизна.

Застосування нових лексичних одиниць і семантичні зрушення у мові в усі часи привертати увагу мовознавців. Появу оказіональних слів у текстах реклами можна пояснити необхідністю надати певним явищам, предметам чи дії експресивного відтінку, більшої образності з метою привернути увагу потенційного споживача до рекламованого товару, виокремивши його з-поміж інших. Не менш показовими є структурно-семантичні зрушення, оскільки лексико-семантична система зазнає впливу екстралінгвальних чинників – перетворень у соціально-політичній, економічній, науково-технічній, культурній сферах.

Ці проблеми в мові досліджували: І.О.Васильцова, О.А.Габинська, Г.Е. Гончаренко, С.Ю. Глигало, О.М.Дорофєєва, М.П.Дудик, О.А.Земська, В.П.Ковальов, Л.П.Павленко, І.А.Самойлова, О.А.Стишов, О.М.Турчак, І.С.Услуханова, Н.І.Фельдман, В.Н. Хохлачова та інші.

Глибоко розглядає питання появи неологізмів, їх подальше використання або ж вилучення з мови лінгвіст О.А. Стишов. Учений досліджує інноваційну лексику не тільки в загальній системі української мови, а й у мові засобів масової інформації.

У сфері мас-медіа серед інформаційних повідомлень перше місце посідають рекламні тексти. Як відомо, головна мета реклами – викликати в потенційних споживачів інтенцію придбати рекламований товар, а отже, рекламний текст повинен бути оригінальним, коротким і створювати асоціативні зв'язки між текстом реклами і товаром.

Щоб привернути увагу реципієнтів, рекламісти неодмінно використовують нове «оригінальне» слово [4,с.77].

За нашими спостереженнями більшість неологізмів рекламної сфери належить до іменників, прикметників, рідше – дієслів, прислівників і утворюються, зокрема, морфологічним способом та основокладанням.

Отже, **префіксальним способом** творяться як іменники, так і прикметники. Наприклад:

1) префіксоїд **супер-**: «*iPad з вражаючим дисплеєм Retina. За суперціною!*»[«К1», 08.11.18]; «*У питаннях сервісу краще довіритись*

професіоналам!**Суперсервіси COMFY – суперможливості для покупців!**»[«К1»,08.11.18]; «Хочеш працювати в команді **суперпрофесіоналів? COMFY** розшукує **суперперсонал!**» [«К2»,10.11.18]; «Мільйони жінок по всьому світу довіряють Savex. Savex – **суперпорошок за суперціною!**»[«Ін», 08.11.2018]; «**COMFY – магазин суперпокупки!**» [«Ін», 08.11.2018]. Префікс **супер-** надає рекламному неологізму певної специфічності, адже, окрім прагматичної орієнтації реклами на адресата, чітко простежується метакопірайтерів – зацікавититоваром та запевнити в його якості, надзвичайності, неповторності («супер» = «вищий», «кращий»);

2) префікс **над-**: «Смачнючий шоколад, ніжна нуга, густа карамель, сила-силенна цільних лісових горіхів – потужний заряд для мозку!.. Nuts – вмикай розумника та **надрозумника!** [«Н», 11.11.2018]. Спосіб творення неолексеми за допомогою цього префікса не випадковий. Основним завданням наведеного рекламного тексту є адресація до **надрозумника**, тобто вже не до всієї аудиторії, а лише для обраних, для розумніших за розумних («над» = «зверх», «більше, ніж є»);

3) префікс **без-**: «0%! Великий **безпереплат** триває!» [«ICTV»,21.12.18]. Префікс **без-** підкреслює відсутність названого явища. **Безпереплат** означає продовження продажу / кредитування без зайвих грошових переплат. Створення копірайтераминеолексеми**безпереплат**, вираженої іменником в однині, нагадує певний кругообіг на кшталт «листопад», «снігопад», «зорепад»;

4) префіксоїд**мега-**, який має значення «великий», «грандіозний», «велетенський» [2, с. 419], дає змогу наголосити на надзвичайності та масштабності маркетингових акцій чи пропозицій («мега» = «грандіозно»): «10 років **METRO: Мегасвято! Мегазнижки! Меганодарунки!** [«ICTV»,22.12.18]; «Нові **мегапропозиції** у «Фокстрот»[«Н», 19.12.18].

Прикметники, утворені префіксальним способом:

1) префіксоїд**ультра-**: «Не треба чекати Нового року для справжніх подарунків. У розпал літа МТС дарує саме те, що треба – подарунки шукають вас повсюди! Приєднуйтеся до МТС: на честь 20-ти річчя підключайтесь до тарифу «супер МТС 3-D 0» та отримуйте гарантовані подарунки – хвилини, SMS, МБ, а також можливість отримати пляжні аксесуари та **ультрасучасні планишети!**»[«Н»,18.12.2018].

Неологізми з таким префіксом надають тексту актуальності, модерності, адже рекламують медійні пристрої, що активно використовуються сьогодні суспільством. Виникає необхідність запевнити споживача в надзвичайних можливостях і характеристиках, що виходять за межі стандартів («ультра» = «вищий ступінь вияву ознаки», «крайня велика / мала безвідносна міра вияву ознаки») [1,с.477].

Окрім того, виділяють префіксально-суфіксальний спосіб творення, властивий неоприкметникам, про що свідчать такі приклади:

1) префікси **на-, від-**:« Розжуй іскру нового Dirol Мандарин, і твоя голова заіскрить смаком мандаринових ідей, **намандаринених** вражень та **відмандаринених** пригод! Dirol – розжуй іскру!»[«Н», 14.11.2018].

Префікс **на-**вказує на надмірний вияв ознаки рекламованого продукту; префікс **від-** характеризує місце старту пригод, що відбудуться в перспективі. Такі нові слова увиразнюють рекламний текст, підкреслюючи смак рекламованого продукту.

2) префіксоїд**анти-** означає протилежність / заміну / альтернативу певному стандарту. Так, у рекламі LED-телевізорів до Євро-2012 копірайтери закликають уболівати за улюблені футбольні команди не на стадіоні, а вдома з рідкокристалічним телевізором, де зображення не буде особливо відрізнятися від реального: «Приєднуйся та вболівай за **антистадіонний драйв!**» [«Н», 13.12.18].

Виділяють основоскладаннянеоіменників та неоприкметників як різновид морфологічного способу творення, наприклад: «Clear вперше застосовує новітню технологію, яка розкриває силу рослин. Новий **ClearФітотехнологія** об'єднує екстракт женьшеню та масло кедрового горіха в унікальний комплекс проти лупи... Спробуйте і відчуйте різницю!»[«Ін», 07.12.2018]; «Бути разом – найцінніший подарунок. JacobsMonarch. **Аромоксамит**, що зближує[«СТБ», 12.11.2018]; «Це – фабрика Kinder: так виготовляється

ніжна молочна начинка! А тут випікають смачний бісквіт! А потім milk-slice складають у холодильник... – Діти, снідати!.. Milk-slice на 40 % складається з натурального молока! Вони так люблять його на сніданок. Kinder milk-slice. **Смачномолочний продукт!**» [«Н», 22.12.2018].

Такі новотвори є словами з новою формою та новим значенням, що допомагають створити новий образ, який сприятиме не довготривалому запам'ятовуванню рекламного тексту: **аромоксамит** – яскравий / витончений аромат + оксамитова ніжність; **фітотехнологія** – технологія лікування на основі лікарських трав та рослин. Для неодиеслів характерним є суфіксально-постфіксальний різновид морфологічного способу: «*Ти – не ти, коли голодний! Не гальмує. Снікерсує!*» [«СТБ», 19.12.2018]. Такі неологізми означають дію, названу мотивувальним іншомовним іменником, наприклад: **комп'ютеризуйся** від комп'ютер, а **снікерсує** від Snickers.

Прислівники, утворені суфіксальним способом: «*Jacobs 3 в 1. Працює хардово. Відпочивай драйвово!*» [«Н», 20.11.2018].

Отже, **мегапільсьельно** виражає якісну ознаку рекламованого предмета. Від англійської мови запозичені неолексеми **хардово** (hard) – важкий, (drive) – енергійний. Якщо дослівно перекласти текст реклами, то його семантика буде такою: «працює важко, відпочивай енергійно». Такі новоутворення додають повідомленню специфічності й оригінальності. Вони зорієнтовані на споживачів, які розуміють англійську мову, значення самих виразів. Це додає рекламі певної експресії та динамізму.

Окрім того, на появу і функціонування неологізмів у мові реклами впливають як інтралінгвальні чинники (внутрішньомовні), так і екстралінгвальні (позамовні). Оказіональні новотвори можуть з'являтися і тоді, коли в мові немає слова в межах традиційної норми на позначення того чи іншого явища, і тоді, коли таке слово є: «*Пий «Актімель» щотижня і стань актімелістом...*» [«Н», 13.12.2018]. Новолексема **актімеліст** утворена від назви рекламованого товару за допомогою словотвірної суфікса **-іст**, що називає особу за об'єктом заняття чи знаряддям діяльності [3, с.79].

Нові лексичні утворення часто з'являються в текстах рекламних повідомлень для створення гумору чи іронії. Як відомо, гумор завжди позитивно сприймається людьми будь-якого віку, оскільки є одним із ефективних методів впливу на потенційного покупця, який застосовують автори рекламних текстів. Оказіональні словотвори, ужиті в таких текстах, часто здатні реалізувати велику кількість неймовірних асоціацій, викликати інтерес до такої реклами. Це також є одним із методів маніпулювання людською свідомістю: «*Якщо змішати апельсин з лимоном, вийде апельмон. ... Гей, віцехлопці, чого розбазікались?..*» (з реклами **фруктового драже «SKITTLES»**) [«Н», 03.10.18].

Соціолінгвістичне опитування Л.А. Дядечко засвідчило, що гумористична реклама сприймається і запам'ятовується значно краще, вона відразу привертає увагу споживача, викликаючи приємні відчуття [3, с.80].

Інколи в рекламі можуть траплятися оказіональні сполучення слів, у яких відбувається перефразування відомого вислову або крилатих слів: «**Прийшов, побачив – повечеряв**» (з реклами ресторану). Цей текст є перифразом відомого вислову «**Прийшов, побачив – переміг**», що належить Гаю Юлію Цезарю.

Відома народна приказка «**Язик до Києва доведе**» була трансформована в тексті реклами навігаційного автомобільного пристрою GPS: «**GPS вас до Києва доведе**» [«Ін», 12.12.18].

Такі оказіональні словосполучення привертають увагу споживача, оскільки є виявом несподіваних лексичних зв'язків, незвичайних або нових синтаксичних поєднань слів, вони наповнені особливою експресією та виконують перлокутивну функцію. Текст, що їх містить, запам'ятовується швидко, оскільки в трохи іншій інтерпретації давно знайомий соціуму.

За дослідженням Л.А. Дядечко виявилось, що оказіоналізми, трансформовані з рекламних текстів, можуть змінювати семантику, наприклад: «**білайн**» можуть називати того, хто носить смугастий одяг; «**дірольно**» – означає смачно; «**енерджайзер**» і «**дюрасел**» –

називають енергійних людей; «*lady-life*» – дівчину або жінку, яка часто спілкується по мобільному телефону; «*три в одному*» – говорять про гладку людину; «*шейканемо*» і «*хайканемо*» – у розмовному дискурсі вживається в значенні «розважимося»; «*фантануй*» – фантазуй [3, с.81].

Отже, неологізми, що функціонують у сучасних рекламних текстах, характеризуються такими ознаками: експресивністю, ненормативністю, новизною і незвичною будовою, нерегулярністю використання, залежністю від контексту, здатністю трансформуватися в усно-розмовну комунікацію. Процес виникнення оказіональних новотворів, запозичених з англійської мови, можна пояснити тим, що рекламисти хочуть надати повідомленню більшої експресивності і прагматичності. Окрім оказіональних слів, у рекламних текстах часто вживаються оказіональні словосполучення або оказіональні перефразування відомих висловів, у яких відбувається переосмислення внутрішньої семантики і які допомагають створити нові асоціації. Неологізми, особливо англійського походження, мають такий потужний вплив на адресата, що часто починають функціонувати в усно-розмовній комунікації.

Список використаних джерел

1. Арешенкова О.Ю. Неологізми як засіб увиразнення рекламних текстів // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: зб. наук. праць / за заг. ред. Ж.В. Колоїз. Кривий Ріг, 2013. Вип. 9. С.473-479.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
3. Дядечко Л.А. Оказіоналізми в сучасних рекламних текстах: когнітивно-прагматичний і соціофункціональний аспекти // Studialinguistica. 2009. Вип.3. С.76-83.
4. Колесникова Н.В. Лексичні неологізми в рекламі // Вісник. Запоріжжя, 2002. №3. С.77-78.

Олена Колінько,

д. філол. наук, професор кафедри української та зарубіжної
літератури і компаративістики
Бердянський державний педагогічний університет
(Бердянськ, Україна)

ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Keywords: literature, globalization, national identity, influences, contacts.

Процес глобальної реконструкції світу розпочався давно, він багатоаспектний і незворотній. Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст., коли людство вступило в нову добу свого розвитку, він лише набув особливої масштабності й всеохопності. Цей факт незаперечний і доказовий: Т. Денисова констатує, що “глобалізацію, природно, не можна зупинити чи відмінити, її треба осмислювати й шукати закономірностей, щоб використати наявний життєтворчий потенціал та мінімізувати руйнівні наслідки” [7, с. 118].

Глобалізаційні процеси та соціокультурні трансформації спричиняють зміни та зрушення в усіх сферах людського життя, що унеможлиблює існування локального, замкнутого соціуму. Безумовно, як будь-який інший всеохоплюючий і впливовий процес, глобалізація має свої “за” і “проти”, містить у собі як позитивні процеси культурної інтеграції, так і загрозу культурної гібридизації та уніфікації. У зв’язку з цим виникає логічне питання, яке турбує не тільки вчених – філософів, економістів, соціологів, політологів, культурологів, філологів, а й письменників, журналістів, репрезентантів різних товариств, об’єднань, та й просто небайдужих громадян, – які наслідки і перспективи цього епохального явища може очікувати людство і кожна країна, нація зокрема? Якого впливу глобалізаційних виявів зазнавала і зазнає сучасна культура, зокрема, література? Адже парадокси глобалізації відчутно вторгаються у сферу інтелектуального та культурного життя.

Думки науковців досить неоднозначні, інколи навіть протилежні. Так, М. Дмитренко бачить глобалізацію як загрозу національній самобутності, що обертається культурною гібридизацією [8]. Академік М. Жулинський вважає, що глобалізація приведе до “закабалення людської особистості і “виведення” її з органічної для її саморозвитку й самоздійснення національної системи цінностей” [9, с. 3 – 11]. Філософ М. Степико зауважує, що це – “орієнтація на іноземний підходящий взірець” [12, с. 215].

Утім, йдучи за М. Гайдеггером, який сприймає людину як “закорінену в батьківщину як ґрунт” [14, с. 105 – 110], не варто бути такими категоричними щодо глобалізаційних викликів. Про людину як національну особистість зауважує М. Бердяєв: “Людина входить у людство через національну індивідуальність” [2, с. 155], тобто сутність людини прямо залежить від національного буття. Закономірним продовженням авторитетних висловлювань філософів є думка про те, що запорукою збереження себе в непередбачуваних наслідках глобалізаційних явищ є укорінення в національне, глибоке відчуття і розуміння власної культурної та цивілізаційної ідентифікації, відчуття кривого і духовного зв’язку зі своїм народом.

Г.-Г. Гадамер переконує, що “саме неунікні відмінності між народами, які виникають природним та історичним шляхом, – це те, що об’єднує нас як людей” [6]. Відтак, йдеться не про протистояння глобалізації, не про вороже її сприйняття, а про те, як уціліти, вистояти, не розчинитися націям, народностям, не провокуючи конфлікт у цих складних процесах сучасного життя, зберегти свою національну та культурну ідентичність й порозумітися між собою в умовах нового світового устрою та не залишитися поза межами процесу глобалізації, позаяк такі ризики існують.

Багато інших вчених, надто філологів, докладають немало зусиль в усвідомленні й осмисленні світових глобалізаційних процесів та їхнього впливу на духовну сферу діяльності людини, зокрема на літературу: це вже цитовані Т. Денисова, М. Жулинський а також вчені Ганна Александрова, Людмила Грицик, І. Лімборський, В. Матвіїшин, польська дослідниця Єва Доманська та ін.

Думки літературознавців різні, а часом і протилежні. Г. Вервес зазначає, що українська література “не децентралізувалася під впливом літератур країн, до яких входили українські землі”, а зберегла “дивовижну стійкість як щодо розвитку своїх внутрішніх потенцій, так і в спілкуванні з іншими літературами” [3, с. 277]. Л. Грицик також хвилює питання глобалізації в літературі, і вона констатує, що “часом на сторінках деяких видань зустрічаються думки на зразок: “українська література не гірша від європейської”. А чому вона мусить бути гірша? Вона не краща й не гірша, вона завжди залишається сама собою <...>. І це зовсім не свідчить про замкнутість чи відірваність. У розмаїтті національних літератур багатство світової...” [5]. Оптимістичні прогнози щодо розвитку літератури в епоху глобалізації подає І. Лімборський: “Запропонована нещодавно Міланом Кундерою формула “світової літератури” за доби глобалізації – “максимум розмаїття у межах мінімального простору” – фактично означає генерування і відтворення нових імен на літературній мапі постсучасної Європи, причому не тільки тих, кого прийнято вважати нашими сучасниками, а й авторів минулого. Як результат – створення нових, альтернативних моделей національних і європейських літератур, які підривають, так би мовити, гегемонію “західного ядра” у формуванні самого корпусу академічних історій світової літератури” [11, с. 69].

Г. Александрова пропонує кілька шляхів входження української літератури в глобалізований світ: “Це наявність творів, які органічно вписуються в систему цінностей, вироблених глобалізованою свідомістю; це якісні художні переклади, що були б потрібні в інших країнах і сприймалися б як “свої”, а також відсутність у вітчизняній науці сучасних імагологічних студій – таких, що дослідили б моменти “єднання” чи “протистояння”, “впливу”, поєднання симпатії до інших народів з любов’ю до рідного в опрацюванні письменниками “світових” тем, показали б, як інонаціональна тематика узгоджувалася з процесом розвою українського письменства...” [1, с. 79].

Утім деякі вчені вбачають негативні наслідки глобалізації в літературі. Так, О. Галич розмірковує: “Під впливом глобалізації масова культура з далеко не найкращими її зразками потужно проникає в національний простір різних держав земної кулі, надто країн третього світу, зокрема й України ...” [4, с. 8 – 9]. Суголосні думки висловлює Д. Карачева, інтерпретуючи глобалізацію як такого собі ворога в літературі: “Глобалізаційні процеси набувають величезних масштабів і несуть у собі невідворотні процеси в літературі. <...> Вагомою негативною особливістю літературної глобалізації є те, що практично всі твори масової літератури зараз намагаються відповідати встановленим нормам і втрачають свої національні риси, які б відрізняли їх від літератури інших країн світу. Літературна глобалізація поступово приводить до того, що стираються особливі риси національної літератури...” [10].

Такі думки науковців є надто тенденційними і спірними. Адже не можна уневажливити вимогу сучасного життя щодо переоцінки цінностей, яка постала як необхідність з появою постмодернізму. Доцільно, на думку М. Павлишина, подивитися на українську культуру через постмодерні окуляри для того, щоб вона не виглядала так трагічно. У контексті ідей М. Павлишина, не варто в штики сприймати й сучасну белетристику, масову літературу. Сьогодні спостерігаємо, як змінюються межі поняття “література”, зумовлені необхідністю відповідати на виклики сучасності, тож варто визнати, що феномен масової літератури визначає сучасний літературний процес в Україні та світі, експлуатуючи популярну жанрову парадигму, яка є передумовою її успішності, читабельності й повноцінного функціонування. Враховуючи новації і запити сучасного соціуму, масова література характеризується жанровим розмаїттям, стильовим еkleктизмом і відмовою від будь-яких художніх стереотипів, вона викликає інтерес своєю неприємною або незручною правдою. Різні читачі знайдуть у текстах масової літератури свої принади. Скажімо, хтось буде смакувати

провокативні сторінки творів, де зображаються еротичні сцени чи розповідається про брудну пивничку, в якій пиво п'ють не з кухлів, а зі слоївків, котрі треба приносити з собою; чи як з бодуна тріщить голова; чи як страшно ширятися багаторазовим “баяном” (Ю. Андрухович); чи як нецензурно висловлюються герої тих чи інших письменників. А когось пройме історія про смерть від СНІДу, не залишить байдужим оповідь про гомосексуальне кохання чи прями закиди на адресу Ватикану (у романах І. Карпи), примусить замислитися над тим, що “через інтелегента Л. Подерв'янського волає хам, що сидить у кожному з нас” (В. Діброва).

Для підтримки, стимулювання і розвитку такої культури й літератури у 1999 році було засновано конкурс “Коронація слова”, до участі у якому подавалися твори, що можна зараховувати до масової літератури. Утім у програмових гаслах конкурсу прочитується літературоцентричний національний дискурс, що оперує поняттями “якісна”, “конкурентноспроможна”, “повнокровна” література, “гостросюжетна, цікава, захоплююча”, тобто та література, яка “є дзеркалом сьогодення і скарбом для майбутніх поколінь” (Ю. Джугастрянська). ”«Коронація слова» задає перспективу національному варіанту масової культури, яка, використовуючи мову зрозумілих і доступних знаків, здатна популяризувати нашу мову, історію, традиції й досягнення, стати українською візитівкою в багатьох країнах світу” [13, с. 39], – висновує С. Філоненко.

Тож закономірним виглядає відкриття “Коронацією ...” українському читачеві імен багатьох талановитих белетристів, твори яких перекладені багатьма мовами і сьогодні не втрачають своєї актуальності на книжковій полиці у будь-якому куточку світу: Василь Шкляр, Марія Матіос, Євгенія Кононенко, Андрій Курков, Оксана Забужко, Сергій Жадан, Ірен Роздобудько, Лариса Денисенко, Любка Дереш, Юрій Андрухович, Юрій Винничук, Тарас Прохасько, Ірена Карпа, Валерій Шевчук, Андрій Любка та багато ін.

Отже, попри те, що світ поділений державами й ідеологіями, він все-таки єдиний, і раніше чи пізніше у різних його просторах виникають подібні явища і течії, хоча у видозмінених національними чи регіональними традиціями формах. Якщо йдеться про їхню схожість чи спорідненість, то це не механічний синтез, складові частини якого хоч і подібні одна до одної, але завжди унікальні, індивідуальні, оригінальні, автономні, вони засвідчують єдність природи літературних феноменів різних народів і країн, унеможливаючи їхню тотожність.

Таким чином, порушені у цій розвідці проблеми, часто суперечливі й неоднозначні, засвідчують одне – планетарних змін, що їх вносять глобалізаційні процеси у різні сфери суспільного, культурного і літературного життя, зокрема, не можна ні уникнути, ні заборонити, шлях їх заперечення чи спростування – непродуктивний, відтак, як і будь-яке складне і багатомірне явище сучасності, потребує глибокого і виваженого дослідження. Глобалізація є реальністю, і дещо перефразовуючи вислів Ю. Андруховича про постмодернізм, можна сказати, що глобалізація – це така світова культурна ситуація, від якої нікуди не подітися, від якої не можна відмовитися, до якої варто ставитися більш позитивно, ніж негативно. Інтеграційні процеси у світовій літературі й культурі мають свої набуток в минулому, в яких є чимало актуального, того, що треба вивчати і творчо переосмислювати сьогодні в контексті глобалізаційних викликів, не відкидаючи специфіки національної літератури і проблем культурної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Александрова Галина. Глобалізація і нові стратегії в компаративістиці. *Українознавчий альманах*. Випуск 11. С. 77 – 79. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ukralm/2013_11/aleksandrova.pdf.
2. Бердяєв Н. Національність і людство *Сучасність*. 1993. № 1. С. 155.
3. Вервес Г. Українська література у світовому контексті. *Як література самоутверджується у світі: дослідження*. К., 1990. С. 273 – 338.
4. Галич О. А. Документальна література в умовах глобалізації. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 22 (281). 2013. С. 6 – 15.
5. Грицик Людмила. [Простір української дитячої книги](http://barabooka.com.ua/lyudmila-gritsik). URL: <http://barabooka.com.ua/lyudmila-gritsik>.
6. Лімборський І. В. Світова література і глобалізація : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2011. 192 с.
7. Гадамер Г. Г. Істина і метод ; пер. з нім. К. : Юніверс, 2000. Т. 1: Герменевтика І: Основи філософської герменевтики. 464 с.
8. Денисова Тамара. Школа американської компаративістики : генеза, історія, характеристика *Національні варіанти літературної компаративістики*. К. : Видавничий дім “Стилос”, 2009. С. 81 – 140.
9. Дмитренко М. [Український фольклор і глобалізація](http://spadok.org.ua/folklor/ukrayinsky-folklor-i-globalizatsiya). URL: <http://spadok.org.ua/folklor/ukrayinsky-folklor-i-globalizatsiya>.
10. Жулинський М. Національні культури і проблеми глобалізації *Слово і час*. 2002. № 12. С. 3 – 11.
11. Карачева Д. Влияние глобализационных процессов в литературе на формирование основы для зарождения скандальной разновидности биографии. URL: <http://jurnal.org/articles/2014/fill24.html>.
12. Степико М. Т. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз). К. : Знання, КОО, 1998. 238 с.
13. Філоненко С. Передмова *Сучасна українська белетристика: координати “Коронації слова”* : монографія / за заг. ред. С. В. Підпригори. Миколаїв : Ліон, 2014. 306 с.
14. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге : сб. ; пер. с нем. ; под ред. А. Л. Доброхотова. М. : Высш. шк., 1991. 192 с.

ВПЛИВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

Keywords: *orthography, spelling standards, words of foreign origin.*

22 травня 2019 року Кабінетом Міністрів України було схвалено нову редакцію українського правопису (Постанова № 437), що «повертає до життя деякі особливості правопису 1928 року», – стверджують автори в передмові [4, с. 4]. Кожен з українських правописів порівнюють саме з тим, що вийшов у 1928 році, мав неофіційні назви «харківський» (виданий у Харкові – столиці України в той час) і «скрипниківка» (від прізвища тодішнього наркома освіти УРСР Миколи Скрипника), оскільки він уособлював українське культурне відродження, був виданий у період провадження політики «українізації», а після її згортання засуджений як націоналістичний, покликаний «штучно відірвати українську мову від великої братньої російської» [4, с. 3].

Але чи був правопис 1928 року насправді досконалим, вартим того, щоб повернутися до його норм? Іван Огієнко свого часу зазначав, що правопис є результатом компромісу між сходом і заходом, дещо штучним поєднанням різних правописних традицій. І якщо на правописні традиції сходу мала значний вплив російська мова, то Західна Україна перебувала під впливом польської мови. Деякі лексичні, граматичні й орфоепічні особливості польської мови виступають у говірках південно-західного діалекту української мови. Частина таких діалектних рис зробив нормою правопис 1928 року, потім було прагнення повернутися до них у 1999 році, і нарешті зараз узаконена невелика частина тих діалектних особливостей, що сягають корінням у польську мову.

Сучасний український правопис пропонує писати латинізмами з коренем *-ject-* через *є*, а не *е*: *проєкт, проєкція*, що безперечно буде більше відповідати мові-оригіналу, з якої безпомилково запозичила такі слова польська мова: *projekt, projekcja*. Проте поки що не йдеться про ще одне нововведення правопису 1928 року – написання *-ія-*, а не *-іа-* в іншомовних, переважно латинських словах. «Навіть через кількаріччя після офіційної заборони «харківського» правопису форми на зразок *матеріал, соціалістичний, спеціально* раз у раз виринали в текстах УРСР-івської преси» [2]. Польська мова має подібну йотацію, хоч представлена непослідовно, в запозичених латинізмах, але не разом зі звуком [i], а замість нього: *socjalizm, specjalista*, проте *materiał*.

Український префікс *нів-*, що тепер став числівником у зв'язку з роздільним написанням, у польській мові пишеться окремо й має подібну частиномовну належність: *нів години – pół godziny, нів яблука – pół jabłka, нів Києва – pół Kijowa*. Винятками, які необхідно писати разом, теж є назви, що становлять єдине поняття: *нівострів – półwysp, нівніч – północ, нівмісяць – półksiężyc, нівколо – półkole* тощо. Таке правило було запропоноване ще в 1928 році [5, с. 54], а зараз повернулося до життя.

Прагнення писати якомога менше слів через дефіс притаманне також польській орфографії, де іншомовний префіксоїд *віце-* пишеться разом, проте *міні-* – окремо: *віцепрезидент – wiceprezydent, мініспідниця – spódniczka mini*.

Грецьку літеру Θ «тета» правопис 1928 року радив передавати тільки через *т*: *міт, етер, арифметика, катедра, ортографія* (оскільки в грецькій мові *ортографія*), *Атени, Пітагор* тощо, – посилаючись на відповідність вимові [5, с. 64]. Однак правопис 1945 року цього не прийняв, а пішов за російським, де вказаний звук ототожнений зі звуком [ф] [3]. І хоча вимова грецького звука була спотворена, проте народ вважав це орфографічною й орфоепічною нормою протягом більше ніж 70 років. Український правопис 2019 року вводить

подвійний варіант норми: у словах грецького походження на місці букви Θ можна писати як *ф*, так і *т*, наприклад, *міф* – *міт*, *ефір* – *етер*, *кафедра* – *катедра*, *Афіни* – *Атени* тощо. У польській мові грецизми були відразу запозичені зі звуком [t] і відповідною буквою: *mit*, *katedra*, *eter*, *anatema*, *Ateny* тощо. Використання подвійних норм найбільшою вадою правопису вважає Д.Данильчук[2], оскільки варіативність може призвести до розхитування орфографічних норм. Крім цього, вказане нововведення має ще один підводний камінь: скільки відсотків населення України може відрізнити грецькі запозичення від інших і знає, коли писалася літера Θ? Виходом може стати завчання нап'ямть слів-винятків, але де ж тоді обіцяне авторами спрощення правопису[4, с. 4]? Або ж у недалекому майбутньому школярі писатимуть, що люблять грати втутбол і на тортепіано.

У § 95 нового правопису значиться, що іменники III відміни на *-ть*, а також слова *кров*, *любов*, *сінь*, *осінь*, *Русь*, *Білорусь* у родовому відмінку однини можуть мати, окрім уже звичного закінчення *-і*, паралельне закінчення *-и*: *радості* – *радости*, *крові* – *крови*, *солі* – *соли*[4, с. 100]. Про такий варіант йшлося й у другому розділі «харківського» правопису. В усіх іменниках жіночого роду в родовому відмінку рекомендувалося писати *-и*: *подорожжя*, *ночі*, *розкоши*, *молоди*, *паморози*, *тіни*[5, с. 35]. Однак згодом мовна практика й правопис закріпили в ужитку закінчення *-и* тільки стосовно іменників жіночого роду III відміни на *-ть* і наведених вище слів[3]. Закінчення *-и* подекуди виступає як морфологічна ознака кількох говірок південно-західного діалекту, на який здійснювала тривалий вплив польська мова. Підтвердженням подібності є закінчення *-у* в родовому відмінку польських іменників жіночого роду, але тільки після твердих і стверділих приголосних, а після м'яких (що наявні в усіх запропонованих словах, крім *кров* і *любов*) пишеться закінчення *-і*: *noc* – *nosy*, але *radość* – *radości*, *sól* – *solі*, *jesień* – *jesieni*.

У правописі 1928 року мали місце й інші рекомендації, що беруть витоки з польської мови, пізніше вони були скасовані новими редакціями й досі не повернулися. Наприклад, у «скрипниківці» пропонувалося писати закінчення *-у* в родовому відмінку назв міст, крім тих, що закінчуються на *-ів*: *Берліну*, *Лондону*, *Парижу*, *Риму*, але *Києва*, *Львова*[5, с. 35]. Аналогічно в польській мові більшість назв неслов'янських міст має закінчення *и*: *Londynu*, *Rzymu*, *Amsterdamu*, але *Krakowa*, *Kijowa*.

В давальному відмінку іменників чоловічого роду рекомендувалося в 1928 році використовувати переважно закінчення *-ові/-еві*[5, с. 35-36], що є у сучасній польській мові: *ректорові*, *сторожеві*, *роєві*; *rektorowi*, *strażnikowi*, *rojowi*. Правопис 1993 року дозволив паралельне використання закінчень *-ові/-еві* й *-у/-ю* в іменниках чоловічого роду й назвах істот середнього роду на *-ко*: *ректору* – *ректорові*, *дитятку* – *дитяткові*. Зараз ця норма не змінилася.

Тривалі дискусії точаться з 1928 року[5, с. 62-64] й донині з приводу передавання в запозичених словах напівм'якого середньоевропейського *l*, притаманного між іншим і польській мові. Коли в «проекті» правопису 1999 року з'явилася пропозиція використання м'якого *ль* [л'] в словах *кляс*, *плянто*що, народ зустрів її з обуренням, адже в мовленнєвій практиці закріпився твердий *л* [л]. Напівм'якого звука в українській мові взагалі немає, тож у будь-якому випадку відбудеться спотворення оригіналу, так навіщо змінювати тоді орфоепічні традиції?

Чужомовне на початку власних назв «харківський» правопис радив передавати через *e*, а не *є*[5, с. 68], аналогічна ситуація характерна для польського правопису: *Европа* – *Europa*, *Евфрат* – *Eufkrat*. Зараз цю пропозицію не висували, продовжує використовуватися *є* на початку.

У правописі 1928 року існувала рекомендація передавати в новозапозичених словах кінцеві сполуки *-тер*, *-дер* з голосним *e*, як це прийнято в польській мові (*minister*, *Aleksander*, *cylinder*), що, вірогідно, сприйняла такі слова з німецької (*Alexander*, *minister*), а не через *-тп*, *-др*, як в російській, що здійснила запозичення з французької (*Alexandre*, *ministre*) [3]. З радянських часів українська мова продовжує використовувати російський варіант.

«Харківський» правопис рекомендував писати протетичний *z* на початку іноземних слів перед голосним: *гарфа, гістерія, гієрогліф*[5, с. 69]. Подальші редакції протезу усунули, можливо, для збереження подібності з російською мовою, якій протетичні приголосні не притаманні. Польська мова має в аналогічних випадках початковий глухий *h*: *harfa, histeria, hieroglif*. Зараз до цього питання не повертаються.

У 1999 році актуалізувалося питання про відмінювання запозичених іменників середнього роду на *-o*. Пропозицію було висунуто ще в «скрипниківці», де іменники ніякого роду (від польського *rodzajniaki*) рекомендувалося відмінювати так, як українські слова з закінченням *-o*[5, с. 70]. Можна припустити тут наявність польського впливу, адже такі іменники в польській мові відмінюються: *kino, kina, kinu, kinem, wkinie; biuro, biura, biuru, biurem, wbiurze; auto, auta, autu, autem, wautoci* тощо. Згідно з чинним українським правописом, відмінюються лише слова *пальто* й *цитро*, проте диктори державних телеканалів послідовно відмінюють слово *авто*, тож, можливо, колись такі варіанти стануть нормою.

Значний подив і непорозуміння викликає ідея творення різноманітних фемінітивів. У § 32 нового правопису вказано суфікси, за допомогою яких рекомендується утворювати назви осіб жіночої статі: *-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-*[4, с. 27]. Наводяться приклади дериватів, де серед загальноживаних назв, як-то *студентка, співачка*, з'являються новотвори, що тривалий час вважалися елементами розмовного стилю або й зовсім були відсутні в словниках української мови: *директорка, редакторка, філологиня, продавчиня, бойкиня*. Інформації щодо застосування подібних слів правопис не подає, тому в Facebook розпочався флешмоб з закликком унормувати використання подібних слів. У польській мові широко вживаються фемінітиви, є правила творення за допомогою суфіксів *-к-, -yn(i), -ow(a)*: *poetka, barmanka, sprzedawczyni, krawcowa*. Ці слова можна використовувати в усіх стилях, вони є нормативними. Окреслено також перелік винятків, від яких жіночі форми не утворюються: *architekt, taksówkarz, inżynier, minister, prezydent, muzyk, fotograf, kierowca, profesor*. Для вказівки, що посаду займає жінка, до іменника чоловічого роду додають словорані. В українському правописі поки відсутні чіткі рекомендації.

Нова редакція правопису в середньостатистичного українця викликає негативні емоції, бо, відповідно до закону комунікативного самозбереження, нову ідею людина, як правило, спочатку піддає сумніву, навіть відхиляє, оскільки це дозволяє зберегти внутрішній спокій, рівновагу [1, с. 39]. Дещо легше сприймаються зміни, що стосуються лише написання, наприклад, *нів* окремо, але, якщо нововведення правопису торкаються також вимови, виникає активний спротив. Людину можна переконати, що писати необхідно за новими правилами (право творити правопис спокійно віддається академікам), проте говорити кожен прагне так, як говорив усе життя, оскільки вважає себе співтворцем живого мовлення.

Окрім цього, не можна змінювати правописні норми занадто часто, це різко знижує рівень грамотності народу. Має минути мінімум 60-70 років (одне покоління), а в українській мові протягом ХХ століття вже вийшло шість редакцій правопису. Отже, нововведення, якими б вони не були прогресивними (що не є беззаперечним фактом), мабуть, зараз ще не на часі й можуть завдати більше шкоди, ніж принести користі.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Бацевич Ф.С. – К.: Академія, 2004. – 346 с.
2. Данильчук Д. Аналізуємо новий «проект» правопису: від «скрипниківки» до новацій / Данильчук Д. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/analizuemo-novyj-projekt-pravopysu-vid-skrypnikivky-do-novatsij/>
3. Порівняння правописів 1929 та 1993 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cult.gov.ua/news/2008-08-13-489>
4. Український правопис. – К., 2019. – 282 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20\(2019\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20(2019).pdf)
5. Український правопис / Нар. комісаріат освіти УСРР. – Вид. 1-ше. – [Київ]: Держ. вид-во України, 1929. – 103 с.

ІНТИМНА ЛІРИКА ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ ТА ЛІНИ КОСТЕНКО

Keywords: *intimate lyrics, philosophical lyrics, motive, subtext.*

Жіноча поезія є одним із феноменів сучасності. Саме жінки зі своєю природною чуттєвістю, ніжністю, витонченістю, мудрістю та прагненням до кращого здатні внести гармонію у наш складний світ. Поезія найкраще виражає внутрішній світ особистості й завжди викликає у читачів глибокі душевні переживання, частіше нагадує про звичайні людські емоції, дає можливість переосмислити певні події та в деякій мірі навіть знайти сенс життя. Творчість Віслави Шимборської та Ліни Костенко має важливе значення не лише для національних літератур, представниками яких вони є, але й для світової літератури. Поезія цих двох мисткинь – це постійні роздуми про швидкоплинність людського життя, про зміни, способи осягання вічності, про найвище почуття – кохання, а також про місце особистості в суспільстві.

Ліна Костенко – елегантна і шляхетна європейка, не заперечить ніхто. С. Дячок зазначає: «<...> наче й народилась не в Ржищеві, а десь у королівській Варшаві або ще в шляхетнішому Кракові». Віслава Шимборська останні роки життя провела у Кракові. Польська авторка надрукувала 350 віршів. Окрім поезії писала есеї. Рідко друкувалася. Вичікувала. Писала про життя. Шимборська були індивідуалісткою і відстоювала право людини на цілковиту автономію від суспільства. Тому її тексти були асоціальні. І у цьому був її протест.

Щось схоже спостерігаємо й у віддаленій, проте це лише на перший погляд, від політичних проблем сьогодення Ліни Костенко. Вона навіть довгий час, як то казали, мовчала. Насправді – Ліна Костенко працювала, її просто не друкували» [1].

Польська дослідниця М. Барановська влучно зауважує, що питання про сенс людського існування у творах В. Шимборської не є «чимось окремим» [3, с. 145]. Вона визначає поезію своєї неординарної сучасниці як «інтегральну»: «однозначну філософічну, буденну, антропологічну і ліричну» [3, с. 145]. На думку іншого польського літературознавця Т. Вуйціка, лірика Шимборської є «спробою всебічного становища людини в різних перспективах – екзистенціальній (пошук сенсу життя, проблеми часу, змін і смерть), історіософічній (особистість у зв'язку з розвитком роду людського, історії, цивілізації), пізнавальної (розуміння суті природи, можливість і межі пізнання світу), онтологічній (структура буття, співвідношення суб'єкта й об'єкта, залежність випадку й необхідності), морально-етичній (риса людської вдачі, міжособистісні стосунки, в тому числі любовні)» [4, с. 44].

У творчості Ліни Костенко значне місце займає інтимна лірика. Мотиви любові присутні в багатьох віршах поетеси. Для неї любов – почуття світле, велика мудрість життя, сила справжньої любові освячує душу, не дозволяє їй страждати. Глибоко і зворушливо розкривається в її поезії прекрасна правда про людину: вона безмежна у самовираженні, в даруванні ніжності, доброти, якщо поруч кохана людина.

У вірші «Моя любове! Я перед тобою..» української майстрині слова інтимна лірика переплітається з філософською. Ми бачимо образ гордої українки, яка має ті самі цінності, що й її предки: також кохали, горіли в полум'ї почуттів, залишаючись справжніми героями у ставленні і до жінки, і до Вітчизни:

І в них було кохання, як у мене,
і від любові тьмарився їм світ.
І їх жінки хапали за стремена,
та що поробиш, - тільки до воріт.

А там, а там... Жорстокий клекіт бою
і дзвін мечів до третьої весни...
Моя любове! Я перед тобою [2, с. 49].

У вірші є ствердження невіддільності власної долі від життя свого народу. Це нікого не залишає байдужим, тому що в кожного в душі є переживання за долю своєї країни.

Думка про те, що можна зійти з шляху видається недопустимою. Цей мотив послідовно увиразнюється у майже молитовному стилі «Не дай...». Звернення до любові одночасно є звертанням до людської долі, до вищих сил: за тим «Не дай» ми інтуїтивно чуємо слово – «Боже!».

Поезія «Моя любове! Я перед тобою...» сприймається як своєрідна самонастанова, яка подана поетично.

Ще з перших рядків віє ніжністю, чуттєвістю, солодким передчуттям. Зрештою всі вагання позаду, доля дарує безтурботність блаженних снів. Але наступні рядки не відповідають такому настрою:

Не дай мені заплутатись в дрібницях,
не розмінйай на спотички доріг,
бо кості перевернуться в гробницях
гірких і гордих прадідів моїм [2, с. 49].

Лірична героїня не відмовляється від своїх почуттів, адже вона має самоповагу, та авторка вкладає в поняття любові новий зміст.

Віслава Шимборська також у вірші «Щасливе кохання» зображує почуття любові, але вже по-своєму, по-особливому.

Вже з перших рядків поезії виникає багато питань:

Щасливе кохання. Чи це нормально.
чи це серйозно, чи є з цього користь –
що має світ з двох людей,
які не бачать світу? [5].

Тут прослідковуються сумніви, авторка вагається в непевності людських почуттів, чому одні заслуговують на кохання, а інші залишаються самотніми, а також звертається до принципів та моралі, адже любов їх руйнує.

В. Шимборська описує почуття любові глибоко філософськи, в деякій мірі авторка знаходиться в пошуках істини, настановує людей на роздуми:

Гляньте на тих щасливих:
коли вони б хоч трохи маскувалися,
вдавали пригнічених, підтримуючи цим приятелів!
Послухайте, як сміються – образливо.
Якою мовою говорять – зрозуміло з першого погляду.
А ті їхні обряди, церемонії,
вишукані обов'язки щодо себе –
це наче змова за плечима людства [5].

Поетеса твердить, що кохання є рідкісним явищем. Адже в сучасному світі, де багато ненависті, зла, де ніхто не цінує щирість та справжні почуття, важко знайти людину, яка стане рідною душею. Авторка стверджує:

Нехай люди, які не знають щасливого кохання,
стверджують, що ніде нема щасливого кохання [5].

Поезії В. Шимборської та Л. Костенко мають спільні риси, авторки з ніжністю та своєрідною мудрістю описують почуття кохання. Поезія кожної має свої індивідуальні особливості, які роблять їх творчість неповторною та надзвичайною. Читаючи ці поезії ми замислюємося над важливістю та щирістю своїх почуттів і вчинків.

Список використаних джерел

1. Дячок С. Філософія поезій Віслави Шимборської та Ліни Костенко: компаративні аспекти [Електронний ресурс] / Світлана Дячок. – Режим доступу: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/view/7379>.
2. Костенко Л. Триста поезій. Вибрані вірші / Ліна Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 416 с.
3. Сачок О. Українська Віслава Шимборська: ретроспектива та перспективи рецепції творчості / О. Сачок // Проблеми слов'язнавства. – 2008. – Вип. 57. – С.145-152.
4. Сидяченко Н. «Світ, долю якому я вершу сама (В.Шимборська)» / Н.Сидяченко // Слово і час. – 1997. – №2. – С.44-50.
5. Шимборська В. Щасливе кохання. Поезії [Електронний ресурс] / В. Шимборська. – Режим доступу: <http://kalmius.narod.ru/nomer4/pereclad/himb.htm>.

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

Keywords: hatespeech, xenophobia, racism, homophobia.

В українському медійному просторі поняття «мова ворожнечі» почало використовуватися з другої половини 2000-х рр., проте до сьогодні журналістикознавча рецепція цього поняття вкрай обмежена.

Загальноживаного визначення мови ненависті не існує. У Міжнародному Пакті про громадянські й політичні права у статті 20 зазначено: «Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом»[3]. За визначенням Інформаційно-аналітичного центру «Сова», мова ворожнечі – це будь-які некоректні висловлювання на адресу етнічних та конфесійних груп чи їх представників. Такі висловлювання можуть варіюватися від найжорсткіших (відкритих закликів до насильства чи дискримінації) до найбільш м'яких, які скоріше можна трактувати як наслідки журналістської неуважності[12]. Проект «XenoMonitor» української ГО Інформаційно-дослідницький центр «Інтеграція тарозвиток» визначає мову ворожнечі як особливий спосіб мовного конструювання моделей і практик соціальної нерівності, прояви яких існують у різних формах на основі расизму, ксенофобії та інших форм нетерпимості[8].

Спільним серед перелічених визначень мови ворожнечі є наголошення на використанні засобів мовної комунікації з метою приниження одних груп людей або їхніх представників і вивищення інших груп людей або їхніх представників через їхню стать, расу, сексуальну орієнтацію, вік тощо. Проте не всі визначення вважаємо повними, тобто такими, котрі б охоплювали всі соціальні, етнічні, релігійні та інші дискриміновані групи або осіб.

Найширше визначення подано в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20)59 про «мову ворожнечі»: «Під терміном "мова ворожнечі" слід розуміти всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів [Цит. за: 8]. Тож поняття «мова ворожнечі» поширюється на всі висловлювання, спрямовані проти будь-якої особи або визначеної групи осіб.

Серед теоретиків і практиків у галузі журналістики поширення набула розвідка російського Інформаційно-аналітичного центру «Сова» (2003 р.). У ній йшлося про ісламофобію в російському інформаційному просторі, яка виникла після теракту у Всесвітньому торговому центрі 11 вересня 2001 р.[1]. У 2007 р. співробітники центру випустили збірку статей, присвячену мові ворожнечі та її впливу на суспільство [12]. Представлені в ній дані досліджень, визначення й класифікація мови ненависті до цього часу використовуються українськими медійниками, психологами та соціологами.

Упершена власне українських теренах проблема хейтспічу обговорювалася під час круглого столу «Мова ворожнечі в українських мас-медіа: як боротися з існуючими стереотипами» в рамках проекту інформаційного агентства УНІАН та 5 каналу «Висока журналістика» за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні [5]. Запрошені експерти, серед яких В. Ліхачов, керівник програми моніторингу і аналізу проявів ксенофобії Конгресу національних общин, Я. Пилинський, директор Інституту Кеннана в Україні, О.

Веснянка, редакторка порталу xenodocuments.org.ua, та М. Буткевич, координатор проекту «Без кордонів», висловили думки щодо поширення ксенофобних настроїв у ЗМІ, пов'язаних зі зростанням кількості іммігрантів в Україні, та вживання відповідної лексики нетерпимості.

Відтоді мова ворожнечі стала предметом вивчення багатьох українських теоретиків і практиків медіагалузі, зокрема Б. Занкової, Д. Дуцика, А. Бойко та ін. Так, дослідженню мови ненависті в українських мас-медіа було присвячено проект «Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті інтернету, поширення мови ворожнечі та заклик до нетерпимості (мова ворожнечі як зброя для правої риторики)» центру «Соціальна дія» у 2011 р. [8]. Медійники обговорили прояви расизму та ксенофобії в Україні через мову ворожнечі в ЗМІ, зокрема в інтернет-виданнях, висловилися щодо реакцій дій влади, ультраправих організацій, окремих груп і активістів. На основі аналізу було розроблено рекомендації суспільству, правоохоронним органам та органам державної влади. Вузкий предмет розгляду відповідав спеціалізації центру, проте у виступах не порушувалися актуальні в Україні проблеми сексизму, гомофобії та ін. Скажімо, у 2012 р. відбулася перша спроба проведення Маршу Рівності в Києві, що спровокувало посилення гомофобії в соціальному середовищі та в медіа.

З 2014 р. тематика досліджень хейтспічу змінюється: центральне місце посідає недотримання журналістських стандартів при висвітленні Євромайдану, зміни влади в Києві та на місцях, діяльності місцевої влади, федералізації й сепаратизму та кризи відносин з Росією, у тому числі й анексії Криму. Так, у травні 2014 р. на порталі «Детектор Медіа» опубліковано звіт, у якому проаналізовано використання запорізькими мас-медіа мови ворожнечі, простежено динаміку збільшення випадків її застосування тощо. Предметом вивчення у 2014 р. стали також пропаганда та дезінформація на російських федеральних телеканалах, що транслювались в Україні (наприклад, матеріал Інституту масової інформації [11]), використання мови ненависті українськими телеканалами при висвітленні подій на фронті й проблем внутрішньо переміщених осіб (наприклад, матеріал Г. Скляревської [10]). Крім того, поширюється аналіз випадків порушення журналістської етики при висвітленні проблем ЛГБТ-спільноти, жінок, нацменшин та ін.

Своєрідним посібником для журналістів стала збірка статей «Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи» [4], видана у 2015 р. в рамках проекту «Без кордонів» центру «Соціальна дія». У виданні подано основні принципи висвітлення питань розмаїття, расизму, біженців, внутрішньо переміщених осіб, а також рекомендації, як виявити мову ворожнечі, як її уникнути та як на неї реагувати. До цієї публікації можна додати матеріал «Мова ворожнечі: які висловлювання не можна поширювати в ЗМІ?» [7] Центру демократії та верховенства права. У матеріалі представлені витяги з української законодавчої бази, які стосуються мови ненависті, її ознаки та покарання за її вживання, а також рекомендації для журналістів та приклади з практики Європейського суду з прав людини, пов'язані з розпалюванням ворожнечі.

Мова ненависті в європейському правовому та соціальному контексті охарактеризована в огляді Е. Дібрівни «"Мова ворожнечі" як тавро і цензура. Європейський контекст» від 22 вересня 2017 р. Авторка подає визначення поняття, наводить випадки порушення законодавства країн Європи щодо хейтспічу. Дискусійними є окремі положення статті. Зокрема висновок про те, що «для того, щоб підпасти під тавро "hatespeech", достатньо говорити правду, констатувати факти, називати речі своїми іменами. Ця концепція має на меті повне пригнічення людей зі здоровими світоглядними орієнтирами» [6].

Своєрідним узагальненням досліджень хейтспічу в українському медіапросторі вважаємо матеріал Т. Печончик «Чому мова ворожнечі з'являється у ЗМІ» [9], опублікований 29 січня 2018 р. на сайті Комісії з журналістської етики. У ньому подано поняття «мова ворожнечі», її види та причини її використання журналістами.

Отже, дослідження мови ворожнечі в українському медійному просторі почалось у 2008 р. у зв'язку зі зростанням кількості іммігрантів в Україні та, як результат, зростання ксенофобії в соціумі. Активізація вивчення проблем хейтспічу спостерігалася протягом

2010 – 2012 рр., коли було зафіксовано найвищий відсоток іноземних мігрантів і посилення гомофобних та ксенофобних настроїв у країні. З кінця 2013 р. – початку 2014 р. дослідження мови ворожнечі сфокусувались на проявах агресії у ЗМІ, пов'язаних із висвітленням Євромайдану, анексією Криму, війною на Донбасі тощо.

Список використаних джерел

1. Исламофобия после 11 сентября [Електронний ресурс].2003. Режим доступу: <https://www.sova-center.ru/religion/publications/panorama-books/2003/01/d165/>
2. Міграція в Україні: факти і цифри [Електронний ресурс]. 2013. Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ukr_ff_f.pdf
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043.
4. Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/guidelines_hatespeech_media.pdf
5. Мова ворожнечі: що це таке і як з цим боротися [Електронний ресурс].2008. Режим доступу: <https://www.unian.ua/human-rights/151150-mova-vorozhnechi-scho-tse-take-i-yak-z-tsim-borotisy.html>
6. «Мова ворожнечі» як тавро і цензура. Європейський контекст [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/09/22/7155975/>.
7. Мова ворожнечі: які висловлювання не можна поширювати в ЗМІ? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cedem.org.ua/consultations/mova-vorozhnechi-yaki-vyslovlyuvannya-ne-mozhna-poshyryuvaty-v-zmi/>
8. Проект «Без Кордонів» громадська організація Центр «Соціальна Дія»: Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету – поширення мови ворожнечі та заклик до нетерпимості (мова ворожнечі, як зброя для правої риторики) [Електронний ресурс]. К. : ФОП «Борбулевич З. І.», 2011. 76 с. Режим доступу: http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2011/11/cyberhate_2011.pdf
9. Чому мова ворожнечі з'являється у ЗМІ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cje.org.ua/ua/blog/chomu-mova-vorozhnechi-zyavlyayetsya-u-zmi>.
10. Чувства и чувствительность: как на украинских каналах говорят о нашей и «той стороне» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://detector.media/tok-show/article/165130/2015-12-22-chuvstva-i-chuvstvitelnost-kak-na-ukrainskikh-kanalakh-govoryat-o-nashei-i-toi-storone/>.
11. «Штурмовики» Путіна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://imi.org.ua/articles/shturmoviki-putina-i944>.
12. Языквраждыпротивобщества: сб. статей / сост.: А. Верховский. М.: Центр«Сова», 2007. 259 с.

Ганна Строганова,
*к. пед. н., доцент кафедри методики
викладання української мови та літератури*
Марія Дейнека,
*студентка IV курсу
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова, Україна*

РОЛЬ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Keywords: *generation Z, high school senior, speech development, cloud technology.*

Американські вчені Нейл Хоув та Вільям Штраус створили «теорію поколінь», за якою сучасні старшокласники – покоління Z, яке виросло в цифровому середовищі та максимально наближене до Мережі. Інформація в Інтернеті є постійно доступною, тому значно погіршилася пам'ять у молоді, яка перестала покладатися на свій мозок, а функцію накопичення і зберігання перенесла на мобільні телефони. Покоління Z мешкає у віртуальному світі – вони, на відміну від представників старших поколінь, схильні спілкуватися за допомогою соціальних мереж. Це може мати цілий ряд негативних аспектів: зменшення словникового запасу; невміння висловлювати думки, почуття, погляди та оцінювати, осмислювати ситуацію спілкування, реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ (у школі, громадських місцях, удома, на дозвіллі), здійснювати адекватний змістові й умовам спілкування добір мовно-виражальних засобів та розпізнавати емоції інших людей. Спосіб їх мислення відрізняється фрагментарністю, а в деяких питаннях поверховістю, тому потрібно звернути особливу увагу на розвиток усного мовлення старшокласників. Американський учений у галузі освіти дітей та дорослих Дж. Коатс стверджує, що для ефективного навчання сучасних підлітків необхідно використовувати візуальний матеріал [1]. Паперові картки, малюнки, таблиці, схеми, репродукції творів живопису витісняються картинкою на екрані монітора, тому впровадження хмарних технологій задля розвитку усного мовлення старшокласників є необхідною умовою успішного навчання.

Метою є дослідження можливостей упровадження хмарних технологій задля розвитку усного мовлення старшокласників.

Проблеми розвитку інформатизації освіти розкрито в працях О. Алексеєва, В. Бикова, О. Бурова, А. Гуржія, М. Жалдака, Т. Коваль, О. Колгатіна, А. Коломієць, В. Кременя, В. Кухаренка, М. Лещенко, В. Олійника, В. Осадчого, Л. Панченко, Є. Полат, І. Роберт, С. Семерікова, О. Співаковського, О. Спіріна, Ю. Триуса, С. Яшанова та ін. Проблему вивчення дидактичних властивостей використання електронних навчальних ресурсів у загальноосвітній школі узагальнено В. Биковим, А. Гуржієм, М. Жалдаком, Л. Карташовою, Т. Коваль, Г. Лаврентьевою, В. Лапінським, Ю. Носенко, М. Шишкіною, С. Яшановим та ін. Р. Гуріна, І. Іванова, Н. Керносенко, Г. Корицьку вивчали проблему упровадження хмарних технологій на уроках української мови. Проте досі ніхто з дослідників не торкнувся проблеми упровадження хмарних технологій на уроках мовленнєвого розвитку в старшій школі, тому тема нашої розвідки є актуальною.

Сучасний урок неможливо уявити без комп'ютерної техніки, мультимедійних пристроїв, доступу до мережі Інтернет. На думку О. Спіріна, у сучасному навчальному середовищі мають водночас урахуватися особливості його призначення й загальні цілі навчально-виховної роботи: освітні, розвивальні, виховні [2, 81]. Це насамперед актуалізує розробку важливих засад проектування, функціонування і розвитку хмарних технологій у

загальноосвітньому навчальному закладі, які забезпечать доступність, персоніфікованість, самостійність у навчальній діяльності, співпрацю та розвиток творчих здібностей учня. Хмарні технології – це технології, за допомогою яких користувачі мережі Інтернет мають вільний доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використовують програмне забезпечення як онлайн-сервіс [3]. Застосування хмарних технологій дає можливість вирішити низку проблем, однією з яких є мовленнєве виховання особистості. У словнику-довіднику з української лінгводидактики зазначено, що мовною особистістю є мовець, який розширює функції мови в усіх сферах суспільної діяльності, прагне у повсякденні спілкуватися українською мовою, відродити культуру, традиції українського народу, виробляти зразки спілкування літературною мовою [4, 85-86].

Відповідно до чинної програми суспільні функції зумовлюють потребу розвитку усного мовлення, тому на уроках української мови в старшій школі необхідно формувати в учнів такі важливі уміння і навички: орієнтування у ситуації спілкування; складання діалогів, залежно від цілей спілкування й соціальних контекстів; створення висловлень, за допомогою лексичних, граматичних і фразеологічних засобів; формування гармонійних стосунків з людьми [5]. Задля розвитку усного мовлення старшокласників в умовах інтенсифікації навчального процесу виникає необхідність забезпечення повсюдного доступу до навчальних матеріалів у будь-який час, незалежно від місця перебування суб'єктів навчання. Під час упровадження хмарних технологій в освітній процес широкої популярності серед педагогів набула можливість швидкого розроблення предметного сайту засобами Google Site. На його сторінках учителі змогли вільно публікувати свої методичні напрацювання: уроки, статті, програми навчання, інструкції до виконання завдань, екзаменаційні матеріали, а також розміщувати додаткові відомості для допитливих учнів із розвитку усного мовлення. Зразок такого сайту розміщено за посиланням [6].

Серед видів робіт на уроках з мовленнєвого розвитку в старших класах передбачається проведення усних переказів із творчим завданням, що містять висловлення власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків тощо. За допомогою таких переказів розвиваються вміння сприймати готовий текст, відтворювати його зміст, а також створювати власні висловлювання певного типу, стилю, жанру мовлення. Метою усного переказу з творчим завданням є навчити мислити, усвідомлювати, аналізувати прочитаний (або прослуханий) текст і ділитися своїми враженнями. Під час роботи над переказом із продовженням десятикласникам потрібно намагатися вловити тон й особливості розповідної манери автора тексту. Саме тому доцільно його проводити за допомогою скрайбінгу. Створення «ефекту паралельного слідкування» активізує слух, зір та уяву. Зоровими опорами підкріплюються слухові відчуття, що покращує розуміння змісту промови. А отже, після перегляду скрайб-презентації старшокласники не лише зможуть усно переказати твір, а й переосмислити його зміст, що допоможе їм у швидкому та якісному виконанні творчого завдання. Зразок скрайбу розміщено за посиланням [7].

Чинна програма з української мови в старших класах передбачає формування умінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами, вести діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил етикету та ін. [5]. Застосовуючи середовище OneDrive, учасники дискусії оперують знаннями щодо предмета обговорення, прийомами психологічного впливу та управлінням бесідою, а також зможуть побудувати власне висловлювання відповідно до комунікативних намірів і ситуацій спілкування, правильно формувати та висловлювати свою позицію, прогнозувати хід дискусій, аналізувати своє місце і роль у процесі мовлення з місцем і роллю своїх опонентів. Так, у 10 класі рекомендованим видом роботи є виступ під час дискусії на тему «Які слова руйнують наше життя?». У середовищі OneDrive можна вмістити тести [8], які допоможуть учням аргументувати свою позицію під час дискусії.

Задля вдосконалення усного мовлення, старшокласникам можна запропонувати створити лінгвістичну мініатюру про правильність мовлення. Лінгвістична мініатюра – це висловлювання малого розміру, яке зараховуємо до науково-навчального стилю, адже її

використовують у створенні, трансформуванні різноманітних типів навчальних творів відповідно до мети та завдань спілкування [9]. Лінгвістична мініатюра буде лише тоді ефективною, якщо дотримуватися науково обґрунтованих загальнодидактичних принципів (науковість, доступність, наочність, наступність й перспективність, активність й свідомість, міцність, глибина та дієвість знань, умінь і навичок, емоційність) та власне специфічних принципів навчання (пізнавально-практична спрямованість у навчанні, застосування мовленнєвих практик для засвоєння теорії мови й лінгвістичних понять для мовленнєвого розвитку, застосування лінгвістичних аналізів текстів під час вивчення окремих мовних одиниць та одиниць усіх рівнів мовної системи, дотримання мовної єдності, спадковості й наступності поколінь, постійному зв'язку усного й писемного мовлення). У хмарній технології learningapps.org учні можуть не лише скористатися дидактичним матеріалом, а й створити власні вправи, які б допомогали їм удосконалювати своє усне мовлення. Зокрема можна запропонувати старшокласникам розробити вправу на тему «Типові помилки у вживанні прийменників» [10], а потім на основі цієї вправи створити усне лінгвістичне повідомлення.

Отже, систематичне застосування хмарних технологій на уроках української мови сприятиме активізації й збагаченню усного мовлення сучасних старшокласників, які не уявляють свого життя без цифрового середовища, бо належать до покоління Z. Тому упровадження хмарних технологій на уроках мовленнєвого розвитку в старшій школі є необхідною умовою оптимізації, що приведе до успішного навчання.

Список використаних джерел

1. Коатс Дж. Поколения и стили обучения. М. : МАПДО; Новочеркасск: НОК, 2011.
2. Спірін О. М. Критерії зовнішнього оцінювання якості інформаційно-комунікаційних технологій навчання / О. М. Спірін // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. пр. / НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. № 9. С. 80–85.
3. Що таке хмарні обчислення або хмарні технології? [Електронний ресурс]. URL: <http://programming.in.ua/other-files/internet/100-cloud-technologies.html>
4. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник / Колектив авторів за ред. М. Пентиліук. К. : Ленвіт, 2003. 149 с.
5. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класів (рівень стандарту) [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-s2gn0q2MPyIWSWx-VdwzmA/edit?usp=sharing>
6. Google Сайти: [Електронний ресурс]. URL: https://sites.google.com/view/usnemovlennya/%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F#h.p_VX7Ea2CcZZsK
7. Цікава наука: [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j3y4HA4pRXo>
8. Forms.office: [Електронний ресурс]. URL: <https://forms.office.com/Pages/ResponsePage.aspx?id=DQSIkWdsW0yxEjajBLZtrQAAAAAAAAAAAAAMAACMPZyNUQVhTSTE5VFhSMEE2U1QwTUILTThMV1pXOS4u&qrcode=true>
9. Андрієць О. Методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови: автореф. ... канд. педагогічних наук: 13.00.02. – Херсон, 2007.
10. learningapps.org: [Електронний ресурс]. URL: <https://learningapps.org/display?v=pxpmu8a7219>

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ: ПАРТНЕРСТВО СІМ'Ї І ШКОЛИ

***Keywords:** multiculturalism, multicultural education, multicultural education of students, partnership of family and school*

Широка палітра культурного багатоманіття українського суспільства має сталі традиції взаємодії етнонаціональних культур. Проблеми співжиття представників різних культур в одному соціумі існували та були актуальними впродовж всього розвитку людської цивілізації.

Неабияку увагу вихованню в дітей здатності до мирного співжиття з представниками різних культур і народів, поваги і толерантного ставлення до них ще в XVII столітті знаходимо в працях видатного педагога Я. Коменського (1592–1670). Учений визначає процес формування особистості в гармонійному поєднанні трьох факторів: виховання, світу й людини.

Уважаємо глибоко практичними погляди німецького педагога А. Дістервега, який висунув ідею гармонійності в поєднанні загальнолюдського й національного, толерантності й патріотизму, що полягає в трансформації орієнтацій особистості від національних до загальнолюдських ідеалів.

Ідеї полікультурності підтримані на міжнародному законодавчому рівні. Так, впродовж саміту Ради Європи (Відень, 1993) була розроблена Європейська молодіжна кампанія боротьби з расизмом, антисемітизмом, ксенофобією й нетерпимістю «Всі різні, всі рівні» (1994–1996 рр.). Визнання необхідності розвитку толерантності у вирішенні проблем полікультурності на світовому рівні знайшло свій розвиток у Резолюції Генеральної конференції ЮНЕСКО (16.11.1995): «Декларації принципів толерантності». Того ж року Рада Європи прийняла Рамкову конвенцію про захист національних меншин [2; 3; 6].

У травні 2008 року міністри закордонних справ 47 країн-членів Ради Європи затвердили важливий документ – «Білу книгу з міжкультурного діалогу», що визначає міжкультурний діалог як «відкритий і ввічливий обмін думками на основі взаєморозуміння й поваги між особами та групами з різним етнічним, культурним, релігійним минулим і спадщиною, заснованих на взаємному розумінні та повазі» [1].

Першим законодавчим актом у сфері міжетнічних взаємин незалежної України був Закон «Про громадянство» (1991), відповідно до якого кожен мешканець України автоматично отримав право на громадянство України [4]. У 1992 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про національні меншини в Україні». У проекті Закону України «Про освіту» (2017) зазначається, що «освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями й народами».

Полікультурне виховання в Новій українській школі є багатоаспектною системою педагогічних впливів, важливим в його організації є врахування принципу комплексності.

Однією з найважливіших проблем виховання є формування особистості нової людини, носія гуманістичних, толерантних ідей в системі міжетнічних відносин. Полікультурна освіта розуміється як процес формування людини, здатного до активної і ефективної життєдіяльності в багатонаціональній і полікультурному середовищі, що володіє розвиненим почуттям розуміння і поваги інших культур, вміннями жити в мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань.

Полікультурне виховання повинно стати також важливим атрибутом загальної атмосфери навчального закладу, зокрема відображатися в системі роботи з батьками та партнерстві з місцевою громадою [5, с. 8].

Виховна робота з учнями в умовах полікультурного середовища, одним з основних завдань якої є залучення кожного учня в процес освоєння традиційних культурних, духовних і моральних цінностей української суспільства, має стати пріоритетним напрямком діяльності загальноосвітньої школи у взаємодії з батьками.

Сім'я є основою виховання дітей. Неможливо сформувати полікультурність у дитини, якщо батьки не є партнерами педагогів у досягненні цієї цілі. *Залучення батьків до освітнього процесу здійснюємо, через:*

- підготовку дітей до етнічних свят, тематичних виставок;
- спільне виготовлення народних іграшок, виробів;
- родинне читання і вивчення казок, прислів'їв і приказок різних національностей;
- організації фотовиставок «Ми мандруємо світом».
- виготовлення костюмів для ляльок, в яких відображені регіональні особливості культури;
- оформлення добірки книг, наочного матеріалу, що знайомлять з історією, культурою, працею і побутом різних національностей, великими містами, природними особливостями, пам'ятками, творами мистецтва і т.д.

Сучасна модель співпраці освітнього закладу з сім'єю розуміється як процес міжособистісного спілкування, результатом якого є формування у батьків усвідомленого ставлення до власних поглядів і установок у вихованні дитини. Необхідна тісна співпраця вчителя і батьків і в процесі полікультурного виховання.

Саме тому робота з батьками завжди спрямована на реалізацію процесу залучення батьків в освітньо-виховний процес.

Полікультурне виховання молодших школярів може здійснюватися в трьох напрямках:

- *Інформаційне насичення* (повідомлення про традиції, звичаї різних народів, специфіку їхньої культури і цінностей і т.д.).

Важливо, щоб інформаційне насичення занять передбачало різні види включення дітей в навчально-пізнавальну та дослідницьку роботу. В процесі отримання нової інформації учитель і батьки можуть використовувати різні техніки, методи, прийоми.

- *Емоційний вплив* (в процесі реалізації першого напрямку важливо викликати відгук у душі дитини, пробудити її почуття).

Вплив на емоційно-почуттєву сферу можна здійснити через перегляди коротких відеороликів, соціальних реклам, документальних фільмів.

- *Поведінкові норми* (знання, отримані дитиною про норми взаємин між народами, правила етикету, повинні бути обов'язково закріплені в її власній поведінці).

На цьому етапі важливо згадати про діяльнісний підхід, визначений як один з провідних у Новій українській школі. Поведінкові норми мають формуватись в діяльності, а не формально.

Для реалізації цих трьох напрямків в полікультурному вихованні дітей в практиці роботи школи використовуються різноманітні *засоби*: спілкування з представниками різних національностей; усна народна творчість; художня література; гра і народна іграшка; декоративно - прикладне мистецтво; музичні твори різних національностей; міні-музеї ляльок в національних костюмах; національні страви.

Батьків необхідно залучити в партнерство з педагогами в цьому напрямку, оскільки саме сім'я, будучи джерелом традицій, дає дитині важливий досвід взаємодії з людьми, в ній вона вчиться спілкуватися, освоює прийоми комунікації, вчиться слухати і поважати думку інших, терпляче і дбайливо ставиться до своїх близьких. В освоєнні досвіду конструктивного спілкування велике значення має особистий приклад батьків і родичів.

Традиційно саме сім'я формує ідеали, суспільно-соціальні установки через комплекс етико-моральних понять, складових в подальшому дорослому житті основу цінностей і установок.

Таким чином, цілісна система полікультурного виховання дітей на засадах партнерства сім'ї і школи дозволяє нам в умовах освітнього закладу формувати у молодших школярів

уявлення про особливості та культурні відмінності різних народів, націй, етносів; долучати до сприйняття людей іншої культури, інших традицій, які проживають в нашій країні.

Розглянемо напрямки діяльності педагогічного колективу при організації полікультурної освіти школярів.

1. *Підвищення професійної компетентності педагогів* – даний напрямок передбачає вдосконалення якостей, що дозволяють підтримувати конструктивну взаємодію з батьками, долати бар'єри в спілкуванні з ними може реалізовуватися за допомогою таких форм як: семінари «полікультурна освіта дітей: проблеми, перспективи та умови реалізації», «Взаємодія педагогів з сім'ями вихованців в процесі полікультурного виховання, тренінги для педагогів, що сприяють підвищенню толерантності, вебінари, навчання в дистанційному режимі на курсах підвищення кваліфікації та ін.

2. *Методичне забезпечення і збагачення розвивального предметно-просторового середовища*. Спільно з батьками в кожен клас можуть бути придбані ляльки в національних костюмах, настільні ігри, полікультурної спрямованості, художня література полікультурного змісту (народні казки, легенди); ігри народів світу. При безпосередній допомозі батьків вихованців можуть створюватися міні-музеї, на території освітнього закладу розміщуватимуться експозиції, що відтворюють природу і архітектурні споруди рідного краю. Батьки також можуть надати допомогу при зборі матеріалів і презентацій про природу, культуру, традиції і мистецтво різних народів, в створенні електронної методичної медіатеки по полікультурному вихованню.

3. *Інформаційний супровід полікультурної освіти*, як правило реалізується за допомогою сайту освітнього закладу, де окрема сторінка може бути відведена полікультурному напрямку. В цьому випадку батьки виступають в якості активних «відвідувачів» сайту. Також вони можуть бути задіяні при оформленні щомісячної газети або інформаційного стенду.

Одним із завдань полікультурної освіти дітей є залучення учнів і батьків до національної культури і традицій, які транслуються в освітньому закладі. Програма полікультурного виховання на засадах партнерства сім'ї і школи передбачає розробку і реалізацію комплексу заходів щодо підвищення соціальної ролі сім'ї в полікультурному вихованні своїх дітей.

В практиці роботи освітніх закладів найбільш продуктивні такі види батьківських зборів, як: збори-бесіди на виховні теми; зборів з обміну досвідом сімейного виховання; збори-консультації; зборів-обговорення проблеми в формі «круглого столу», диспутів.

Дані форми організації взаємодії сім'єю можна вважати традиційними, тобто найбільш поширеними в масовій освітній практиці. Однак, аналіз передового педагогічного досвіду дозволяє виявити і ті, які з певною часткою умовності можна віднести до нетрадиційних.

Особливу увагу приділимо такій формі взаємодії, як спілкування за допомогою освітнього сайту школи (де можуть розміщуватися консультації з різних питань, конкурси відповідної тематики «Мій родовід», «Дні сім'ї» з представленням сімейних традицій, висвітлюються національні свята). Також на сайті можливе розміщення інтерактивних ігор для батьків і дітей в формі освітнього «Веб-квесту» з метою активного і більш продуктивного засвоєння і дітьми і батьками інформації в рамках полікультурної освіти. Однак, при цьому слід враховувати вікові обмеження за часом роботи учня з комп'ютером і ставлення до цього батьків. Технологія його створення досить проста, оскільки в мережі Інтернет існують відповідні шаблони. Під вкладках можна закласти різну інформацію, завдання з можливістю вибору, анкети, характеристики оцінювання виконаних завдань, посилання на Інтернет джерела або сайти, необхідні для виконання завдань. Такого роду «подорож», алгоритм якого заданий творцями проекту, буде корисно не тільки дітям, а й батькам.

Підводячи підсумок всьому вищесказаному, відзначимо, що педагогічне партнерство батьків і педагогів сприятиме більш ефективному полікультурному вихованню учнів у випадку, якщо:

1. У педагогічній діяльності використовуються різні форми роботи з сім'ями вихованців в певній системі.

2. Пріоритет віддано інтерактивним формам взаємодії: тим, які забезпечують активну діяльність не стільки педагога, скільки батьків і / або дітей. Належного ефекту не буде, якщо батьки знаходяться в положенні пасивних слухачів.

3. Педагоги використовують потенціал інформаційно-комунікаційних технологій. Особливий інтерес у батьків, як показують проведені нами дослідження і спостереження, викликають нетрадиційні форми, які не потребують безпосередньої присутності на заході, а здійснюються за допомогою ІКТ (оскільки саме вони дозволяють економити час, спілкуватися в зручному форматі, отримувати оперативну важливу інформацію, забезпечують можливість анонімно задати питання і отримати відповідь).

4. Педагог забезпечує інтеграцію зусиль всіх суб'єктів полікультурної освіти школярів, засновану на партнерських відносинах.

5. При організації взаємодії (в залежності від ситуації) педагог виступає або в ролі радника, або - консультанта, або - захисника. У спілкуванні дотримуються установки: не нав'язувати, а пропонувати; не ставити перед фактом, а обговорювати, чи не диктувати, а співпрацювати.

Список використаних джерел

1. Біла книга з міжкультурного діалогу Ради Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/4580>.

2. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_730.

3. Декларація принципів толерантності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edu.helsinki.org.ua/library/humanrights/deklarats-yaprintsip-v-tolerantnost>

4. Закон України “Про громадянство України”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1636-12>

5. Малькова З. А. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы / З. А. Малькова // Педагогика. – 1999. —№ 4. – С. 3– 10.

6. Рамкова конвенція про захист національних меншин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_055.

Наталія Ястрєб

магістрантка факультету української філології та журналістики Херсонського державного університету (Україна),

Алла Демченко

к. філол. наук., доцентка, завідувачка кафедри української літератури Херсонського державного університету (Україна)

СВОБОДА ВИБОРУ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ДРАМІ НЕДИ НЕЖДАНОЇ «ЗАБЛУКАНІ ВТІКАЧІ»: ПОСТЧОРНОБИЛЬСЬКА ВЕРСІЯ

Key words: *freedom of choice, Chornobyl, loneliness, responsibility.*

Сучасна українська драматургиня Неда Неждана у п'єсі «Заблукані втікачі» розкриває глобальність Чорнобильської катастрофи як на соціальному, так і на психологічному рівнях. Жанрове визначення твору як «драматичний квест» легко декодується: заблукані душі живих людей постійно знаходяться у пошуку стабільності, спокою, але для кожного ці поняття мають різне значення.

Н. Веселовська чітко визначає: «Розгортання внутрішнього конфлікту, що має яскраво виражене соціальне тло, вибудовує Неда Неждана у п'єсі «Заблукані втікачі». Драматург відтворює післячорнобильські події, акцентує на особистих трагедіях та внутрішніх переживаннях обманутих і відкинутих державою людей зони відчуження. Об'єднані самотністю, персонажі твору намагаються подолати збайдужілість до життя [2, с. 109]. Загалом погоджуючись із твердженням дослідниці, варто зосередитись на проблемі вибору людей післячорнобильської епохи. Неда Неждана оприявнює одне з найважливіших питань для сучасної людини, пов'язане зі свободою вибору та відповідальністю за свої вчинки.

Головний герой Фелікс Лукашин (Лукаш), втікаючи від жорстокості «дідівщини» в армії, шукає спокою, але потрапляє в Чорнобильську зону відчуження. Ця закрита територія несе небезпеку, але життєвий вектор «дитини Чорнобиля» рятує його та деяких гравців «квесту» від самотності, розпачу, страждань. Драматичність цієї «гри» прослідковується у житті не тільки Лукаша, але й Зоряни, Павла, Василя, Каріни, Феодори. Для дослідниці-біолога канадійки українського походження Зоряни поява молодого «журналіста» стала причиною бурхливого кохання та материнства; для художника – усвідомлення минулих помилок; для домогосподарки Каріни, втікачки з Таджикистану, її сина Арсена та місцевого столяра – переплетення їх життєвого шляху. Глибокого осмислення набуває образ України-держави, яка уособлює відчуження від власного шляху, «заблукану» країну.

Події відбуваються у Чорнобильській зоні відчуження, де в лісовому селі живуть люди, долі більшості яких перекреслила чорнобильська трагедія. Це своєрідний світ, де є минуле, але дуже непевне теперішнє, а ще більш безнадійне майбутнє:

«ПАВЛЮ (*знижує плечима*). Рушниця... он чоботи... вік... І вигляд – ховайся. Не бійся, тебе тут ніхто не викаже. Тут усі ховаються: хто від життя, хто від минулого, а хто від людей» [3].

Наново створений світ об'єднує у собі життя і смерть, початок і кінець, переродження і відродження. Вражає своєрідна інтертекстуальність п'єси «Заблукані втікачі»: Чорнобильська «Лісова пісня» зазвучала трагедійно та оптимістично водночас, по-новому висвітлюючи свободу вибору в абсурдному світі. Недаремно ім'я одного з центральних персонажів – Лукаш. Свою Мавку із зони відчуження Лукаш не втратив, хоча вибір спочатку зробив не на користь стосунків із Зоряною. Страх та безвідповідальність юнака межує зі злочинною байдужістю стосовно майбутньої дитини. Зоряна ж робить свій вибір – залишити дитину, народивши без батька, але врятувати нове життя.

Василь Степанович, колишній ліквідатор аварії на ЧАЕС, переходить между життя/смерть, не витримавши мук совісті за те, що опосередковано став причиною загибелі

власної дитини. Суїцид та порятунок Василя – це своєрідна ініціація, де герой перероджується, проходячи випробування спокутою.

Художник Павло також робить свій вибір – залишається у зоні відчуження наче Харон-перевізник, щоб рятувати живі душі «усім загубленим втікачам у цьому лімінальному просторі (інтертекстуальний зв'язок із міфом про Харона, перевізника мертвих, що не дозволяє живим потрапляти у підземний світ)» [4, с. 161]. Це його і вибір, і спокута, і відповідальність, бо Павло також опосередковано став причиною смерті хлопця, сім'я якого придбала радіоактивні картини.

Складна структура п'єсипідсилюється нелінійним хронотопом (монолог про нестримність жаху від радіоактивного вибуху жінки Марії – матері Лукаша). Під час монологу у творі яскраво виявляється сповідальний характер та застосовано прийом ретроспекції. Дослідниця Ж. Бортнік зауважує, що під час сповіді герої п'єс перебувають у постійному творенні смислів, вони усвідомлюють несправедливість світу, але не скаржаться на людей, з яких він складається [1, с. 17-18]. Елементи сповіді у творі допомагають особистості змінюватись, переживати та осмислювати окремі епізоди свого життя. Персонажі не тільки аналізують власне Я, але й намагаються протистояти руйнівним силам Всесвіту.

Вибір Марії на користь любові до чоловіка-ліквідатора на Чорнобильській АЕС, котрий помирав від радіації, спричинив смерть дитини, котра ще в утробі матері отримала страшну дозу опромінення. Монолог-сповідь, монолог-попередження Марії досягає точки найвищого драматизму:

«МАРІЯ. <...> Народила я дівчинку раніше строку. Така гарненька... А у неї цироз печінки – 28 рентген... І серце.. Вона померла того ж дня... І знову: ми її вам не віддамо... Знову для науки? Я ненавиджу вашу науку! Вона забрала його, тепер її... Я не віддам її! Не віддам! Я поховала її там, біля нього... В ногах. Там немає її імені. У неї ще нічого не було, навіть імені, тільки душа... Душу й поховала. Господи, я її убила... Вона прийняла удар на себе, а я вижила... Це вона мене вберегла. Але ж я їх обох любила. Як можна було вибирати? Хіба можна убити любов'ю? І де смерть, а де любов? Де там межа? Вона існує?» [3].

Трагедії життя цих дійових осіб об'єднує чорнобильська катастрофа, котра не давала людям вибору, відібравши будь-який шанс на порятунок. Вона зруйнувала все на своєму шляху: віру в людську справедливість, надію на щасливе сімейне життя (Марія – ліквідатор аварії, Павло – Марія, Каріна – Василь Степанович, Зоряна – Лукаш) та любов до рідного краю : «ЗОРЯНА. <...> А ти – як усі, живеш у минуле і скиглиш: о, пожалійте мене, я жертва – все – зло: країна, влада, природа, Бог...»[3]; «ЛУКАШ. <...>Такий самий невдаха, як і всі українці, так? Я ж казав – ми помилка природи... » [3].

В умовах потужної психологічної напруги часопростір минулого і теперішнього одночасно ускладнює та полегшує глобальні суперечності в стосунках дійових осіб драми.

Кульмінація та фінал п'єси насичені символікою (складені картини Павла, переносні двері, мертвий кіт, вовчєня, великий груповий портрет). Їх контрастне уведення в текст доказово демонструє безвихідь головних героїв. Картини Павла, з одного боку, стали сенсом його існування та віднайдення рідної людини, а з іншого – причиною захоронення власної душі та пам'яті в зоні відчуження. Двері, які весь час намагався вберегти Василь, щодень нагадували про затишок, безхмарне минуле його сім'ї, сприяли збереженню пам'яті про свій рід, дитинство та колишнє батьківське щастя, але нещадно «вбивали» його Я, закриваючи шлях для нових стосунків. Кицька Феодори додавала якогось сенсу в житті старій знахарці, але раптова смерть улюблениці загибель люблячої її людини. Син Каріни Арсен, який став свідком приниження і загибелі батька, приносить із лісу маленьке вовчєня. Як відомо, у слов'янській міфології вовк – символ свободи, вірності і сміливості. Для хлопчика важливо, щоб вовк став його другом. Цей вчинок хлопчика ледь не коштував йому життя, але виховав справжню чоловічу натуру та об'єднав люблячі серця Каріни та Василя. Остання сцена твору спонукає читача подивитися на світ інакше: «<...> Марія йде зі сцени. Павло відкриває великий груповий портрет: дорослі, діти, звірі...»[3]. Через відкритий фінал Неда Неждана пропонує читачеві/глядачеві зробити вибір – жити минулими помилками чи будувати майбутнє.

Проблема свободи вибору та відповідальності яскраво висвітлена драматургинєю Недою Нежданою у «драматичному квесті» «Загублені втікачі», хронотоп п'єси поглиблює морально-етичну складову твору.

Список використаних джерел

1. Бортнік Ж. Поетика сповіді в сучасній монодрамі. *Наукові праці [Чорноморського державного університету ім. П. Могили]*. Серія Філологія. Літературознавство. 2013. Вип.222. С. 16-19.
2. Веселовська Н. Психологізм української драматургії XXI століття : дис. ... канд. філол. наук.10.01.01 – українська література. Київ, 2016. 186 с.
3. Неждана Неда. Заблукані втікачі. URL: <https://nedanejdana.wordpress.com/драматургія/> (дата звертання: 13.10.2019).
4. Pavlova O. The Myth of Chernobyl in Contemporary Ukrainian Drama Plots. *Література та культура Полісся*. № 91. Серія «Філологічні науки». №10. 2018. С. 156-164.

Section 3. Priorities of applied scientific researches

Олександр Андрєєв

студент Одеського національного політехнічного університету, Україна

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Keywords: electronic document, electronic digital signature, qualified certificate, protection of information

Електронний документ - це будь-який документ, створений за допомогою комп'ютерних технологій, котрий зберігається на носіях інформації як лист, контракт або фінансовий документ, схема, креслення, малюнок або фотографія [1].

Достовірність документа може бути встановлено на основі двох процедур, які визначають його автентичність та ідентифікацію.

Для паперового документа автентичність та ідентифікація забезпечуються за рахунок експертизи підпису та печатки з огляду на нерозривність документа з паперовим носієм. Для електронних документів дана перевірка забезпечується механізмом електронного підпису.

Електронний цифровий підпис - це реквізит електронного документа, призначений для захисту даного документа від підробки та отриманий у результаті криптографічного перетворення інформації з використанням закритого ключа електронного цифрового підпису. Він дозволяє ідентифікувати власника сертифіката ключа підпису та встановлювати відсутність спотворення інформації в електронному документі [2].

Електронний цифровий підпис в електронному документі є еквівалентом власноручного підпису в паперовому документі за наступних умов.

По - перше, термін дії сертифікату ключа підпису, пов'язаного з цим електронним підписом, не закінчився і діє на момент перевірки або на момент підписання електронного документа, якщо є докази, що визначають момент підписання.

По - друге, підтверджується достовірність електронного цифрового підпису в електронному документі.

По - третє, використання електронного цифрового підпису, відповідно до інформації, яка зазначена в сертифікаті ключа підпису.

Підробити електронний цифровий підпис неможливо, оскільки він вимагає великої кількості обчислень, які неможливо здійснити на сучасному рівні математики та обчислень за певний проміжок часу, тобто до тих пір, поки інформація, що міститься в документі, не залишиться актуальною.

Фізична особа, що вирішила підписувати електронні документи або декларації, або електронні декларації, чи подає електронну звітність, має зробити запит для отримання кваліфікованого електронного підпису. Згідно «Закону про електронні довірчі послуги», ця послуга – довірча, тому вона здійснюється лише кваліфікованими постачальниками електронних послуг. Для пошуку таких постачальників потрібно подивитися у довірчий список, де їх можна знайти. В Україні представниками надання кваліфікованих електронних довірчих послуг є Акредитовані Центри Сертифікації Ключів (АЦСК). Вони створені були відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» і внесені автоматично в довірчий список і, зрештою, надавали кваліфіковані електронні послуги. В такому органі як АЦСК фізична особа також може отримати кваліфікований цифровий підпис.

За надання кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів електронного цифрового підпису представництва, кваліфіковані в цьому підприємства, самостійно встановлюють розмір

оплати. В АЦСК Інформаційно-довідкового департаменту можна отримати кваліфіковані сертифікати відкритих ключів безкоштовно.

Кваліфіковані сертифікати відкритих ключі мають обмежений термін дії. А саме, терміном дії таких сертифікатів є два роки з того моменту, коли їх було сформовано. Термін дії встановлюється відповідним кваліфікованим постачальником електронних довірчих послуг (АЦСК).

Фізичні особи для обслуговування банком можуть використовувати простий безкоштовний електронний цифровий підпис, саме він буде прирівнюватися до власноручного. Наприклад, в якості підпису при банківських операціях може виступати підтвердження кодом по СМС. Як тільки ви ввели код з СМС в потрібне поле, вважається, що ви підписали платіжний документ. Це вже прописано законодавчо [3].

У перспективі електронні підписи будуть не тільки у підприємців і юридичних осіб, а й у фізичних осіб. Для реалізації цієї мети можуть використовуватися так звані «токени».

Токен - компактний пристрій, призначений для забезпечення інформаційної безпеки користувача, також використовується для ідентифікації його власника, безпечного віддаленого доступу до інформаційних ресурсів. Токени призначені для електронного посвідчення особи (наприклад, клієнта, який одержує доступ до банківського рахунку), при цьому вони можуть використовуватися замість або разом із паролем. У певному сенсі токен — це електронний ключ для доступу до чого-небудь [4]. Токен коштує 700 грн — і для фізичних осіб це досить дорого. Повинні бути якісь альтернативні шляхи використання захищених носіїв. Тому в Україні з'являються Mobile ID, ID-паспорт, а також HSM.

Mobile ID — це спосіб зберігання кваліфікованого електронного підпису на спеціальній сім-карті. Його недавно почали пропонувати українські мобільні оператори. Поки що для приватної особи не має сенсу його набувати — сервісів для використання кваліфікованого електронного підпису для людини, яка не має необхідність підписувати ділові папери кожний день, не так багато. Окрім того, фізична особа, як правило, підписує не багато документів. Більше затребуваний варіант, коли його потрібно ідентифікувати онлайн або офлайн. В цьому випадку Mobile ID конкурує з Bank ID або ID-паспортом.

ID-паспорта вже видають в Україні замість звичайних внутрішніх паперових паспортів. У перспективі на ID-паспорті буде міститися електронний підпис. Поки ще в державі є проблема зі зчитувальними пристроями.

Hardware Secure Module (HSM) - це, умовно, послуга хмарного електронного підпису. Підпис при цьому зберігається на захищеному сервері.

Точної відкритої цифри про те, скільки в Україні видано сертифікатів відкритого ключа електронних підписів немає, але всі, хто подає податкову звітність або звітність до Пенсійного фонду, мають електронний підпис. Загальна кількість сформованих кваліфікованих сертифікатів відкритого ключа (протягом терміну дії Закону України «Про електронні довірчі послуги») станом на 31 березня 2019 року складає 4205,948 шт. Засвідчувальні центри з видачі електронного підпису з'явилися майже в усіх областях України [5].

Підводячи підсумок, слід сказати, що Україна, як втім і вся світова спільнота, знаходиться на хвилі інформаційного буму, в зв'язку з цим виникла потреба у створенні системи електронного уряду. Електронний уряд повністю консолідується на електронному підписі. Широко використовується електронний підпис у системах здачі звітності, електронних торгах по державним закупівлям, митного декларування товарів. Використання електронного підпису крім державних послуг поступово поширюється й на інші сфери соціальної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Електронний розрахунковий документ //Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д. ю.н., проф. Л. К. Воронової. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011– 558 с.
2. Цифровий електронний підпис // Юридична енциклопедія: / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. — Т. 6 : Т — Я. — 768 с. — ISBN 966-7492-06-0.
3. Закон України «Про електронний цифровий підпис» - Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 36, ст.276 {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 879-VI від 15.01.2009, ВВР, 2009, № 24, ст.296 № 5284-VI від 18.09.2012, ВВР, 2013, № 37, ст.488 № 222-VIII від 02.03.2015, ВВР, 2015, № 23, ст.158 № 1666-VIII від 06.10.2016, ВВР, 2016, № 47, ст.800}.
4. Комаров А. (2008). Сучасні методи аутентифікації: токен і це все про нього. Т-Comm - Телекомунікації та Транспорт, (6), 13-16 с.
5. <https://czo.gov.ua/> - Центральний засвідчувальний орган

Владислав Архіпов,
*студент Одеського національного політехнічного університету,
Україна*

Марина Томашевська,
*ст. викладач Одеського регіонального інституту державного
управління національної академії державного управління при
Президентові України, Україна*

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ОСНОВНИЙ ПРІОРИТЕТ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Keywords: *information, protection, danger, cybersecurity, cyberspace, new technology, efficiency of protection systems.*

Кібербезпека - одна з головних проблем, які чекають людство в 21-му столітті. Саме так було написано у звіті Всесвітнього економічного форуму в Давосі. У світі почали думати, як запобігти проблемам, враховуючи пережиті в останні роки: витоки інформації, кібератаки, зломи і втручання у засоби обміну інформацією. Але це лише засіб запобігання, а не вирішення самої проблеми.

Інформація відіграє велику роль не тільки у виробничих процесах, але й є основою діяльності приватних компаній, страхових товариств, банків, організацій соціальної сфери і т. п. Інформація багатьох із перерахованих організацій представляє великий інтерес для кримінальних елементів. Всі злочини починаються з витоку інформації. Крім того, по причині зростання застосування сучасних інформаційних технологій у різних сферах стає можливим поширення різних зловживань, пов'язаних із використанням обчислювальної техніки (комп'ютерних злочинів) [1].

Новини про те, що хакери роками користувалися вразливістю в продукті якогось техногіганта перетворилися на буденність. Наприклад, в минулому році стало відомо про вразливість компанії «Steam» (сервіс, який надає послуги цифрової дистрибуції), яка цілих 10 років дозволяла хакерам отримувати віддалене управління над комп'ютерами користувачів. Постійній загрози наражалися на небезпеку 15 млн. користувачів, а якщо відбулася б системна помилка, то вона нанесла би загрозу 125 млн. клієнтів.

Дуже часто з'являється інформація про вразливості системи компанії «Microsoft». Наприклад, у серпні минулого року світ дізнався про системну помилку в сімействі ОС «Windows», яка дозволяла хакерам підвищувати права шкідливого коду від рівня доступу «User» до рівня «SYSTEM».

У «Facebook» через уразливість могли постраждати 90 млн. сторінок користувачів, а компанія «Apple», яка похваляється своєю безпекою, допустила можливість підслуховувати й підглядати за користувачем через «FaceTime» ще до того, як він прийняв дзвінок.

І це всього кілька фактів з роботи найбільших компаній. А скільки підприємств у світі ще не знають про свої слабкі місця?

Численість елементів, з яких складається кіберпростір, велика кількість взаємозв'язків між ними, можливість застосування спеціальних технік управління діями цих елементів і визначають розвиток тих загроз, про які нагадуємо. Надзвичайно висока і все наростаюча інтенсивність атак походить від величезних масштабів кіберпростору, всіляких і різнохарактерних зв'язків між ними. Складні атаки, що мають комплексну структуру, спираються на можливість різних напрямків поширення інформації і сигналів. Використання методів соціальної інженерії дозволяє обирати найбільш продуктивні методи організації атак. У кіберпросторі можуть розвиватися все більш небезпечні й складні загрози. Вони використовують особливості побудови кіберпростору для досягнення максимального ефекту. Але ті ж самі особливості, що виникають з численних взаємозв'язків між учасниками

кіберпростору, можуть стати важливим чинником у підвищенні ефективності систем, які забезпечують захист від подібних загроз [2].

Тема штучного інтелекту в кібербезпеці активно обговорювалася у місті Роттердамі на найбільшій Міжнародній конференції з безпеки «ASIS Europe 2018». Там ретельно впроваджують нові технології, підходи, інноваційні способи боротьби з кіберзлочинністю. Бізнес в даному питанні виступає рухомим елементом всіх інновацій.

В Україні ж, дотепер доводиться пояснювати, що таке кібербезпека в цілому і чому за неї потрібно платити гроші. Але можна бути стовідсотково впевненими, що рано чи пізно українці зрозуміють важливість кібербезпеки.

Тим більше, що перший крок зробила і сама держава — минулого року набув чинності закон про кібербезпеку. Він визначив головні поняття із приставкою «кібер», об'єкти критичної інфраструктури (в тому числі ті, що не відносяться до ІТ) та вектор розвитку нормативно-правової бази з кібербезпеки в бік гармонізації з Європейським Союзом та стандартами НАТО [3].

Враховуючи специфіку українського ринку, слід виділити три основні моменти, про які українському бізнесу варто подбати в 2019-му році в частині кібербезпеки:

- наявність професійного персоналу;
- наявність в компаніях відповідального за забезпечення кібербезпеки — роль «CISO»;
- надання питанням кібербезпеки належної уваги і оцінка їх з точки зору ризиків і впливу, насамперед, на бізнес-діяльність компанії.

Фахівці розмірковують, що в 2020 році у світі будуть багато говорити про кібербезпеку. Наприклад, з'явиться необхідність пояснити людям, чому «розумна» колонка або тостер, підключений до Wi-Fi, можуть бути небезпечними в контексті кібербезпеки. Адже кількість розумних гаджетів зростає, і їх роботу теж потрібно урегулювати.

У корпоративному середовищі все більш затребуваними стануть питання щодо безпечного доступу до корпоративної мережі. Причина - використання мобільних пристроїв у всіх ключових робочих процесах. Упевнено можна прогнозувати зростання попиту на продукти, що дозволяють застосовувати політику інформаційної безпеки на рівні програми в будь-якому місці розміщення, включаючи віртуальне середовище.

На фоні відносно нещодавніх виборів в Україні, слід згадати про великий витік електронних листів у Франції передвиборчого штабу Еммануеля Макрона напередодні дня виборів. Маємо на увазі дані обсягом приблизно 9 Гб (сотні тисяч електронних листів, фото і додатків). На результати голосування цей масштабний злом вплинути вже не зміг. Однак на тлі скандалів із втручанням РФ у вибори в США, французам довелося перестраховатися і відмовитися від системи електронного голосування для тих, хто проживає за кордоном. Її визнали недостатньо захищеною від можливих кібератак.

В доповіді Комітету з питань науки і технологій НАТО у травні 2019 року промовляється, що крім виборів у США та Франції, Росія втручалася також у референдум про Brexit і загальні вибори у Великобританії, парламентські вибори в Німеччині, конституційну кризу в Іспанії.

Консалтингова компанія «Frost & Sullivan» склала прогноз по ринку інформаційної безпеки. Очікується, що до 2021 року витрати на інформаційну безпеку в глобальному масштабі досягнуть 202,3 млрд. доларів проти 122,4 млрд. доларів в 2016 році. Витрати будуть збільшуватися приблизно на 10,6% за рік. Крім того, найбільші інвестиції в кібербезпеці очікуються в таких галузях, як інформаційно-комунікаційні технології, енергетика, охорона здоров'я, промисловість та фінансовий сектор [4].

За словами аналітиків, зростанню попиту на послуги і продукти в галузі кіберзахисту сприяють збільшення кількості підприємств, що використовують концепцію «Bring Your Own Device» (BYOD), та все більш популярні хмарні сервіси.

Найвищі темпи зростання компанія «Frost & Sullivan» прогнозує в таких сферах, як мобільна безпека, забезпечення безпеки хмарних сховищ даних, аналіз потенційних загроз та профілактика кібератак.

Одним з драйверів світового ринку кібербезпеки аналітики вважають розвиток і впровадження біометричних технологій, які активно використовуються, наприклад, в банківському і фінансовому секторах для протидії шахраям і хакерським нападам.

За словами експертів, зростання числа і характера загроз відкриває можливості для виходу на світовий ринок нових учасників — невеликих технологічних компаній, що спеціалізуються на розробці систем і рішень для конкретних завдань. В результаті такий ринок буде ставати ще більш привабливим для інвестування.

У дослідницької компанії «International Data Corporation» (IDC) передбачають, що обсяг світового ринку інформаційної безпеки в 2022 році зросте на 45% щодо 2018 року і досягне 133,7 млрд доларів.

Середньорічні темпи зростання витрат на обладнання, програмне забезпечення і сервіси для кібербезпеки очікуються на рівні 9,9%.

Найбільшою і найбільш швидкозростаючою категорією ринку технологій інформаційної безпеки аналітики вважають сервіси, продажі яких у нинішньому році будуть складати 40,2 млрд. доларів, а з 2022 року вони будуть збільшуватися на 11,9% щорічно. Найбільшим сегментом тут стануть послуги з управління інформаційною безпекою, на які в 2022 році доведеться приблизно половина витрат. Частина ринку сервісів інформаційної безпеки займуть консалтингові послуги та послуги інтеграції.

За прогнозами «Gartner», в 2019 році витрати компаній і споживачів на відповідні продукти і сервіси підвищаться на 8,7%, тобто до 124 млрд. доларів.

Статистика показує, що у всіх країнах збитки від зловмисних дій безперервно зростають. Слід зазначити, що основні причини збитків пов'язані з нестачею коштів на безпеку та з відсутністю взаємозв'язку між ними. Для здійснення повноцінного захисту інформації необхідна злагоджена робота всіх засобів безпеки. Лише в комплексі вони можуть забезпечити повноцінний захист цінних даних. Тому необхідно випереджаючими темпами вдосконалювати комплексні засоби захисту інформації.

Майже усі види засобів захисту інформації не завжди надійні. На сучасний момент дуже швидко розвивається не тільки комп'ютерна техніка, постійно покращується не тільки сама інформація, але й методи, за допомогою яких можна інформацію отримувати й робити це не завжди законним чином.

Зараз настала інформаційна епоха, яка має дуже великі можливості, що пов'язані з технологічними досягненнями та економічним прогресом. Людство має контролювати користування електронними даними, які є одним з найцінніших у наш час ресурсом. Особисті файли, збережені на комп'ютерах, флешках, дисках і якими обмінюються за допомогою каналів зв'язку, мають велику ціну. Тому, якщо людство знайде підхід до правильного використання засобів захисту інформації, побудує стратегію впровадження засобів кібербезпеки, то тоді будуть реалізовані усі перспективи інформаційної ери.

Список використаних джерел

1. Батурин Ю. М. Комп'ютерна злочинність і комп'ютерна безпека / Ю. М. Батурин, А. М. Жодзинский. – М: Юридична література, 2006. – 160 с – ISBN 5-7260-0497-3.
2. Безкоровайний М. М., Татузов А. Л. Підходи до математичного моделювання в галузі кібербезпеки // Інформатизація та зв'язок. – 2012. - №. 8. – С. 21-27 - ISSN 2311-3456.
3. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» - Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403 - {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2469-VIII від 21.06.2018, ВВР, 2018, № 31, ст.241} - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
4. CRN/RE («ІТ-бізнес») – Видання про ІТ-бізнес для ІТ-бізнесменів. – <https://www.crn.ru/news/detail.php?ID=133834>.

Ангелина Бахтогареева,

студентка 3 курса Архитектурно-художественного института Одесской государственной академии строительства и архитектуры, Одесса, Украина

Анастасия Русол

студентка 3 курса Архитектурно-художественного института Одесской государственной академии строительства и архитектуры, Одесса, Украина

ВНЕДРЕНИЕ НОВЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ АРХИТЕКТОРОВ В УСЛОВИЯХ ДИНАМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Key words: teamwork, workshop, case studies, architects' tuition.

Актуальность: Информация и технологии развиваются крайне быстро, что влияет на любые отрасли деятельности человека, в том числе и архитектуру. Традиционные методы обучения архитекторов и их сотрудничества со смежными специалистами постепенно перестают удовлетворять требованиям следующего этапа развития социума. Поэтому интерактивное обучение, укрепление практических навыков, командная работа приобретают все большую актуальность.

Новизна: Переосмысление и модернизация методов подготовки будущих архитекторов в соответствии с современными требованиями к строительству и городскому развитию.

Объект: новые формы обучения архитекторов.

Предмет: пути активизации эффективного многостороннего восприятия информации учащимися и применения полученных знаний и умений на практике.

Вклад автора: анализ новых видов профессионального обучения архитекторов; аргументы в пользу интерактивного образования; приведение опыта участия в архитектурных конкурсах, написания научных статей и стажировки как примера воплощения в жизнь некоторых новых форм интерактивного подхода к обучению.

Основной текст: Количество и качество информации увеличивается и развивается таким образом, что для ее эффективной обработки требуется все большее количество вовлеченных специалистов [4]. «Нормально, когда общая часть чего-то растёт, доля каждого в этом размывается. Теперь сложнее освоить что-то новое в одиночку, и чтобы выжить, необходимо работать в группах и командах», - утверждает Кьелл Нордстрем [2]. Действительно, при решении любой проблемы следует рассмотреть ее с разных сторон, при этом от каждой стороны выполняется работа соответствующего объёма и качества. Наглядный пример – область архитектуры и строительства. Профессия архитектора также видоизменяется; растут требования к компетенциям. Чем сложнее объект, тем больше знаний нужно архитектору, чтобы контролировать весь процесс проектирования и осуществлять авторский надзор при возведении здания. Очевидно, комплексный подход к решению проблемы с помощью сотрудничества с представителями смежных отраслей крайне важен [3].

На этапе вариативного поиска концепции или проектного решения специалисты привлекаются к командной работе. Такой вид деятельности оправдывает свою эффективность как среди квалифицированных специалистов, так и при подготовке будущих архитекторов. Ярче всего он проявляется при участии в конкурсах. Например, по заданию международного конкурса ReA23 2019 нескольким секторам маленького французского городка Совтер-Де-Гиен, округ Бордо, с населением 1850 человек развитым винным производством, требовалась модернизация и ревитализация с предложением событийной организации среды. Достаточно много времени было потрачено на изучение и обработку исходных данных, что облегчило и ускорило поиск форм модернизации этих секторов. Примером может служить зона центральной площади города. Ранее, будучи общественным и экономическим центром с интенсивными человекопотоками, площадь имела свою атмосферу и выполняла соответствующие функции типичного публичного пространства. Существующее

ее состояние – парковка почти по всей территории, недостаток озеленения и благоустройства - позволило сохранить дух старого города и одновременно побудило реорганизовать и преобразовать пространство. Аналогичные действия были предприняты и по отношению к остальным двум секторам на окраинах старой части города. Благодаря разработке проекта в группе круг обязанностей участников был рационально распределен и позволил выполнить необходимый объем работы качественно и своевременно.

Ещё один пример – международный конкурс Rivne Revital 2019. Место проектирования – центральный квартал г. Ровно, Украина площадью 6,3 га. Предоставлялась подробная историческая справка о месте проектирования. Следуя техническому заданию, был проведен градостроительный анализ существующего состояния территории, разработаны проектные предложения по реконструкции и модернизации квартала и концепции многофункционального центра деловой активности молодежи. Конкурсное задание имело свои трудности. Например, значительное наличие и масштаб памятников архитектуры и другой ценной исторической застройки накладывало свои ограничения на использование участка и высотность новых объектов до 15 м, причем колорит и стилистика существующей среды обусловили образ спроектированного здания. Сотрудничество специалистов в области градостроительства, реконструкции и студентов Архитектурно-художественного института обеспечило мультидисциплинарный подход к работе над заданием.

Стоит отметить, что творческая работа над любым архитектурным конкурсом является наглядным примером такого метода обучения как *case studies* [1]. Он предполагает коллективный анализ ситуации, поиск решения проблемы и публичную защиту этого решения. Метод дает и укрепляет навыки работы в команде, стимулирует применение полученных знаний на практике и самостоятельную аргументацию собственного варианта решения проблемы. Поэтому метод работы с кейсами уже продолжительное время широко применяется за рубежом во время образовательного процесса в высших архитектурно-строительных школах [6].

Параллельно с конкурсами, метод *case studies* ярко проявляется в творческих мастерских или воркшопах: перед специалистами ставят наиболее острые проблемы городов, районов или единичных архитектурных объектов. Крайне сжатые сроки разработки проекта, открытые слушания и презентации стимулируют в процессе мозговой атаки поиск оптимальных решений проблемы, после чего определяется самое рациональное. Например, на фестивале CAN Actions в Киеве в мае этого года участники мероприятия присоединились к воркшопу, проводимому в виде презентации. Она была посвящена реновации и реконструкции киевского спального района Китаево. Присутствующие восприняли опыт восстановления таких районов, получили понятие об опорных точках и приоритетах проектирования данного вида. Слушатели задавали вопросы, обсуждали все неясные моменты, то есть вовлекались в обмен информацией с докладчиком, - взаимодействовали с ним, - и самообучались.

Свою популярность набирают также образовательная мобильность [5]. Оживленное перемещение людей - одна из характерных черт общества высоких технологий и информации. Участие в программах мобильности дает студентам неоспоримые преимущества. Будущий специалист перенимает ценный опыт, увеличивает число полезных знакомств, приобретает дополнительные умения, вовлекается в новые виды деятельности, расширяя свое портфолио, и подготавливается основательнее к следующему этапу профессиональной жизни.

Еще одна важная форма подготовки будущих архитекторов - стажировка в проектной организации. Ведущие архитектурные бюро выделяют время для обучения практикантов и приобретения ими навыков работы в программах САПР и BIM. В некоторых случаях студенту дают выполнить небольшие объемы работы по проекту и предоставляют нормативную литературу. Как следствие, стажер усваивает важную информацию «из первых уст», укрепляет приобретенные навыки и постепенно вовлекается в процесс реального проектирования.

Выводы: преимущество в архитектурном образовании следует отдавать интерактивному обучению, а также приобретению и укреплению практических навыков, работая в команде. Этому способствуют участие в конкурсах, воркшопах, программах

мобильности, прохождение стажировок и применение метода casestudy. Такие современные методики обучения способствуют активизации процесса подготовки будущих архитекторов.

Список использованных источников

1. Геец Н. Ф. Кейс-стади как технологический метод обучения // Научно-методический электронный журнал «Концепт». - 2017. - № S3. - 0,3 п. л. - [Электронный ресурс.] - URL: <http://e-koncept.ru/2017/470037.htm>.
2. CrisisIsTheTimeForGrowth. KjellNordström. – GlobalSynergyForumpresentationmaterials, 2016 –Режимдоступа :<https://internationalwealth.info/offshore-conferences/global-forum-synergy/>
3. Раппапорт А.Г., Бондаренко И.А., Ильичев В.А. - Прогноз развития фундаментальных исследований в области архитектуры, градостроительства и строительных наук до 2030 года. - Вестник УралНИИПроект РААСН. Выпуск № 3, 2009.
4. Тоффлер Э. = Шок будущего: Пер. с англ. — М.: «Издательство АСТ», 2002. —557 с.
5. Are Student Exchange Programs Worth It? Dolores Messer (University of Bern), Stefan C. Wolter (Swiss Coordination Center for Research in Education, University of Bern, CESifo and IZA Bonn) - Discussion Paper No. 1656, July 2005 –Режимдоступа: <http://ftp.iza.org/dp1656.pdf>
6. A Case Study in Pedagogy for a Cross-Disciplinary –Режимдоступа: <http://ascpro0.ascweb.org/archives/cd/2015/paper/CEUE342002015.pdf>

MATCHING IN TRANSPORT LOGISTICS MODELS

Keywords: *matching, graph, 2-factor, Traveling Salesman Problem.*

The key task of routing is the task of VRP (VRP – Vehicle Routing Problem), which is to deliver to a consumer i , $i = \overline{1, n}$ similar types of merchandize in quantity of d_i , from depot $n + 1$, using vehicles of S capacity. Each consumer gets the cargo, delivered by one vehicle, which is then returning to the depot. The cost of the transportation is defined by the formula $d_{ij} = d_{ji}$, $i, j \in \{1, 2, \dots, n, n + 1\}$. The VRP solution is represented by k sequences of σ_k cargo deliveries, delivering a minimum of $\sum_{k=1}^k \sum_{i, j \in \sigma_k} d_{ij}$, with a restriction for vehicles capacity, expressed by formula $\sum_{i \in \sigma_k} d_i \leq S$.

It has been established that VRP and its economic versions are generalizations of the NP-complete Traveling Salesman Problem. The usefulness of techniques for solving a VRP-class problem depends on the method, chosen for solving a Traveling Salesman Problem. It is achieved by using heuristics, the accuracy of which is estimated by the result of computation experiment.

The heuristic VRP-solution is a combination of an approximate solution of NP-complete “bin packing problem” and of a Traveling Salesman Problem solution.

The emphasis is made on VRP particular cases, represented by basic and effectively solvable tasks on matchings: the assignment problem, the 2-factor problem, the weighted matching problem.

Along with routing problems, the optimization tasks of transport logistics should include those formulated in terms of matching theory [1].

The set of edges of the graph G is called independent or matching M , if no two edges from M don't have common vertices. Number of ribs $|M|$ called matching power M . Matching M_{\max} as much as possible, if in graph G no matching M more power $|M_{\max}|$.

Obviously, $|M_{\max}|$ does not exceed $\lfloor v / 2 \rfloor$, V – set of graph vertices G . If $|M_{\max}| = \lfloor v / 2 \rfloor$, then matching M_{\max} called perfect or 1-factor. The task of matching consists in constructing into a graph G maximum matching.

The matching problem is a special case of the weighted matching problem in which the graph is given $G = (V, W)$ and each rib $\{v_i, v_j\} \in W$ weight assigned $d_{ij} \geq 0$. Supposed to be found in G matching M_{\max} with the minimum (maximum) sum of the weights of the ribs.

Depending on the meaningful interpretation, the search for a solution to the matching problem or a weighted matching problem is performed in an arbitrary graph $H = (V, U)$ or in a dicotyledonous graph. Dicotyledonous count $D = (X, Y, E)$ called a graph, the set of vertices of which can be represented by a partition into two subsets X and Y so that the ends of each edge belong to different subsets [100].

One of the first problems on weighted matching is the classic assignment problem, which received the following logistic formulation. The number of production points n is equal to the number of vehicles and the number of destinations.

At each point of consumption i there is one vehicle, which, after completing the route, is

worth d_{ij} at any consumption points $j, i, j = \overline{1, n}$, stays at this point. Need to find all n routes (i, j) , minimizing their total cost [2, 3].

The solution to the assignment problem is sought in a bipartite weighted graph $D = (X, Y, E)$, where $|X| = |Y|$, $E = \{(i, j) | i \in X, j \in Y\}$ and corresponds to perfect matching with the minimum sum of the weights of its edges.

The assignment problem is always solvable if the bipartite graph D complete, that is, such that each pair of its vertices (i, j) , $i \in X, j \in Y$, tied by an edge [4].

Currently, several transport-type problems are known whose solutions are represented by matching in bipartite graphs.

For example, let in the task of “packing into containers” the cargo capacity of the container not exceed B and the weight of the cargo $d_i, i = \overline{1, n}$, satisfies the inequalities $B / 3 < d_i \leq B$.

Then the minimum number of containers for placing all goods in them can be determined as follows.

Count is being built $H = (V, U)$ from the set of vertices V and the set U of edges $\{i, j\}$. The vertices i and j form an edge $\{i, j\}$ if $d_i + d_j \leq B$. Obviously, the required set of containers is the maximum matching of the graph H .

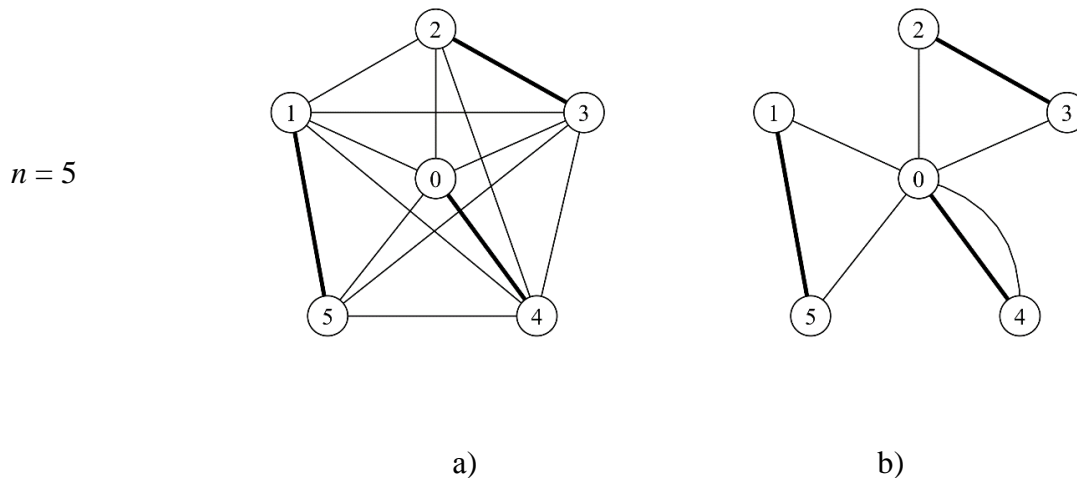
It should be noted that for solving the assignment problem, the matching problem, and the weighted matching problem, effective algorithms based on non-trivial ideas are known, the implementation of which requires considerable time expenditures.

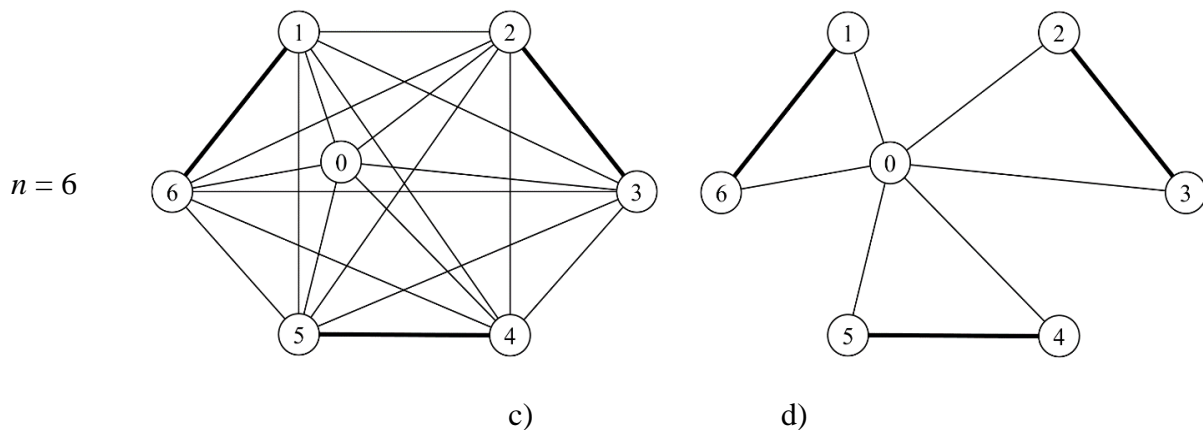
It is easy to show that 2-VRP is polynomially solvable by reducing it to the problem of constructing a complete weighted graph with $n + 1$ vertices of perfect matching M_{\max} with a minimum total weight of the ribs included in it.

If n is odd, then M_{\max} has the form, as in pic. 1, a) and the 2-VRP solution is as in pic. 1, b). With even n M_{\max} (pic. 1, c) converted to solution 2-VRP, presented on pic. 1, d). Here, as in the future, matching ribs are represented by thickened lines.

Minimum cost of m routes, $m = m = \lceil n / 2 \rceil$, has a constant component $\sum_{i=1}^n d_{0i}$ and the variable value that needs to be determined as a result of solving the problem of weighted matching.

Matchings model many applications related to tasks like traveling salesman. A route in the Traveling Salesman Problem is a connected spanning subgraph in which all vertices have degree 2. If we exclude the condition of connectivity in such a subgraph, then it is called a 2-factor [1].

Picture 1

Obviously, the 2-factor is a generalization of the concept of perfect matching. Therefore, the 2-factor problem is the problem of finding in an arbitrary graph $H = (V, U)$ with non-negative weights of the edges of the 2-factor that delivers their minimum total weight, can be considered as a weakened Traveling Salesman Problem.

It is known that the problem of finding the 2-factor reduces polynomially to the construction of a perfect matching [1] and, therefore, is effectively solvable.

This fact indicates the possibility of using the assignment problem, the weighted matching problem, and the 2-factor problem as relaxations for calculating estimates that limit the value of the target functional from below in exact and approximate methods for solving routing problems that are reducible to the Traveling Salesman Problem.

Relaxation of a combinatorial optimization problem is a certain other problem, in the set of feasible solutions of which the feasible solution of the original one is displayed (embedded) [5, 6].

A well-known relaxation of the Traveling Salesman Problem, which does not apply to matching problems, is the problem of finding an i -tree with a minimum total weight of edges in a full n -vertex weighted graph. An i -tree is a sub graph of a complete graph that includes a tree with many vertices $V \setminus \{i\}$, $|V| = n$, and two ribs incident to the top i [7, 8, 9]. Naturally, the solution of this problem gives a rougher lower estimate of the minimum functional of the Traveling Salesman Problem than the solutions of the problems considered above, but it is found in much less time.

Список використаних джерел

1. Ловас Л. Прикладные задачи теории графов. Теория паросочетаний в математике, физике, химии. М.: Мир. 1998. 653 с.
2. Бронштейн Е. М., Зайко Т. А. Детерминированные оптимизационные задачи транспортной логистики. Автоматика и телемеханика. 2010. №10. С. 133-147.
3. Глебов Н. И. Об одном обобщении минимаксной задачи о назначениях. Дискретный анализ и исследование операций. 2004. Серия 1, Т. 11, №4. С. 36-43.
4. Харари Ф. Теория графов. М.: Мир, 1973. 300 с.
5. Сергеев С. И. Симметричная задача коммивояжера II. Новые нижние границы. Автоматика и телемеханика. 2010. №4. С. 150-167.
6. Сергеев С. И. Симметричная задача коммивояжера. Новые быстрые нижние границы для задачи оптимального 2-паросочетания. Автоматика и телемеханика. 2009. № 11. С. 148-160.
7. Гаращенко И. В., Морозов А. В., Панишев А. В. Метод решения гамильтоновой задачи коммивояжера. Искусственный интеллект. 2008. №3. С. 630-637.
8. Гаращенко И. В., Панишев А. В., Маций О. Б. Полиномиальное преобразование в приближенных алгоритмах решения задач типа коммивояжера. Радиоэлектроника и информатика. 2007. № 1. С. 45-49.
9. Пападимитриу Х., Стайглиц К. Комбинаторная оптимизация. Алгоритмы и сложность. М.: Мир, 1985. 510 с.

Дмитро Михалків,
*старший викладач кафедри теплогазоводопостачання,
водовідведення і вентиляції
ДВНЗ «Криворізький національний університет», Україна*

Обґрунтування та аспекти використання систем переривчастого опалення в умовах громадських будівель

Keywords: *intermittent heating, heat up time, cooling time, warm air heating, convection heating, air temperature, surface temperature, heating system*

Підвищення енергоефективності та мінімізація енергоспоживання системами мікроклімату будівель потребує всебічного аналізу як проектних рішень так і фактичного режиму експлуатації будівлі. Зокрема, для громадських будівель основним фактором зниження енерговитрат на підтримання нормованих показників мікроклімату є визначення фактичного режиму використання приміщень за часом доби, оскільки тільки у робочий час необхідне підтримання зазначених температурних параметрів.

Відповідно до діючих нормативних документів[1] в холодний період року в опалюваних приміщеннях громадських будівель упродовж періоду їх невикористання слід приймати температуру повітря нижчою не більше ніж на 4 °С від нормованої температури, але не нижче ніж +12 °С, що дозволяє значно розширити можливості щодо зменшення енергоспоживання будівлі. В той же час зменшення часу виходу приміщення на робочі параметри мікроклімату неможливо без застосування принципу підвищення теплозахисту огорожувальних конструкцій (зовнішніх та внутрішніх за умовами режиму експлуатації), при зменшенні теплової стійкості приміщень та за умови збільшення встановленої теплової потужності системи опалення [2,3]

Для аналізу режиму використання приміщень було виконано дослідження на прикладів навчального корпусу будівельного факультету ДВНЗ «Криворізький національний університет». Будівля навчального корпусу має дві частини – шести- та двоповерхову, загальна площа приміщень близько 10800м². У будівлі розташовано поточні лекційні зали, лабораторії, приміщенні кафедр, робочі кімнати та кабінети. За режимом експлуатації приміщення навчального корпусу можна поділити за призначення приміщення на дві категорії: приміщення з постійним перебування людей впродовж робочого часу (робочі кімнати, кабінети, приміщення кафедр та ін.) та приміщення непостійного або періодичного використання (поточні лекційні зали, лабораторії, кімнати проектування та ін.) Згідно отриманих вихідних даних і розкладу занять навчального корпусу режим роботи будівлі з понеділка по суботу, 5 занять на день.

Виходячи з поділу приміщень за призначенням, основною перспективою зменшення енерговитрат володіють саме приміщення періодичного використання – лекційні зали, поточні аудиторії, лабораторії, кімнати проектування. Аналіз навантаження приміщень виконано за розкладом наданим навчальним відділом.

Проаналізувавши розклад зайнятості аудиторій було зроблено висновок що максимальне значення середньої завантаженості аудиторій корпусу відносно годин робочого дня в окремий день, що загалом максимально не перевищує 34% у понеділок, а мінімальне завантаження у розглянутому розкладі – 13% у п'ятницю. Відносно доби середня максимальна завантаженість окремого дня не перевищує 11%, а мінімальна середня завантаженість – 4%

Приймаючи до уваги той факт, що максимальне число занять дорівнює п'яти і проаналізувавши зайнятість кожної аудиторії окремо зроблено висновок, що найбільша завантаженість окремої аудиторії відносно годин робочого дня дорівнює 80% - з першої до четвертої пари. Відносно доби максимальна завантаженість окремих аудиторій не перевищує 23%. При цьому класичні системи стаціонарного опалення працюють цілодобово витрачаючи теплову енергію на опалення приміщення в той час коли вони фактично не використовуються

за призначенням та, відповідно, не потребують підтримання нормативних значень температури.

Згідно з [4] було визначено, що мінімальна необхідна еквівалентна температура в приміщенні повинна дорівнювати $+15...+17^{\circ}\text{C}$.

Еквівалентно-ефективна температура (ЕЕТ) – умовно-числове визначення суб'єктивного теплового відчуття людини (“комфортно”, “тепло”, “холодно” і т.д.) при різних співвідношеннях температури, вологості, швидкості руху повітря, а результуюча температура (РТ) – і радіаційної температури.

Результуюча температура визначається з урахуванням: виду, рівня активності та швидкості протікання метаболізму людей перебуваючих у приміщеннях навчального корпусу, а саме сидяча робота (офіс, вдома, у школі, лабораторії) – 93 Вт/м^2 (1,2 мет) – прийнята з [4, табл. В.1]; значення показник clo, який характеризує рівень захищеності від холоду одягом.

Для швидкого переходу з режиму зниженої температури до нормованих значень за визначений час початку експлуатації приміщення необхідно провести визначення необхідного запасу теплової потужності опалювальних приладів. При цьому необхідно встановити чи можливо використати існуючу систему опалення - для швидкої зміни температурного режиму вона повинна мати значний запас теплової потужності, що в більшу чергу властиве системам повітряного опалення та системах опалення з приладами вимушеної конвекції.

Конвективні опалювальні прилади та безпосередній нагрів повітря є бажаним через швидке формування нормованих умов температурних параметрів при можливих нижчих параметрів температури оточуючих поверхонь.

Експериментально було проведено дослідження використання системи опалення підвищеної потужності при роботі в режимі переривчастого опалення, для чого було поставлено натурний експеримент щодо роботи системи переривчастого опалення в реальних умовах.

Як досліджуване приміщення було використано поточну аудиторію №221 корпусу №6 ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Розміри приміщення складають: довжина 9,05м, ширина 5,6м, висота 2,97м. Приміщення призначено для проведення поточних лекцій та занять, максимальна кількість посадочних місць -33.

Для реєстрації значень температури повітря використано цифровий 20-канальний логер даних, значення температур визначалися на відстані від підлоги 0,15м, 0,5м, 1м, 1,5м, 2,0м, 2,5м, 2,85м. Значення температури підлоги, стін та стелі вимірювалися за допомогою цифрового пірометра та перевірялись контактним термометром.

Датчики температури змонтовано в центральній частині кімнати на вертикальному металевому профілі в зоні відсутності впливу дихання людини та можливої прямої дії сонячної радіації.

Температура зовнішнього повітря вимірювалася датчиком розташованим на відстані 1м від стіни будівлі для зменшення впливу конвективних потоків від зовнішніх стін будівлі. Результати вимірів автоматично записуються логером даних кожні 20секунд по кожному каналу та заносяться в пам'ять комп'ютера.

Система опалення являла собою тепловентилятори номінальною потужністю 2кВт в кількості до 6 одиниць за одне вимірювання. Для визначення необхідної встановленої потужності прийнята була розрахункова температура повітря, що дорівнювала 18°C на висоті 1м від підлоги приміщення, за досягнення цього значення експеримент вважався завершеним.

Вимірювання проводилися за відсутності опалення суміжних приміщень в корпусі, початкова температура повітря складала $+7...+7,5^{\circ}\text{C}$, температура підлоги $+6,2...+6,8^{\circ}\text{C}$, температура стелі та стін знаходилася в межах $+6,5...+7,1^{\circ}\text{C}$. Температура в суміжних приміщеннях $+2,6...+4^{\circ}\text{C}$. Фактична електрична потужність визначалась як середня годинна за загальною витратою електричної енергії за час проведення дослідження.

Для визначення було використано комбінації потужності опалювальних приладів, розрахункова встановлена потужність визначалася за показаннями лічильника електричної

енергії. За результатами вимірювань отримані наступні дані по часу нагріву приміщення до $+18^{\circ}\text{C}$ на висоті 1м, год:

- встановлена потужність 8,3кВт – 1,25 години;
- встановлена потужність 4,84кВт – 9,03 години;
- встановлена потужність 6,3кВт – 5,5 години;
- встановлена потужність 10,55кВт – 0,55 години.

Розрахункова теплова потужність системи опалення приміщення за стаціонарних умов складала приблизно 2,6кВт. В перерахунку на фактичні температури зовнішнього повітря очікуване споживання теплової енергії повинно складати близько 1,9кВт за умови підтримання в суміжних приміщеннях температури рівної дослідному приміщенню.

За результатами вимірювань виконано побудову графік емпіричної залежності часу нагріву повітря до $+18^{\circ}\text{C}$ в залежності від встановленої потужності опалювальних приладів для умов досліджуваного приміщення, що дозволяє стверджувати про визначення ліміту температури приміщення до значення якої доцільно допускати його охолодження для можливості швидкого відновлення нормованих параметрів до початку експлуатації.

Час досягнення необхідної нормативної температури повітря $+18^{\circ}\text{C}$ відповідно до поставленої задачі для навчального приміщення повинен бути мінімальним, адже до досягнення цього значення експлуатація приміщення та проведення в ньому занять неможливі за санітарно-гігієнічними вимогами.

За результатами аналізу даних циклів запису експериментів за різних значень початкових умов при використанні переривчастого опалення зроблено висновок, що при умові періодичної щоденної експлуатації приміщення впродовж різного часу при зовнішній температурі $-5..0^{\circ}\text{C}$ відмічено фактичну відсутність зниження температури в приміщенні при відсутності опалення в неробочий час нижче $+7..+7,5^{\circ}\text{C}$. Відповідно при наявності опалення в суміжних приміщеннях температура повітря в період відсутності опалення в середньому по будівлі може бути на нижчою $+10..+12^{\circ}\text{C}$. що дозволяє такому принципу роботи системи опалення відповідати рекомендаціям та вимогам нормативних документів. Підвищення температури в приміщеннях при відсутності постійного опалення може бути досягнуто при підвищенні опору теплопередачі огорожуючі конструкції – виконанні термомодернізації будівлі для зниження загальних тепловтрат.

За результатами порівняння розрахункових втрат теплової потужності з даними отриманими в результаті досліджень для забезпечення виходу температури приміщення з початкової температури $+8..10^{\circ}\text{C}$ до розрахункової $+18^{\circ}\text{C}$ потрібно збільшення встановленої потужності опалювальних приладів в 3,2..5,1рази. При цьому доцільно визначити встановлену потужність саме як величину що в першу чергу залежить від мінімального часу виходу приміщення на нормований температурний режим, адже до моменту досягнення зазначених мікрокліматичних умов приміщення фактично є непридатним до використання.

Список використаних джерел

1. Опалення, вентиляція та кондиціонування: ДБН В.2.5-67:2013. –[Чинний від 2014-01-01]– К.: Мінбудрегіон України, 2013. – 141 с. – (Національний стандарт України).
2. Справочник проектировщика. Внутренние санитарно-технические устройства. Ч.1. Отопление. Под ред. И.Г. Староверова и Ю.И. Шиллера. – М.: Стройиздат, 1990. – 344 с.
3. Богословский В. Н., Сканава А. Н. Отопление.– М.: Стройиздат, 1991.– 735 с.
4. ЕРГОНОМІКА ТЕПЛООВОГО СЕРЕДОВИЩА: ДСТУ Б EN ISO 7730:2011 Аналітичне визначення та інтерпретація теплового комфорту на основі розрахунків показників PMV і PPD і критеріїв локального теплового комфорту (EN ISO 7730:2005, IDT)–[Чинний від 2013-07-01]– К.: Мінрегіон України, 2012. – 66 с. – (Національний стандарт України).

THE SYSTEM FOR ANALYSES OF DATA PACKAGES ROUTING IN MOBILE AUTOMOTIVE TELEMATICS SYSTEMS

Keywords: *mobile network, IPv6, NEMO, VANET*

The architecture of Web-oriented systems largely determined by the architecture of the TCP/IP protocol stack. The data in such systems pass through four levels - convenient, transport, network and channel. The problem of mobility on the Internet arises at a time when part of the network changes the entry point to the network relative to the general topology. Note that this problem is due to the internal structure of Internet protocols that did not anticipate such changes during the data transfer process [1, 2].

The Internet identifies domains that belong to certain organizations and managed by ISP. Domains consist of nodes and links between them. Nodes come in two main types - routers and hosts. The hosts connect to the network (subnetworks) on the same communication layer (Ethernet or 802.11 WLAN, etc.). Routers interconnect networks. Hosts that initiate or interrupt packet transmissions are end systems. In our case, the end systems are the onboard telematics system and the logistic or telematics operator's server.

In the context of our problem, the biggest problems arise at the network level, where IPv4 and IPv6 packet routing protocols are used [1, 2], which differ in the large address space and methods of packet routing. In terms of mobile networking, IPv6 is more adapted, which theoretically allows you to close a unique address from a 2^{48} -address pool to any device.

The universal mobile vehicle must meet the following functional requirements:

- reachable anytime, anywhere;
- permanent connection to the service provider's server;
- reliability, which should guarantee the transmission of data in any architectures of networks with the possibility of failures of intermediate nodes of data transmission;
- datasecurity transmission on external networks, which guarantees protection against possible interruptions of data streams.
- data privacy, which guarantees the protection of data (data flows) from external interference at any level;
- real-time mode, which provides algorithms for managing high-risk systems;
- multimedia data transmission capability, which provides additional levels of control on-line;
- ease of use, which ensures the use of the system by untrained users in the field of information technology.

There are currently several options for building mobile telematics systems - NEMO, Mobile IP, etc., that need to address the problem of moving a host from one network to another.

Mobile IP allows the mobile node to move from one network to another while storing the IP address. There are two implementations of this technology for IPv4 (RFC5944) and IPv6 (RFC 6275). Given that IPv6 is now beginning to displace IPv4, which is primarily concerned with the development of the Internet of Things (IoT), new systems need to support IPv6 addressing[1-2]. The development of NEMO technology is VANET (Vehicle ad-hoc networks) technology, which allows for the creation of direct network connections between mobile subscribers [3-4]. InternetCAR is a technology for accessing the car's LAN devices from the Internet [5]. This technology is a development of NEMO and focuses on the effective implementation of NEMO for a large number of onboard devices connected to the Internet.

Let us discuss a structure of the mobile automotive telematics system (MATS) for testing and development purposes. MTAS based on a single-board computer (SBC) and a sensor network. SBC performs the functions of a router of requests from the external network to the internal one. The software of such a system is oriented towards the use of web technologies and wireless terminals (telephones or tablets). No levels of PC OS support for mobile IPv6, device drivers (sensors), and client application interaction. As a hardware for such systems single-core Raspberry Pi 2/3 computers used with OC Linux with a modified kernel to support NEMO. Such a stricter.

The sensor network consists of any equipment that supports one of the standard industrial exchange protocols: Modbus, Profibus, CAN, etc. Depending on the destination, the computer hardware has several Modbus ports, analog inputs ($\pm 20\text{mA}$, 0-20mA, 4-20mA) and outputs, digital inputs and outputs that allow you to connect not only hardware but also various sensors. If necessary, I/O extension modules (InteliSys NT, Siemens, Aries, etc.) and protocol converters used.

As a system prototype, we use SoC with iMX6ULL CPU, two serial RS485 ports, USB and RS232. As communication modules, we use SIMCOM SIM7600 and SIM5630 for 4G and 3G networks respectively because they have a compatible system of command. The Linux kernel 4.15 is used as OS for SCB with native IPv6 support. Such a system used for obtaining data from some sensors, transform data to internal protocol, and prepare data to transmit to a server. Also on SBC diagnostic software for traffic and coordinate analyses used. It is possible to collect any additional info about network exchange process with embedded capabilities of communication modules. As a result, we have a lot of statistic data for network protocols and data exchange protocols.

Web-based SCADA solution used for collect data from mobile SCB. The architecture of the server part contains a set of three base services – accumulation, processing and communications. The latter provides communication with the operator (person) and the integration and communication controller. These services run on an Intel Core i5, 32 Gb RAM, 4x500 Gb HDD RAID server. Now the system is simple and may only collect data into database, in the future we are planning to extend server functionality with a user-friendly graphical interface based on the widget concept. We also use R and Octave to process the data.

To communicate between the server and the controller, the MQTT protocol selected, which runs on TCP / IP and provides four levels of quality of service. Client-server interaction is organized on the basis of REST architecture, which provides easy integration into the web-services system and use of standard protocols.

In the research phase of the effectiveness of the decisions taken, the TLS protocol is used to ensure data security between the client and server, server and communication controller. In the future, it is planned to add additional levels of security, such as 2-step authentication.

The proposed system can be used for development and testing purposes, for studying how to network protocols and data routing between various segments of mobile networks.

Conclusion:

1. Functional requirements for mobile telematics systems are defined.
2. The methods of construction of mobile telematics systems and methods of packet routing in them are analyzed.
3. The structure of a mobile Web-based telematics system based on the use of single-board computers running Linux is proposed.
4. The structure of the integrated universal system of remote control and management based on the use of REST architecture is offered. The kernel of the server part of the system is implemented, as well as the integration and communication controller (SCB with SIMCOM modules).
5. The prospects for further research are to build an integrated cloud-oriented telematics system.

References

1. Deering, S., Hinden, D. Internet Protocol, RFC 2460. – IETF, 1981. – URL :<https://tools.ietf.org/html/rfc2460>.
2. Devarapalli, V., Wakikawa, R., Petrescu, A., and Thubert, P, Network Mobility (NEMO) Basic Support Protocol, RFC 3963. – IETF, 2005. – URL :<https://tools.ietf.org/html/rfc2460>.
3. Toor, Y., Muhlethaler, P., Laouiti, A., and La Fortelle, A.D., Vehicle Ad Hoc networks: applications and related technical issues.– IEEE Communications Surveys & Tutorials. – vol. 10, no. 3, pp. 74-88, Third Quarter 2008. – DOI: 10.1109/COMST.2008.4625806
4. Al-Absi, M. A., Abdulhakim, A., Al-Absi and Lee, H. J., Performance Analysis for City, Highway, and Rural Area in Vehicle-to-Vehicle Network. – 2018 International Conference on Information and Communication Technology Convergence (ICTC), Jeju, 2018, pp. 639-644.
5. Ernst, T., Uehara, K., and Mitsuya, K. Network mobility from the InternetCAR perspective. – Proc of 17th Int. Conf. on Adv. Information Networking and Application, 2003. – P.P. 19-25. – DOI: 10.1109/AINA.2003.1192838.
6. SIM7000E, URL: <https://simcom.ee/modules/iot/sim7000e>.
7. SIM5360, URL: <https://simcom.ee/modules/wcdma-hspa/sim5360>.

ВПЛИВ ОМОЛОДЖУВАЛЬНОГО ОБРІЗУВАННЯ НА ВОДНИЙ РЕЖИМ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН У НАСАДЖЕННЯХ м. ДНІПРО (УКРАЇНА)

Keywords: tree pruning, urban plantings, water regime

В Україні вік більшості дерев в міських насадженнях досягає 50–70 років (більшість з них висаджені в повоєнні роки). На сьогодні життєвий ресурс цих рослин часто вичерпаний, особливо це стосується такої недовговічної породи як тополя. Крім того, ця порода має потужну поверхневу кореневу систему і чималу висоту (20–25 м). Це може призвести до аварійної ситуації під час сильного вітру. В останні роки старі дерева (особливо тополі і робінії) замінюються робітниками КП «Міськзеленбуд» на нові. Найчастіше це такі породи як платан, дуб, катальпа, клен. Але видалення старих дерев і посадка нових саджанців коштує недешево, тому часто після зими у місті можна побачити стовбури заввишки 6–8 м, які залишаються після «топінгу», тобто сильного кронування.

Глибоке омолоджувальне обрізування спонукає рослину до пробудження сплячих бруньок [1]. Деякі деревні породи добре переносять обрізування і швидко відновлюють крону: наприклад, липа [5,8] та платан [2]. Реакцію дерев на сильне кронування вивчали у таких містах України як Житомир [4], Львів [3], Запоріжжя [2].

Фізіологічні реакції рослин можуть бути маркером доцільності того чи іншого агротехнічного прийому. Зміни показників водного режиму можуть досить чітко відобразити стан рослини. Ми продовжуємо наші дослідження щодо впливу омолоджувального обрізування на дерева. Об'єктами дослідження стали розповсюджені в міських насадженнях види: *Robinia pseudoacacia* L., *Gleditsia triacanthos* L., *Ulmus pumila* L., *Populus bolleana* Louche та *Acer pseudoplatanus* L. Контрольні (необрізані) і дослідні (обрізані до висоти 8 м) дерева зростали в бульварному насадженні біля міської магістралі з інтенсивним автомобільним рухом. Дослідження проводили в середині липня, температура повітря була близько 23 °С, вологість 60 %.

Оводнененість листків у вищезазначених видів варіювала від 62 до 67 % у контрольних рослин і від 64 до 74 % – у обрізаних. При цьому у *P. bolleana* і *R. pseudoacacia* оводнененість була найменшою і не відрізнялась в контролі і досліді. Найвищий вміст води був у листках *U. pumila* – 67 і 74 % (відповідно контроль і дослід), дещо менше у *A. pseudoplatanus* – 66 і 70 % і *G. triacanthos* – 62 і 68 %. Отже вміст води варіює у різних видів незначно. Найбільше реагують на обрізку *U. pumila* і *G. triacanthos* – у них оводнененість листків зростає найсуттєвіше.

Наші попередні дослідження цього питання показали, що інтенсивність транспірації після омолодження суттєво зростає [6]. Це пов'язано з більш мезоморфною структурою листків у обрізаних дерев [7]. Однак, не для всіх видів простежується така тенденція. Наприклад, листки *A. pseudoplatanus*, як в контролі, так і в досліді, випаровували дуже мало води – близько 50 мг/годину/г сирої речовини. У *R. pseudoacacia* інтенсивність транспірації майже в чотири рази більша, але також немає відмінностей між обрізаними і неомолодженими рослинами. У інших трьох видів спостерігається підвищення рівня випаровування води після обрізки – у *P. bolleana* і *G. triacanthos* майже вдвічі, у *U. pumila* – на 20 %. Так, листки контрольних дерев *G. triacanthos* випаровують 85 мг/г/годину, омолоджених – 150 мг/г/годину. У *P. bolleana* ці показники відповідно 103 і 208 мг/г/годину, *U. pumila* – 147 і 179 мг/г/годину. Для асиміляційної поверхні *R. pseudoacacia* притаманна найбільша інтенсивність транспірації серед досліджених видів – 208 і 194 мг/г/годину. Отже, у тополі, гледичії і, в

меншій мірі, в'язи, спостерігається підвищення випаровування води у листках після топінгу, що може негативно впливати на стан дерев в умовах недостатньої зволоженості.

Ступінь посухостійкості також добре ілюструє водоутримуюча здатність листків. Було проаналізовано втрати води через 120 хвилин. Найменше втрачає вологу на всіх етапах *A. pseudoplatanus*. Через 2 години експозиції листки цього виду втрачали від 6,7 % води (контроль) до 9,9 % (дослід). Високою водоутримуючою здатністю відрізняється також *U. pumila* – втрати води листками цього виду складають 8,2 і 11,1 % відповідно. У *G. triacanthos* водоутримуюча здатність займає середнє положення серед вивчених видів – 9,2 % для необрізаних і 13,4 % для омолоджених рослин. Близький рівень втрат води притаманний для *P. bolleana*, але різниці між контролем і дослідом майже не спостерігаємо. Найменшу водоутримуючу здатність зафіксовано у *R. pseudoacacia* – 12,6 і 18,1 % води втрачають за 2 години листки необрізаних і омолоджених рослин відповідно. Таким чином, омолоджені рослини поступаються контрольним за ступенем водоутримуючої здатності в середньому на 30 %.

Досліджені показники водного обміну дають змогу зробити висновок, що найбільш суттєво на обрізку реагує *R. pseudoacacia*. Маючи порівняно невисоку оводненість листків, ця порода швидко втрачає вологу, особливо у екземплярів, що перенесли обрізку. Найменше реагує на омолодження *A. pseudoplatanus* – водний обмін в обох варіантах майже не відрізняється, при цьому воду цей вид витрачає економно. Більші втрати води характерні для *P. bolleana*, але також водний обмін після обрізки змінюється несуттєво. Інтенсивність транспірації і водоутримуюча здатність *G. triacanthos* і *U. pumila* займає проміжне положення, але у даних видів чітко простежується інтенсифікація цих процесів у дерев, що зазнали омолодження.

Вважаємо, що отримані дані будуть корисними під час догляду за міськими насадженнями. Має сенс вивчення інших показників, а саме морфометричних, анатомічних тощо для отримання більш повної картини щодо реакції різних видів дерев на глибоке омолоджувальне обрізування.

Список використаних джерел

1. Горбенко О.С. Формування вуличних дерев обрізуванням та його ефективність. Науковий вісник НЛТУ, 2006. Вип.16(4). С.187–191.
2. Капелюш Н.В., Бессонова В.П. Особливості реакції рослин роду *Platanus* L., що зростають біля автошляхів, на обрізання крони (за умов промислового міста). Зб. наук. праць Полтавського державного пед. ун-ту. Полтава, 2006. Вип.5(52). С.117–124.
3. Курницька М.П., Пахолук О.Т. Аналіз реакцій деревних рослин на сильне кронування. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.5. С. 30–33.
4. Олексійченко Н.О., Матковська С.І. Екологічна роль омолоджувального обрізування дерев роду *Tilia* L. у вуличних насадженнях Житомира. Науковий вісник НЛТУ України. 2015. Вип. 25.9. С. 14–18.
5. Пономарьова О. А., Бессонова В. П. Аналіз відновлення крони у рослин *Tilia platyphyllos* та *Tilia cordata* після глибокої омолоджувальної обрізки. Вісник Дніпропетровського університету. Біологія. Екологія. 2010. Вип. 18, Т. 2. С. 76–80.
6. Пономарьова О. А., Бессонова В. П. Вплив омолоджувального обрізування на водний режим видів роду *Tilia* L. Інтродукція рослин: міжнар. наук. журн. К.: Академперіодика, 2011. № 4. С. 78-83.
7. Пономарьова О. А., Бессонова В. П. Вплив омолоджувальної обрізки дерев *T. cordata* Mill. та *T. platyphyllos* Scop. на анатомічну будову їх пагонів та листків. Матеріали I міжнародної наукової конференції «Сучасна фітоморфологія», 24–26 квіт. 2012р. Львів. С. 221–225.
8. Пономарьова О. А. Вплив обрізки на життєвий стан дерев роду *Tilia* L. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Лісівництво та декоративне садівництво: зб. наук. пр. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ: ВЦ НУБіП України, 2011. Вип. 164, Ч. 3. С. 314–321.

Собянин Игорь,
*Магистрант, Одесский национальный
политехнический университет, Украина университета*
Трофимов В.Е.
к.т.н., доцент Одесского национального политехнического

ИССЛЕДОВАНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ РЕШАТЕЛЯ laplacianFoam ПЛАТФОРМЫ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ OpenFOAM ДЛЯ РАЗРАБОТКИ ОХЛАДИТЕЛЕЙ МОЩНЫХ СВЕТОДИОДОВ

Keywords: OpenFOAM, CFD, laplacianFoam, open source, LED, heat and mass transfer

Математической моделью светодиодного светильника, установленного на охладитель или печатную плату, является пластина с источником тепла. Температурное поле поверхности пластины под источником тепла определяется граничными условиями (ГУ) 2-го рода, а поле остальных поверхностей пластины описывается ГУ 3-го рода.

Аналитические методы решения задачи источника тепла на пластине известны и апробированы [1, 2]. Однако, для практических инженерных расчётов, необходим более удобный и универсальный пакет программного обеспечения (ПО), удовлетворяющего современным точностным требованиям моделирования тепловых распределений. В настоящее время активно используется ANSYS [3] и другие подобные программы. В тоже время, легальные возможности использования проприетарного ПО ограничиваются покупкой лицензии. Это, в свою очередь, значительно сужает круг пользователей такого ПО.

Свободное ПО (СПО) все больше применяется при разработке электронных устройств [4]. Это связано, во-первых, с экономической выгодой использования бесплатного инструментария. Во-вторых, СПО обладает открытым исходным кодом, что позволяет пользователю проводить модификацию продукта в любом виде, который не противоречит лицензионным правилам использования первоисточника.

Аналогом проприетарного ПО для проведения исследования тепловых режимов является платформа OpenFOAM. Отрицательными сторонами данного СПО являются низкая документированность [5] и относительно слабая проработка графического интерфейса [6].

В работе рассматривается построение файловой системы и обработка результатов решателя laplacianFoam. Данный решатель относится к базовым решателям и использует дифференциальное уравнение распространения тепла теплопроводностью в качестве математической модели.

Структура файловой системы для проведения математического моделирования представляет собой набор папок с исходными данными и ГУ. Основными папками, независимо от решателя, являются «0», «const» и «system». «0» хранит информацию об начальных условиях и ГУ полей, находящихся в расчётной области (РО). Папка «const» содержит геометрию РО, определяет ГУ на поверхностях и в объемах геометрии задачи, отвечает за параметры среды. «system» представляет собой директорию параметров расчёта (настройки решателя, схемы дискретизации, временные настройки и т.д.).

Содержимое папок отличается в зависимости от используемого решателя. Применительно к laplacianFoam, папка «0» содержит файл «T», отвечающий за определение внутреннего температурного поля и ГУ на поверхностях РО. Закон распределения тепла по поверхности обозначается ключевыми словами из словаря OpenFOAM [7].

Папка «const» содержит файл «transportProperties», отвечающий за термодинамические свойства исследуемого материала охладителя. В «const» входит папка «polyMesh», хранящая информацию об геометрии РО и типах поверхностей.

РО для моделирования может быть создана в любом современном ПО для работы с твердотельными объектами. СПО Salome, входящая в пакет CAELinux, может создавать РО и производить разбиение её на КЭ. Эти данные используются в папке «polyMesh».

Папка «system» состоит из файлов «controlDict», «fvSchemes» и «fvSolution». «controlDict» содержит информацию об подключенных библиотеках, временных диапазонах моделирования и обработке полученных результатов. «fvSchemes» определяет численные алгоритмы, которые используются при вычислении дифференциальных уравнений. В данном файле возможно задать критерии сходимости результатов при стационарном режиме нагрева, схемы дискретизации диффузионных членов и другие параметры дискретизации уравнений по времени и пространству. «fvSolution» хранит типы линейных решателей и их абсолютную и относительную погрешности. Возможно задавать разные решатели для отдельно взятого поля из папки «0».

Запуск OpenFOAM на счет осуществляется командой «laplacianFoam». В зависимости от указанных параметров точности в «system» и количества КЭ в РО, будет различаться потраченное на счет время и количество дополнительных временных папок, которые создаются во время моделирования. Чем лучше подобраны схемы в «fvSchemes» и решатели в «fvSolution», тем быстрее происходит сходимость расчётов и, таким образом, пользователь быстрее получает распределение температурного поля.

Моделирование проводится при вариации материала пластины: стеклотекстолит, керамическая печатная плата, дюраль и медь. Это возможно через изменение данных файла «transportProperties». По запуску, в файловой системе появляются другие временные директории, свидетельствующие об успешной работе OpenFOAM. Данные, хранящиеся в этих папках могут быть визуализированы средствами ParaView, запуск которого осуществляется командой «paraFoam».

Данные об температуре снимаются с отрезка, проведённого от середины источника тепла до края пластины. Полученные данные не противоречат аналитическим и результаты могут считаться адекватными.

Для расчёта другой формы охладителя достаточно лишь создать соответствующую РО и загрузить её в готовую файловую систему. Если имена поверхностей и их типы не претерпевают изменений, OpenFOAM готов к моделированию. В ином случае, необходимо проверить содержимое файла «Т» и содержимое папки «polyMesh».

В результате работы была сформирована структура файлов и директорий для работы решателя laplacianFoam в OpenFOAM, создана РО пластины с установленным на неё светодиодом в Salome и визуализировано решение тепловой задачи средствами ParaView. Доказана возможность получения адекватной информации об распределении температуры в заданном РО с помощью СПО OpenFOAM.

Список использованной литературы

1. Drabkin I.A., Yershova L.B., Kondratiev D.A., Gromov G.G. The Effect of the Substrate Two-Dimensional Temperature Distribution on the TEC Performance. Proc. of VIII European Workshop on Thermoelectrics, Poland, Kraków, 2004.
2. Guzella, M.S., Cabezas-Gómez, L. & Guimarães, L.G.M. Int. J. Appl. Comput. Math (2017) 3: 91. DOI:10.1007/s40819-015-0091-1
3. Bian Y. et al. Design, Fabrication and Measurement of Heat Sink with Microchannel Cold Frame for Electronics Cooling // Proceedings of the Seventh Asia International Symposium on Mechatronics. – Springer, Singapore, 2020. – С. 436-444.
4. Eghbal N. Roads and Bridges: The Unseen Labor Behind Our Digital Infrastructure. Ford Foundation, 2016.
5. W. Ding, P. Liang, A. Tang, H. Van Vliet, M. Shahin, "How do open source communities document software architecture: An exploratory survey", 19th International Conference on Engineering of Complex Computer Systems (ICECCS). IEEE, pp. 136-145, 2014. DOI: 10.1109/ICECCS.2014.26
6. Kang S. et al. Development of Integrated Computational Fluid Dynamics (CFD) Environment using Opensource Code // Convergence Security Journal. – 2018. – Т. 18. – №. 1. – С. 33-42.
7. Jasak H. et al. OpenFOAM: A C++ library for complex physics simulations // International workshop on coupled methods in numerical dynamics. – IUC Dubrovnik Croatia, 2007. – Т. 1000. – С. 1-20.

Programowanie aplikacji internetowych z wykorzystaniem środowiska programistycznego Visual Studio oraz wzorca projektowego MVC

Keywords: *Internet application programming, Visual Studio, MVC*

Czym jest aplikacja internetowa? Żebyśmy mogli choć odrobinę zgłębić temat programowania aplikacji tego typu, musimy najpierw odpowiedzieć sobie na pytanie czym ona w praktyce jest. Większość osób myli aplikacje webowe ze stronami internetowymi, które każdego dnia są odwiedzane przez miliony internautów. Słowo „aplikacja” kojarzy się głównie z programem, który możemy zainstalować na jakimś urządzeniu. Przykładowo może być to tablet, smartphone lub komputer. W przypadku aplikacji internetowych nie instalujemy ich, a uruchamiamy podobnie jak strony www wykorzystując do tego celu przeglądarkę [1]. Krótko mówiąc strona internetowa to wszystko to co możemy przeczytać, zobaczyć ale nie mamy żadnego wpływu na jej działanie. Możemy spotkać się ze stwierdzeniem, że wszystko co ma tylko i wyłącznie charakter informacyjny jest stroną internetową. Aplikacje internetowe mają natomiast pozwalać na interakcję z użytkownikiem [2]. Przykładem aplikacji internetowej jest globott.com – która służy do nauki języków obcych. Do jej uruchomienia potrzebna jest tylko i wyłącznie przeglądarka internetowa [3].

Aktualnie najpopularniejszym środowiskiem programistycznym, które wykorzystuje się do tworzenia wszelkiego typu aplikacji webowych jest Visual Studio. W szkolnictwie wyższym przyszli programiści uczą się między innymi programowania z wykorzystaniem języka C#, a także wykorzystują SQL na zajęciach z tworzenia baz danych. Zdobyta wiedza jest następnie z powodzeniem wykorzystywana podczas pracy we wspomnianym już środowisku Visual Studio .Net Entity Framework.

Wiemy już czym jest aplikacja internetowa, a także w jakim środowisku najczęściej tworzy się tego typu programy. Czym jest więc wspomniany w tytule wzorzec MVC? Jest to sposób projektowania aplikacji. Zwiększa komfort prowadzenia wszelkich prac programistycznych, ponieważ dzieli aplikację webową na 3 warstwy, które są od siebie niezależne [4]. Warstwy te to model, widok (view), oraz kontroler (controller). Stosowanie podziału jest szczególnie przydatne w przypadku prac nad obszernymi aplikacjami internetowymi. Znacznie łatwiej jest utrzymać porządek w kodzie programu. Zaletą jest także fakt, że pracę można podzielić pomiędzy kilku programistów, gdzie każdy może realizować swoje zadanie nie przeszkadzając drugiej osobie [5]. Przejdźmy do charakterystyki poszczególnych elementów wzorca MVC, co będzie pomocne w jego zrozumieniu.

Jak już wspomniano MVC dzielimy na 3 warstwy:

Model – jest to warstwa, która opisującą strukturę danych, oraz powiązań mających miejsce między nimi. Jego celem jest zapewnienie dostępu do danych, wykorzystywany do pobierania oraz nadpisywania rekordów, które znajdują się w bazie danych [4].

Widok (view) – to w wielkim skrócie wszystko to co widzi użytkownik korzystając z danej aplikacji webowej inaczej mówiąc interfejs. Warto zaznaczyć, że dzięki podziałowi na warstwy można w dosyć łatwy sposób zmienić oprawę graficzną aplikacji nie dokonując zmian w jej kodzie.

Kontroler (controller) – jest to warstwa, której zadaniem jest komunikacja z użytkownikiem oraz sterowanie całą aplikacją. Jest to zarazem najważniejszy element wzorca MVC.

Jak więc możemy zauważyć stosowanie wzorca MVC pozwala na podzielenie etapów pracy nad aplikacją internetową, co znacząco wpływa na komfort pracy. Oczywiście można przykładowo widok umieścić w kodzie aplikacji, jednak tylko oddzielając go od jej logiki możemy bez większego ryzyka dokonać ewentualnych zmian w wyglądzie programu. Podsumowując użycie wzorca MVC podczas prac nad aplikacjami internetowymi jest bardzo dobrym wyborem. Niezależność modelu od

widoku, a także możliwość modyfikacji widoku, to zalety, które wpływają na popularność i coraz częstsze wykorzystywanie wzorca MVC.

Źródła

1. Aplikacja webowa a strona internetowa – jak działają i jakie są różnice pomiędzy nimi?, <https://www.empressia.pl/blog/72-aplikacje-webowe-czym-sa-jak-dzialaja-i-jakie-sa-ich-zalety> (dostęp z dnia 17.02.2020).
2. Aplikacje internetowe a strony internetowe – czym się różnią?, <https://smartbees.pl/blog/aplikacje-internetowe-strony-internetowe-czym-sie-roznia> (dostęp z dnia 16.02.2020).
3. Przykład aplikacji internetowej - globott.com – aplikacja wykorzystywana do nauki języków obcych.
4. MVC - <http://vavatech.pl/technologie/architektura/mvc> (dostęp z dnia 16.02.2020).
5. Wzorzec projektowy MVC, <https://www.webreklama.pl/informator/programowanie/wzorzec-projektowy-mvc.html> (data dostępu 17.02.2020).
6. Aplikacje internetowe - http://www.informatyka.orawskie.pl/?pl_aplikacje-internetowe,139 (dostęp z dnia 17.02.2020).